

**GJENSTANDSKATEGORIER SOM HISTORIEFORTELLER
- ET PERSPEKTIV PÅ ET MUSEUMS HISTORIE:
KRISTIANSAND MUSEUM**

Janne Werner Olsrud

Masteroppgave i museologi

MUSE4990

Program for kulturhistorie og museologi

Våren 2012

60 studiepoeng

Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

FORORD

Det å skrive denne masteroppgaven har vært noe av det mest spennende og utfordrene jeg har gjort, og nå som arbeidet er ferdigstilt er det mange jeg ønsker å takke. Jeg vil starte med å rette en stor takk til min veileder, Anne Eriksen, som har vært en uvurderlig diskusjonspartner og rådgiver og har delt raust av sine kunnskaper og perspektiver. Gjennom hennes inspirerende og konstruktive tilbakemeldinger har prosjektet blitt drevet sakte men sikkert fremover og til slutt i havn. Jeg vil også takke Brita Brenna for veiledning rundt prosjektbeskrivelsen, samt gode tilbakemeldinger og råd både i kollokvier og på e-post underveis.

For hjelp til å finne frem til kildematerialet må jeg takke Tanja Røskar Reed og Aust-Agder Kulturhistoriske Senter, Interkommunalt Arkiv i Vest Agder, Statsarkivet i Kristiansand og Agder Naturhistoriske Museum.

Jeg vil også takke alle mine medstudenter for gode tilbakemeldinger og høy kollovieaktivitet. Spesielt vil jeg takke Christine, Elise, Magnus, Lisa og Ragnhild for utallige lunsjer, kaffepauser, diskusjoner (faglige og mindre faglige), inspirasjon og delt frustrasjon. Disse to årene og prosessen med å få på plass denne avhandlingen ville ikke ha vært det samme uten dere!

Jeg må takke mine korrekturlesere Rikke, Victoria, Elin og Lars. Tusen takk for at dere så de feil som jeg hadde sett meg blind på.

En stor takk må også rettes til min herlige familie og fantastiske venner som både har lyttet til klager over håndskrift fra 1800-tallet og tatt del i gledesutbrudd over å finne to ”puslespillbrikker” som passet sammen. Takk for at dere har latt dette være det viktigste for meg og motivert, støttet og heiet.

Janne Werner Olsrud

Oslo, 24. mai 2012

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord.....	iii
1. Innledning	3
Problemformulering	4
Kristiansand Museum	5
Teoretisk rammeverk	6
Metode	11
Periodene.....	13
Presentasjon av kildemateriale	14
Arkivmateriale.....	14
Avisartikler.....	15
Dokumenter fra Aust-Agder Kulturhistoriske Senter	15
Dokumenter fra Agder Naturhistoriske Museum	15
Museumskataloger fra Arendals Museum	16
Om materialet	16
2. Etableringen - Museets begynnelse	17
Situasjonen i Kristiansand i 1828.....	18
Patriotisme og vitenskap.....	20
Et museum – med samlinger av antikviteter, kunstsaker og naturalia	23
Antikviteter, Kunstsaker og Naturalier	24
Samlokalisering av museum og katedralskole og den kirkelige og lærde autoritet	28
Initiativtakerne og museets første styremedlemmer	30
Museumsetablering for stift og by	32
3. Museet Flyttes til Arendal	33
Situasjonen i Kristiansand og Arendal - 1846.....	34
Arendals Museum	35
En samling gjenstander eller et helt museum?.....	36
Gjenstandskategorier og museumssyn.....	38
Gjenstandene listet opp	41
Liste 1. 1846 – Arendals Museums gaveprotokoll	42
Liste 2. Dedekams liste	45
Endringer mellom Liste 1. og Liste 2.....	47
Adjektiver og verb	48
Nye gjenstander og de gjenstandene som har falt bort.....	49
Liste 3. Gjenstandene i museumskataloger: 1860 - 1902.....	50
Morten S. Dedekam sin katalog	51
Katalog over Arendals skoles offentlige musæums oldsagsamling	53
Katalog over Arendals offentlige musæums samling af pattedyr og fugle, ægsamling, etnografiske sager, våben og bruksgjenstande fra ældre tid	56
Liste 4. 1958 - Brev fra museet i Arendal til Katedralskolen i Kristiansand.....	60
Liste 5. 2011 - Gjenstandene i dag.....	61
Museumspraksiser: kategorier og vitenskap.....	62
4. De nye museumssamlingene	66
To nye gjenstandskategorier introduseres igjen i museet.....	66

Samling og innsamling: en strategisk tilnærming	68
Innsamlingsstrategier	69
Et ønske om å etablere et historisk museum i Kristiansand	73
Prinsippene i kritikken av Hougens forslag om å etablere et nytt museum	77
Autoritet	77
Strategi	79
Kulturhistoriske gjenstander fra etterreformatorsk tid	80
5. Gjenstandskategoriene og museet	84
Refleksjon og Resultat	84
Refleksjon over metode	84
Gjenstandskategoriernes utvikling og segregering	85
Gjenstandskategoriene definering av museet i de ulike periodene	87
Fremveksten av museums- og universitetsdisiplinene	89
Litteraturliste	93
Sammendrag av avhandlingen	99
Appendiks 1.	101
Kildemateriale:	101
Arkivmateriale:	101
Avis:	101
Dokumenter fra Aust Agder Kulturhistoriske Senter	101
Tilvektskataloger fra Kristiansand Museum	102
Museumskataloger fra Arendals Museum	102
Appendiks 2.	103
Skannede kopier av brevene analysert i kapittel 4.	103

1. INNLEDNING

”Museer er samlinger hvor ting ordnes, og netop derfor bliver museerne tydelige demonstrationer af skiftende verdensbilleder og vidensopfattelser”

(Floris og Vasström 1999:24).

Dette skriver etnografene Lene Floris og Annette Vasström om museer i boken *På museum*. Hvis museene er demonstrasjoner av de skiftende verdensbilder og vitensoppfattelser i samfunnet, må hvordan museer organiserer sine samlinger være demonstrasjoner av de verdensbilder og kunnskapssyn som preger museene til forskjellige tider. Et museum defineres og kategoriseres i stor grad med utgangspunkt i hvilken eller hvilke gjenstandskategori(er) dets samlinger består av. Et museum med naturhistoriske samlinger blir definert som et naturhistorisk museum og et museum med kunst blir definert som et kunstmuseum. Samtidig kan det være slik – om man følger Floris og Vasström – at måten disse gjenstandene kategoriseres og organiseres på, kan speile ulike forståelser av verden og den kunnskapen museet inneholder. På den ene siden defineres museet gjennom gjenstandene det inneholder. På den andre siden kan forståelsen av disse gjenstandene endre seg over tid, som vil kunne føre til at den samme museumssamlingen kan reflektere ulike kunnskapsforståelser.

Utgangspunktet for denne avhandlingen er at hvis samlingene er definerende for museet må innholdet i samlingene - gjenstandskategoriene, kunne romme informasjon om museet som institusjon. En måte for museene å systematisere samlingene sine på er å plassere gjenstander innenfor ulike gjenstandskategorier. Museets forståelse av og kunnskaper om gjenstandene i egen samling blir slik satt i system. Allikevel er det ikke så enkelt som at det materielle definerer kategoriene på en entydig og konstant måte, de tilgjengelige kategoriseringene og kunnskapstradisjonene virker tilbake på gjenstandene og kategoriseringene. Jeg vil undersøke denne vekselvirkningen for å skape en forståelse av forskjellige aspekter ved et museums historie.

Invitasjonen til å etablere en forening for dannelse av Kristiansand Museum¹ ble publisert i avisen Christiansand Adresse-Contoires Efterretninger i 1828, og det er dette museet denne avhandlingen tar utgangspunkt i. Initiativet til å etablere museet føyer seg inn i en, til

¹ Da initiativtakerne i invitasjonen til å etablere museet ikke ga museet et navn, har jeg, i denne avhandlingen, valgt å bruke begrepene: Kristiansand Museum og museet i Kristiansand i omtalen av dette museet.

da, relativt kort rekke av museumsetableringer her til lands. Kristiansand Museums historie vil her bli undersøkt gjennom en analyse av de kategoriene som ble benyttet til å klassifisere museets gjenstandsmateriale. Dette perspektivet på en museumshistorie skiller seg fra den tradisjonelle og generelle redegjørelsen av en institusjons historie².

Min hensikt er ikke å produsere en kronologisk og fullstendig museumshistorie. Jeg vil isteden for gjøre strategiske punktnedslag i Kristiansand Museums historie gjennom analyse av tre viktige endringsperioder som tar utgangspunkt i museets samlinger. Denne tilnærmingen kan sammenlignes med museologen Camilla Mordhorsts undersøkelse av Worm sine samlinger fra 2009, *Gjenstandsfortellinger. Fra Museum Wormianum til de Morderne museer*, og vitenskapshistorikeren Paula Findlens studie fra 1994, *Possessing Nature. Museums, Collecting, and Scientific Culture in Early Modern Italy*. Begge disse forskerne har tatt utgangspunkt i gjenstander, samlinger og innsamling for å presentere sine museums- og vitenskapshistorier. Det er spesielt i Mordhorst sin tilnærming til sitt kildemateriale jeg har funnet inspirasjon til min analyse.

Problemformulering

Hovedproblemformuleringen i avhandlingen er:

Hva kan et museums forhold til egne samlinger bidra med av kunnskap om museets utvikling og historie?

Jeg vil altså ta påstanden om at gjenstander definerer museet på alvor og undersøke hvordan et bestemt museums samlinger former det over tid. Dette vil jeg forsøke å belyse gjennom en studie av hvordan ulike gjenstandskategorier har blitt omtalt, konseptualisert og forstått, samt belyse de roller de har spilt innad i museet og i forhold til andre museer i tre definerte perioder; museets etablering i 1828, tiden rundt 1846 og perioden rundt overgangen til 1900-tallet. Dette vil jeg gjøre med utgangspunkt i følgende forskningsspørsmål: (1) Hvilke gjenstandskategorier er sentrale i de tre periodene? (2) Hvordan er gjenstandskategoriene med på å definere museet i de ulike periodene? (3) Hvilke endringer finner sted innenfor definisjonene av de ulike gjenstandskategoriene? (4) Hvordan virker disse endringene inn på museets forståelse av egne samlinger og institusjon?

² Se Dr. J. Brunchorst (1900) *Bergen Museum 1825 – 1900. En historisk fremstilling*, Haakon Shetelig (1945) *Norske Museers historie*, Jørgen Jensen (1991) *Thomsens Museum. Historien om Nationalmuseet* og Jostein Bergstøl, Arne Aleksej Perminow og Ann Christine Eek (2004) *Kulturhistorier i sentrum. Historisk Museum 100 år for eksempler fra Skandinavia*.

I tillegg til disse spørsmålene vil jeg også trekke inn den økende spesialiseringen som finner sted på museene utover 1800-tallet og herunder se på hvordan dette påvirker både museumspraksiser og forståelsen av museumsgjenstander. På denne måten vil jeg kunne spore en utvikling i kunnskapstradisjoner slik de settes i system gjennom gjenstandskategoriene. Denne tanken er inspirert av blant annet Whitehead og Mordhorst, som begge understreker den økende profesjonaliseringens og vitenskapeliggjøringens fremvekst på museene og dette fenomenets innvirkning på forståelsen av museumssamlingene og organiseringen av disse (Whitehead 2011:111, Mordhorst 2009:269)³. Om kunnskap på museer skriver Whitehead at dette er konstituert av og med objektene kartlagt (organisert). Han bruker som eksempel de gjenstandsorienterte disiplinenes konseptuelle områder som kunst, etnografi, arkeologi, naturhistorie og så videre (2011:111). Med utgangspunkt i denne forståelsen av kunnskap på museum vil altså fremveksten og forståelsen av de ulike museumsfagligeområdene vise til noen av de endringene som skjer med den kunnskapen som museene inneholder. Slik flettes disiplinene, gjenstandskategoriene, historien og museene sammen i England og Danmark av Whitehead og Mordhorst. Jeg vil undersøke hvor vidt det er mulig å spore lignende tendenser her til lands.

Gjennom denne avhandlingen ønsker jeg å identifisere noen tendenser på 1800-tallet som kan ha en generell museologisk overføringsverdi innenfor den norske museumshistorien. Dette da jeg mener at de prosessene som preger museumsutviklingen i Kristiansand er underlagt de samme prinsippene som de øvrige museene i Norge på den tiden. Museene er alle aktører innenfor den samme nasjonale utviklingen og står slik i relasjon til hverandre. Mer overordnet vil jeg vise at det å studere et museums begrepsbestemmelse og kategorisering av sine gjenstander er en hensiktsmessig tilnærming til museologisk kunnskapsutvikling.

Kristiansand Museum

Initiativet til å etablere Kristiansand Museum plasserer seg inn i rekken av museumsetableringer i Norge etter Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab (1760), Seleskabet for Norges Vel (1809) og Bergen Museum (1825) (Eriksen 2009:49, Shetelig 1945:58), noe som gjør dette museet til landets fjerde eldste. Til tross for sin tidlige etablering har ikke dette museets historie utgjort et stort kapittel i fremstillingen av Norges museumshistorie. Haakon Shetelig omtaler ikke dette museet i det hele tatt i sitt verk *Norske*

³ Disse referansene er eksempler på der hvor forfatterne gir uttrykk for denne type tankegang.

Museers Historie (1945), men i senere tid har kulturhistorikeren Anne Eriksen redegjort for museets etablering i *Museer. En kulturhistorie* (2009:62). I 1963 skrev også Gerhard Kjellekvold boken *Kristiansand Museum 1828 – 1963*, som er en fremstilling av museets historie i perioden 1828 – 1963. Det faktum at dette museet ble etablert som den fjerde museumsinstitusjonen i Norge, men at dets historie allikevel ikke har blitt viet noe særlig oppmerksomhet innenfor landets museumshistorie, er en av grunnene til at jeg valgte dette museet som mitt studieobjekt. På denne måten vil jeg kunne nærme meg mitt empiriske materiale uten føring fra andre som har forsket på samme materiale tidligere.

I dag bærer museet navnet Agder Naturmuseum og Botanisk Hage. Det er et naturhistorisk museum med lokaler på Gimle Gård i Kristiansand, hvor områdene rundt gården er gjort om til en botanisk hage. Museets mål er, gjennom moderne utstillingsteknikker, å vise Sørlandsnaturen fra istid til nåtid, fra hav til høyfjell (Agder Naturhistoriske Museum). Dagens beliggenhet utenfor bykjernen er ikke museets opprinnelige lokalitet. Ved etableringen av museet var det tilknyttet Katedralskolen og lå dermed like ved Domkirken i Kristiansand, et steinkast unna Markens, det som i dag er byens hovedgate.

Teoretisk rammeverk

Min analyse tar utgangspunkt i en lignende tilnærming til gjenstandskategoriene som Camilla Mordhorst utviklet i sin doktorgradsavhandling fra 2003 til analyse av sitt gjenstandsmateriale, publisert i boken *Genstandsfortellinger. Fra Museum Wormanianum til de moderne museer* (2009). Mordhorst tar her utgangspunkt i 40 gjenstander som hun følger fra deres plass i Ole Worms samlinger til deres inntog i de moderne museer. I sin studie baserer hun seg på beskrivelser av gjenstander, altså hva som står skrevet om de ulike gjenstandene i skriftlige kilder. Mordhorst startet med å finne frem til alle de kilder der de bevarende gjenstandene var blitt registrert, beskrevet og omtalt. Eksempler på hennes materiale er museumskataloger, inventarkataloger, protokoller og veiledninger. Lesningen av gjenstandsbeskrivelser i disse kildene og hvordan beskrivelsene er plassert i forhold til hverandre utgjør det empiriske materialet i hennes studier (Mordhorst 2009:18). Gjennom dette empiriske materialet forsøker hun å svare på spørsmål som: Hva vektlegges i beskrivelsen av gjenstandene til hvilken tid? Hvorfor inkluderes informasjon i en periode og ekskluderes i den neste? Hvordan plasseres gjenstandene i forhold til hverandre og i forhold til gjenstander i samlingene de etter hvert innlemmes i? Fremfor å følge et konkret

gjenstandsmateriale slik Mordhorst gjorde, har jeg fokusert på de gjenstandskategorier som benyttes til å organisere museets samlinger i de ulike periodene.

Mordhorst behandler en tidsperiode på over 350 år. Fra 1620-tallet, da Ole Worm begynte det innsamlingsarbeidet som resulterte i Museum Wormianum, og frem til i dag (Mordhorst 2009:9,15). Til sammenligning strekker min analyse seg kun over 80 år, med vekt på tre nedslagspunkt i løpet av disse årene. Gjennom mer enn 350 år har gjenstandene som Mordhorst har studert blitt oppfattet som museumsgjenstander, men definisjonen av dette begrepet har endret seg i løpet av disse årene (Mordhorst 2009:15). Disse endringene er sentrale for Mordhorst. Hun følger gjenstandene for å se på hvordan de gjennom tiden har blitt tolket og omtolket innenfor de museumsinstitusjonelle rammer. Omtolkningene av gjenstandene gir innblikk i hvordan nye betydninger har blitt til, og hvordan tidligere beskrivelser har blitt korrigert (Mordhorst 2009:15). Mordhorst konkluderer med at noen av omtolkningene som finner sted i begrepene omhandlende materialet er basert på endringer i oppfatningen av vitenskap og kunnskap på museene. Et eksempel på dette er raritetsbegrepets endring. Fra å være en vitenskapelig kategori som på 1600-tallet ble benyttet som et begrep om museumsgjenstander samtidig som det beskrev museets metodiske utgangspunkt, til å utelukkende bli en betegnelse for en gjenstandskategori som ikke lenger var beskrivende for det forskningsmessige og metodiske aspektet. Dette da begrepet hadde mistet sin vitenskapelige relevans (Mordhorst 2009:214-215, 268-269).

Whitehead understreker forholdet mellom de ulike disiplinenes fremvekst og hendelser som finner sted på museene på 1800-tallet i England. I følge Whitehead resulterer fremveksten av disiplinene og den vitenskap som knytter disse sammen med deres tilhørende gjenstandskategorier⁴ til en oppdeling av eksisterende samlinger. Dette da disse samlingene ble oppfattet som upassende heterogene på bakgrunn av premissene lagt av disiplinene. Et eksempel på en slik oppdeling er de naturhistoriske samlingene som i 1833 ble skilt ut fra The British Museum til det nye Natural History Museum (Whitehead 2011:111). Her blir altså en gjenstandskategori skilt ut fra et museum som rommet samlinger bestående av flere gjenstandskategorier, for så å bli plassert i et museum som utelukkende beskjeftiger seg med den ene – et spesialisert museum både gjenstands- og disiplinmessig. Som et eksempel på disiplinens innvirkning på organisering av eksisterende museer redegjør Whitehead for det britiske antikvariske og arkeologiske miljøets kamp for å inkludere nasjonale gjenstander tilhørende deres fagdisipliner i landets museumssamlinger. Dette var det motstand for i

⁴ Eksempelvis arkeologi, etnografi og kunst.

museenes styrer og i politikken som i større grad verdsatte etnografika og renessansekunst fra Italia enn britisk gjenstandsmateriale. Britiske arkeologiske gjenstander og kunst fikk allikevel etter hvert sin plass på museene da styret i The British Museum i 1866 bøyde seg for presset og etablerte "the Department of British and Medieval Antiquities and Ethnography". Disse eksemplene fra henholdsvis 1833 og 1866 viser at disiplinene og profesjonene i England veide såpass tungt at de endret den politiske strukturen som styrte museene. Altså motiverer museumsdisiplinens fremvekst og den kunnskapsproduksjon som disse tilførte til ulike endringer innad i institusjonene.

I forbindelse med å reflektere over det å skulle skrive museumshistorie, redegjør for, og avviser til en viss grad, Mordhorst for Michel Foucaults epistemetankegang og Eilean Hooper-Greenhill applikasjon av denne på museumshistorien (Mordhorst 2009:24). Jeg vil redegjøre for Foucaults og Hooper-Greenhills arbeid her, da jeg mener de omtaler perspektiver på (museums)historie som jeg kan dra nytte av i denne avhandlingen.

Michel Foucault, Eilean Hooper-Greenhill

I Michel Foucaults undersøkelse av humanvitenskapenes oppkomst fra 1966 – *Les Mots et les Choses: Une archéologie des sciences humaines* - kommer han frem til at perioden fra ca. 1400 til 1950 kan deles inn i tre epistemer. Med epistemer menes de underliggende mønstre for organisering av kunnskap og tenkning. De tre epistemene som Foucault deler denne perioden inn i er renessanse (ca. 1400 – 1650), det klassiske (1650 – 1800) og det moderne (1800 – 1950). Gjennom en "arkeologisk" tilnærming til humanvitenskapen forsøker Foucault å undersøke hvordan de ulike erkjennelsene og teoriene som er karakteristiske for en periode har vært mulige. Han undersøker i følge hvilken orden et kunnskapsfelt har blitt konstituert og på bakgrunn av hvilke historiske *a priori*. Han stiller spørsmål om hvordan ideer har vokst frem og hvorfor noen rasjonaliteter ble til, for så å muligens oppløses og forsvinne (Foucault 2006). Foucault tar utgangspunkt i tre "vitenskaper" eller tre epistemologiske områder (biologien, økonomien og filologien) som alle igjen er underinndelt og sammenflettet med hverandre (Foucault 2006[1966]:336). Gjennom en "arkeologisk" tilnærming til disse epistemologiske områdene, deres forhold innad og til hverandre, identifiserer han likheter innenfor og brudd mellom tidsperioder og dette legger grunnlaget for hans epistemeinndeling.

Denne tankegangen har blitt benyttet som utgangspunkt for flere teoretikere innenfor museologien. En av de mest fremtredende er Eilean Hooper-Greenhill. Med sin bok *Museum and the shaping of knowledge* (1992) appliserer hun epistemetanken på museumshistorien.

Hooper-Greenhill påstår at formålet med ”normal” historieskriving⁵, frem til publiseringen av hennes bok i 1992, har vært å vise en organisk utvikling av museumsinstitusjoner med vekt på kontinuitet og endring. Dette har ført til et fravær av kritisk tilnærming og blikk for brudd og annerledeshet. Fraværet av en kritisk undersøkelse av de profesjonelle, kulturelle og ideologiske praksiser i et museum betyr at man ikke har klart å utvikle perspektiver som hun mener er egnet for å forstå dagens museer og gallerier (Hooper-Greenhill 1992:3). Hun ønsker med sin bok å finne en ny måte både å skrive og forstå museumshistorie på, og for å se hvordan de kontinuitetbaserte historiene vil endres gjennom en annen tilnærming. Dette gjør hun med utgangspunkt i det hun kaller ”effective history”⁶.

”Effective history” blir av Hooper-Greenhill beskrevet som Foucaults mest virksomme verktøy for undersøkelse av historien. Hun beskriver det som et syn på fortiden som fokuserer på diskontinuitet, brudd, forskyvninger og spredning (Hooper-Greenhill 1992:10). Foucault tar med denne tilnærmingen til historien avstand fra ideen om at historien er en kontinuerlig, progressiv og total utvikling, og erstatter dette med et fokus på brudd og forskjeller. Utgangspunktet til ”effective history” er en opposisjon til søken etter den grunnleggende opprinnelsen av ting⁷, og er en avvisning av den tilnærmingen til historien som søker en ”påtvunget”⁸ kronologi, en overordnet struktur, og en utviklingsflyt fra fortiden til nåtiden (Hooper-Greenhill 1992:10). Med denne tilnærmingen mener Hooper-Greenhill at:

A 'history of the museum' written from the standpoint of effective history should reveal new relationships and new articulations. Focusing on when and how 'museums' in the past changed, and in which way and why longstanding practices were ruptured and abandoned, may provide a context for today's apparently all too sudden cultural shifts (Hooper-Greenhill 1992: 11).

Jeg mener at Foucaults intensjon i all hovedsak var å skape et verktøy eller en ny betraktningssmåte for historien med fokus på måten man kan forholde seg til tid på. Han kritiserer den kontinuitetsbaserte tilnærmingen til historien, og fremmer et syn på historien som går bort i fra generalisering og fellestrekk, og over til ulikheter, forandringer og brudd. Dette er ikke nødvendigvis et verktøy for en undersøkelse av museumshistorie, men Hooper-Greenhill har valgt å applisere denne tilnærmingen på dette gjennom ulike case-studies innenfor Foucaults epistemer. Undersøkelsen starter med Medici Palasset⁹ i Firenze og avsluttes med det moderne museet, hvor hennes fokus har vært synet på kunnskap og hvordan dette utvikles eller formes innenfor museumskonteksten. Denne tilnærmingen med

⁵ Innenfor museologien.

⁶ Et begrep Foucault (1974) introduserer i *The Archeology of knowledge*, Tavistock Publications, London.

⁷ Som Foucault mente preget den generelle historieskrivingen.

⁸ Min oversettelse av ”seeks to impose a chronology” (Hooper-Greenhill 1992:10).

⁹ Bygget på 1440-tallet av Cosimo de Medici (Hooper-Greenhill 1992:26).

vektleggingen av brudd syntes jeg er interessant. Jeg tror allikevel at man gjennom å utelukkende fokusere på dette kan utsettes for samme type kritikk som både Foucault og Hooper-Greenhill utøver på den mer tradisjonelle (museums)historieskrivingen. Betraktningen av historien blir for ensidig. Jeg mener at man gjennom å fokusere på brudd og forskjeller i stor grad vil risikere å ikke se den eventuelle kontinuitet som også preger historien, eller omvendt. En historie består ikke kun av kontinuitet, generelle og vedtatte fakta, men den består heller ikke utelukkende av brudd og ulikheter. Jeg mener at brudd og kontinuitet begge er elementer ved historien, og at det blir ufullstendig å kun skulle undersøke det ene eller det andre. Jeg anser det som sentralt i prosessen med å skrive en (museums)historie at man inkluderer brudd og kontinuitet der dette bringer frem ny, relevant og interessant kunnskap.

Foucaults epistemetankegang har vært en form for inspirasjon for Morshorst, men den lot seg vanskelig anvende på hennes empiriske materiale. Dette da de markante bruddene som i følge Foucault finner sted mellom de ulike epistemene ikke gjenfinnes i Morshorsts materiale. Det fremstår for henne ingen brå brudd mellom periodene, men heller lengre prosesser som resulterer i langsomme endringer. Hun mener dessuten at definisjonen av renessanseepistemet, som Worm sine samlinger fra midten av 1600-tallet ville falt under, er preget av mystikk, en tapt og hemmelighetsfull verden, et eksotisk nett av mystiske allegorier og likhetsrelasjoner fjernt fra nåtidens rasjonalitet. Ved å skrive den tids samlinger inn i dette epistemet vil de gjøres mer mystiske, oversiktelige og fremmede enn de egentlige var. (Mordhorst 2009:25).

Foucaults epistemer og Hooper-Greenhills epistemebaserte tilnærming til museumshistorien vil heller ikke være et godt utgangspunkt for min analyse. Epistemene strekker seg over en lang historisk periode med fokus på brudd mellom disse. Jeg tar utgangspunkt i en periode som strekker seg over underkanten av et århundre. Ut i fra tidsinndeling av epistemene er det kun det moderne epistemet som min periode faller inn under. Det er derfor ikke mulig å ha en tilnærming til de brudd og forandringer som skjer mellom epistemene, som er så sentrale for Foucault, da min periode ikke rommer mer enn et av disse. I tillegg mener jeg at det å utelukkende se på brudd og forandring ikke ville være egnet for denne avhandlingen, da både forandring, brudd og kontinuitet er viktige elementer ved min analyse. Ved at perioden jeg har valgt faller innunder det moderne epistemet kan definisjonen av og den betydning det epistemet blir tillagt, slik Hooper- Greenhill omtaler det, være et tankeverktøy i min analyse. Hooper-Greenhill mener at søken etter å forstå tingenes utvikling over tid karakteriserer det moderne epistemet. Ting blir ikke lenger oppfattet som

utelukkende visuelle gjenstander, men blir forstått som organiske strukturer med varierende nivåer av kompleksitet og med en stor variasjon i hvordan de forholder seg til hverandre (Hooper-Greenhill 1992:17). Den søken etter forståelse som karakteriserer det moderne epistemet kan være nyttig som tankeverktøy i mitt forsøk på å skape en forståelse for den historiske perioden min analyse omhandler, og da kanskje spesielt den viten- og kunnskapstradisjonen som preger denne.

Metode

I min avhandling har jeg valgt å studere et historisk kildemateriale, der en redegjørelse for materialet og min analyse av det står sentralt. Om sin egen metode skriver Mordhorst følgende:

Metoden har vært å følge tolkningene af de samme gjenstande tilbage i tiden inden for de forskjellige tidsrum udrede tidens prioriteringer og kategoriseringer for at udforske, hvordan og hvor meget gjenstandenes positioner og betydninger har forandret sig gennem museumshistorien og, hvorfor de har gjort det (2009:16).

Hun tok utgangspunkt i et konkret empirisk materiale for å undersøke hvor mye en gjenstand har forandret betydning og når disse kommer til. Hun studerte også hvorfor tolkningen har endret karakter og om det finnes linjer av kontinuitet, brudd, tilføringer og forfall. Der Mordhorst tok utgangspunkt i et konkret gjenstandsmateriale som hun følger over en lang periode, tar jeg utgangspunkt i de ulike gjenstandskategoriene som Kristiansand Museums samlinger består av og følger disse gjennom tre definerte perioder.

Mordhorsts empiriske materiale består av museumskataloger, inventarlistene, protokoller og veiledninger fra Worms tid frem til de moderne museene begynner å ta form. Jeg tar utgangspunkt i samme type empirisk materiale, og det består av innbydelsestekster til museumsetableringer, beretninger om tilvekst til Kristiansand Museum, museumskataloger, brev og protokoller. Gjennom sin analyse av de ulike gjenstandstolkningene ender Mordhorst opp med tre forandringshistorier som alle er med på å fortelle om de institusjonene gjenstandene inngikk i, og de praksiser disse institusjonene utøvde i forbindelse med de spesifikke gjenstandene. Det er denne grunntanken om å bruke gjenstander som faktorer i fortellingen om museet jeg forsøker å ta tak i og utføre i min analyse. Det er her viktig å understreke at jeg har valgt å fokusere på forståelsen av gjenstandskategorier fremfor et konkret gjenstandsmateriale.

Mordhorst (2009:28) skriver at hun har tatt med et kapittel om de konkrete historiske rammene som omgir gjenstandstolkningene. Hun har trukket dette elementet ut av de tre

fortellingene og plassert det i et eget kapittel, fordi sammenflettingen av disse ville utgjort en for komplisert historie for leseren å følge. I denne avhandlingen ville en egen del dedikert til alle de historiske elementer som berører og belyser de ulike epokene være mot sin hensikt, da hadde dette blitt en utelukkende historisk redegjørelse. Jeg har derfor forsøkt å flette sammen den viktigste og mest sentrale historiske informasjonen inn i analysen der det belyser eller kontekstualiserer kildematerialet i størst grad.

I min analyse er jeg avhengig av å samle inn og tolke materiale som er over 200 år gammelt. Dette kan potensielt by på flere utfordringer. Ingen av mine kilder vil rope sannheten til meg, ei heller vil jeg kunne snakke med personene som har forfattet dokumentene eller utført handlingene. Dette kan føre til en viss mulighet for feilmargin, hvilket jeg har forsøkt å eliminere ved å benytte underbyggende argumenter for å kunne trekke gode slutninger. Da jeg begynte på prosjektet visste jeg ikke hvor mye materiale det ville være mulig å lokalisere. Jeg kunne ha endt i en situasjon der jeg hadde alt for mye, eller jeg kunne risikert å ikke finne noe. Når det kommer til analyse basert på historisk materiale vil materialet aldri fremstå som komplett. Det vil med stor sannsynlighet være hull, hvilket fører til begrensninger i hva man kan finne ut, og at materialet i noen tilfeller mangler de detaljene som man ønsker eller trenger. Dette fører til at det er deler av min analyse som baserer seg på resonnementer med utgangspunkt i det tilgjengelige materiale, hvor resonnementene består av flere mulige hendelsesforløp eller resultater enn det som kanskje hadde vært tilfellet dersom materialetilfanget var bredere og mer dekkende.

Jeg har, etter inspirasjon av Arthur MacGregor, kurator ved The Ashmolean i Oxford, valgt en tre periodisk tilnærming til Kristiansand Museums historie. I artikkelen ”The Ashmolean as a museum of natural history” (2001) tar MacGregor for seg to hundre år av The Ashmoleans historie med fokus på de naturhistoriske samlingene. Han undersøker naturaliasamlingens historie gjennom å redegjøre for tre perioder i løpet av disse to hundre årene. Den første perioden omhandler etableringen av museet og dets samling på slutten av 1600-tallet, hvor samlingen var preget av samtidens kuriositetstankegang. Artikkelen andre periode handler om den siste halvdel av 1700-tallet der Carl von Linné satte sitt preg på systematisering og organisering av samlingen. Den tredje perioden tar for seg hvordan museets utstilling mot slutten av 1800-tallet ble omorganisert som en utredning av ”natural theology”, organisert på en slik måte at den skulle bygge opp under forestillingen om en allmektig guddommelig skaper. MacGregor har altså fokusert på tre perioder i museets historie for å vise museumstankegang til ulike tider.

Ved å nærme seg et museums historie med utgangspunkt i tre avgrensede tidsperioder kan man totalt sett dekke et større tidsrom enn det som ville vært mulig skulle man foretatt en kontinuerlig kronologisk tilnærming til historien. I denne avhandlingen, med sin begrensede lengde, er punktnedslag hensiktsmessig da det vil være mulig å belyse forskjeller og likheter mellom periodene uten å redegjøre for hele tidsperioden. Ved å se på hva som er karakteristisk for de forskjellige periodene og sette resultatene av analysen av disse opp mot hverandre, vil jeg kunne vise endringer og kontinuitet i museet, enten generelt eller innenfor spesifikk tematikk. For at de valgte periodene skal ha betydning i en slik tilnærming er det sentralt at museet endrer karakter på en eller annen måte innenfor disse.

Periodene

1. Etableringen – Museets begynnelse

For å legge grunnlaget for kunnskap om Kristiansand Museum som institusjon, et museum som ikke har en fullstendig og detaljert museumshistorie allerede dokumentert, var det naturlig å starte med begynnelsen. Det er i denne perioden premissene for institusjonen ble lagt. En redegjørelse for den første perioden i museets historie er basert på en analyse av innbydelsesteksten som stifterne av foreningen for etablering av bibliotek og museum publiserte i Christiansands Adresse-Contoirs Efterretninger i 1828.

2. Museet flyttes til Arendal

Den andre epoken tar utgangspunkt i en hendelse som fant sted i 1846. Da ble en samling gjenstander overført fra Kristiansand Museum til Arendals Museum. I kildematerialet mitt står det skrevet at hele det kristiansandske museum ble oversendt til Arendal i 1846. Jeg undersøker hva dette kan ha betydd og hva denne uttalelsen viser til. I og med at materialet befester at Kristiansand Museum flyttes til Arendal, flytter fokuset i min analyse seg også dit. Analysen av denne epoken består av en empirisk analyse av skriftlige kilder omhandlende gjenstandsmaterialet som ble overført fra det ene museet til det andre. Materialet som står sentralt i denne analysen er fem gjenstandslister, tre museumskataloger og en brevdialog mellom de to museene.

3. De nye museumssamlingene

I den tredje epoken, som omhandler i hovedsak perioden 1890 – 1910, redegjør jeg for og analyserer betydningen av at to samlinger gjenintroduseres på museet i Kristiansand. I tillegg

redegjør jeg for den diskusjon dette resulterer i innenfor byens lokalpolitiske og nasjonale museumpolitiske sjikt. Utgangspunktet for denne delen av analysen er museets tilvekstkataloger fra perioden 1861 til 1893, samt tre brev omhandlende planer for fremtiden til Kristiansand Museum.

Presentasjon av kildemateriale

Da det i liten grad finnes publisert materialet som omhandler Kristiansand Museum, fant jeg tidlig i prosessen med å skulle samle forskningsmateriale til denne avhandlingen ut at jeg selv måtte innhente kildematerialet. Etter et studiebesøk til Agder Naturhistoriske Museum og en samtale med museets direktør, Sigmund Spjelkavik, fikk jeg vite at museet ikke hadde informasjon om museets eldste historie i sitt eget arkiv. Dette arkivmaterialet hadde tilhørt Katedralskolen, som igjen hadde overdratt alle sine arkiver til Statsarkivet i Kristiansand. Et omfattende søk i arkivet måtte dermed til, og et opphold i Kristiansand hvor jeg arbeidet i Statsarkivet i Kristiansand og Interkommunalt arkiv i Vest-Agder (IKVA) ble derfor nødvendig. Under følger en redegjørelse for det kildematerialet jeg har benyttet meg av i denne avhandlingen¹⁰.

Arkivmateriale

Da jeg reiste til Statsarkivet i Kristiansand og IKVA var min intensjon å finne så mye originalt kildemateriale som mulig knyttet til de tre valgte periodene av museets historie. Jeg valgte å ikke legge noen føringer for innsamlingsstrategier på forhånd da jeg ønsket å foreta et så bredt søk som mulig. Dette fordi jeg ikke visste hvor, eller i det hele tatt om, det fantes bevart materiale fra de ulike periodene. Jeg gikk i gjennom ”Saksprotokoller”, ”Brevprotokoller” og ”Pakkesaker” i både biskopens og Katedralskolens arkiver i Statsarkivet. Her fantes det noe sporadisk materiale, men lite var datert og det ble da av liten verdi for meg. Ut i fra det jeg fant bevart fra perioden omhandlende museets tidlige år og videre utover 1800-tallet virker det ikke som om saksmaterialet knyttet til etableringen av museet og museets tidlige historie ble innført i arkiv. Alternativt har dette gått tapt med tiden. Det materialet jeg fant i Statsarkivet har derfor ikke blitt benyttet i denne avhandlingen.

I arkivsakene til IKVA omhandlende Kristiansand by lokaliserte jeg mer informasjon om museet. Etter en gjennomgang av Formannskapetets arkiv fant jeg tre brev som har blitt

¹⁰ En detaljert liste over kildemateriale benyttet finnes vedlagt i appendiks 1.

sentrale i min analyse av den tredje perioden i mappen ”Kristiansand By (1641-1964) Arkiv: Formannskapet, Saksarkiv, S. Skoler: Katedralskolen, 1865-1911, Katedralskolen 1884-1908, Katedralskolen, rektorbolig 1896-1899, Teknisk aftenskole, 1879-1901, Teknisk aftenskole 1891”. Dette brevmaterialet gir innblikk i en diskusjon som foregikk i byen i 1890, men er allikevel ikke en fullstendig dokumentasjon over alle aspekter ved denne diskusjonen. Det kan altså være argumenter i diskusjonen, forut eller etter brevvekslingen, som jeg ikke har fått med meg. Jeg mener dog at grunnsteinene i argumentasjonen, diskusjonen og konklusjonen kommer tydelig frem i de brevene jeg har lokalisert og analysert.

Avisartikler

I Christiansands Adresse-Contoires Efterretninger, årgang 12-17, 1826-1832, lokalisert i Nasjonalbibliotekets Depotbiblioteket i Mo i Rana, fant jeg opplysninger om museets etablering og dets første år, som det ikke var mulig å oppdrive i arkivene. Her var blant annet innbydelsen til foreningen som skulle fremme etableringen av museet og beretninger over tilveksten til museet i de første årene.

Dokumenter fra Aust-Agder Kulturhistoriske Senter

Jeg vært i kontakt med konservator ved Aust-Agder Kulturhistoriske senter (AAKS), Tanja Røskar Reed, angående overføringen av gjenstander fra Kristiansand Museum til Arendals Museum på midten av 1800-tallet. Av AAKS og Reed fikk jeg den 01.09.2011 oversendt, på e-post, skannede kopier av den informasjonen AAKS har i sine arkiver omhandlende overføringen. I Kristiansand fant jeg ikke noe materiale omhandlende denne perioden, så analysen baseres kun på materialet fra Arendal. Dette materialet inneholder allikevel konkret informasjon om Kristiansand Museum som betyr at museet ikke er underrepresentert i materialet.

Dokumenter fra Agder Naturhistoriske Museum

Kopier av de ulike oversikter over museets tilvekst i perioden fra 1861 til 1893 fikk jeg av Spjelkavik etter et studiebesøk hos Agder Naturhistoriske Museum i april 2011. Jeg vet ikke hvor de originalt er hentet fra da museet selv kun har kopier, og heller ikke kunne svare på dette. Jeg anser det som sannsynlig at disse har inngått i årsberetninger eller lignende. Muligens er det materiale som Gerhard Kjellevold lokaliserte i forbindelse med å skrive boken *Kristiansand Museum 1828-1963*, men begge disse mulige forklaringene på

opprinnelse og innsamling er bare spekulasjoner fra min side. Om man ser disse oversiktene og beretningene over bidrag til museet publisert i avisen under ett, dekkes tilveksten til museet i all hovedsak to perioder: museets første to år, og siste halvdel av 1800-tallet. Det vil si at det er rundt 30 år av museets historie som ikke dekkes av dette materialet, og tilveksten i disse årene kan jeg dermed ikke uttale meg konkret om.

Museumskataloger fra Arendals Museum

Tre museumskataloger over Arendals Museums samlinger i perioden 1860-1902.

Om materialet

Dette er det materialet jeg har samlet inn som jeg har benyttet meg av i avhandlingen. Materialet er hentet fra svært ulike kilder som vil tilføre en variasjon av informasjon. Kildetilfanget i de ulike periodene er av ulik mengde og karakter. Dette fører til at det kildemateriale som blir analysert ikke er sammenlignbart fra periode til periode. Den overordnede tematikken som er museet, samlingen og gjenstandskategoriene er derimot sammenlignbar. I de tilfeller der det mangler konkret informasjon knyttet til Kristiansand Museum har jeg forsøkt å trekke paralleller mellom Kristiansand Museum og andre museer som ble etablert i samme periode. I all hovedsak dreier dette seg om museene i Arendal og Bergen, som i noen tilfeller har materiale som er mer utfyllende enn det som direkte omhandler Kristiansand Museum.

2. ETABLERINGEN - MUSEETS BEGYNNELSE

Den 8. mars i 1828 ble invitasjonen til etableringen av ”Forening til Grundlægning af et offentlig Bibliothek og Museum” i Kristiansand publisert i avisen Christiansand Adresse-Contoires Efterretninger. Dette var en innbydelse til å danne en forening i byen som skulle fremme etableringen av et bibliotek og museum. To typer institusjoner som ikke tidligere hadde eksistert i Kristiansand. Jeg mener at invitasjonsteksten er en kilde til informasjon om de intensjoner som initiativtakerne hadde med etableringen av foreningen samt driften av museet. Dette da den omhandler museets statutter, beskriver museets organisering og styre samt hvilke gjenstandskategorier som var ønsket til samlingene og hvordan gaver og bidrag ville bli tatt i mot og så videre. Dette kapittelet omhandler i all hovedsak valget om å etablere et museum i byen, hva slags museum initiativtakerne ønsket å etablere og hvilke gjenstander museet skulle romme. Samt hvilke historiske premisser som kan ha ligget til grunn for etableringen av disse institusjonene i Kristiansand på dette tidspunktet. Dette vil jeg redegjøre for gjennom en analyse med utgangspunkt i innbydelsesteksten.

INDBYDELSE

til en Forening til Grundlægning af et offentligt Bibliothek og Museum i Christiansand

Intet af Norges 4 Stifter har været saa fattigt paa videnskabelige Instituter, som Christiansands Stift, eller rettere, det har aldrig eiet i sit Skjød nogen Forening af dannede og patriotiske Mænd til et eller andet videnskabeligt og allmeensidigt Formaal. Det staaer saaledes paa en afstikkende Maade tilbage for Rigets øvrige Stifter. Medens Stiftsstæderne Christiania, Bergen og Trondhjem ere i Besiddelse af større eller mindre offentlige Bibliotheker og Samlinger af Old- og Kunstsager samt Naturalier o.s.v., har Christiansand hverken nogen Bogsamling eller noget Museum at fremvise. Cathedralskolens saakaldte Bibliothek, fortjener ei dette Navn, da det bestaaer af omtrent 1300 Numere for det meste ubrugbare eller uvigtige Bøger og er først i de senere aar forøget med enkelte Skolebøger og Classikere.

Undertegnede ansee det for den høie Tid at begynde paa at afhjælpe hint følelige Savn og troe, at dette kan opnaaes ved Oprettelsen af en Forening til at grundlægge et Bibliothek og Musuem ved Cathedralskolen i Christiansand.

Samfundets Formaal bliver altsaa

1. at danne en Offentlig Bog- og Manuscriptsamling
2. samt et Museum der skal optage
 - a. Antiquiteter, }
 - b. Kunstsager, }
 - c. Naturalier, }af alle slag

og som bestandig skal være forenet med Cathedralskolen og opbevares i sammes Local.

Enhver som vil understøtte dette foretagende, kan vorde Medlem af Foreningen ved

- a. at erlægge til samme 1 Spd. aarligt Bidrag
- b. eller ved Bidrag eengang for alle af 15 Spdlr.
- c. Eller ved Gave af antagelige Bøger, Manuscripter, Antiquiteter, Kunstsager og Naturalier til Værd af samme Beløb.

Foreningen bestyres af en Direction i Stiftsstadens, som bestaaer af Biskoppen, Stiftsprovsten, Cathedralskolens Rector og 2 af sammes Lærere.

Foreningens Medlemmer og de af samme ydede Bidrag skulle efterhaanden bekendtgjøres i Christiansands Adresseavis, samt indføres i en paa Stiftelsen opbevaret og af Directionen autorisert Protocol.

De indkomne Pengebidrag skulle, forsaavidt de ei strax anvendes til Indkjøb for Stiftelsen eller sammes løbende Udgifter, indsættes i Christiansands Sparebank. Ved Aarets udgang aflægger Directionen Regnskab for Stiftelsens Fremvext og Status, der uddeles til alle Foreningens Medlemmer og indrykkes i Adresseavisen.

Efterat vi her have draget de første Grundlinier af denne Forenings Plan, der i sin Tid skal vorde nøiere drøftet og fuldstændiggjort, efter indhentet Betænkning fra Foreningens samtlige Medlemmer, give vi os tillige den Ære at indbyde enhver, der har Lyst og Evne til at fremme det af os foreslaaede Institut, til at paategne de cirkulerende Lister Navn og Opholdssted, samt de Bidrag, som man vi yde, eller ogsaa i portofrie Breve at indberette Saadant til Undertegnende der ere sammentraadte som Foreningens Stiftere og Directeurer.

Christiansand den 26de Januar 1828

Munch. Oftedahl. Boye. Preus. Keyser.
(Christiansands Adresse-Contoirs Efterretninger, publisert 08.03.1828)

Situasjonen i Kristiansand i 1828

”Intet af Norges 4 Stifter har været saa fattigt paa videnskabelige Instituter, som Christiansands Stift.”

I følge foreningens initiativtakerne har ingen av landets øvrige stift manglet vitenskaplige intuisjoner i like stor grad som det som var tilfellet i Kristiansand i 1828. Byen har aldri hatt en forening eller organisasjon med et vitenskapelig formål. Til sammenligning finnes det allerede offentlige biblioteker og samlinger av oldsaker, kunst og naturalia i landets tre øvrige stift: Christiania (Oslo), Bergen og Trondheim. De institusjonene som det sannsynligvis refereres til her er blant annet samlingene til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab (1760), Universitetets Oldsakssamling (1810) og Deichmanske Bibliotek (1785) i Christiania, Bergen Museum (1825) i Bergen (Eriksen 2009:49, Deichmanske Bibliotek, Historikk, Shetelig 1945:58). Kristiansand ble sammenlignet med landets øvrige stiftbyer og initiativtakerne til etableringen anså det som på høy tid at et bibliotek og museum ble opprettet i byen. På denne måten skulle ikke Kristiansand bli liggende etter i en tid med sterk ekspansjon i ”åndsliv og folkeopplysning” (Kjelleevold 1963:11).

I 1814 var Kristiansand både den yngste og miste av landets stiftssteder, men byen hadde over det siste århundret vokst til å bli landets fjerde største (Steen 1948:1). Trelasthandel, skipsfart og skipsbygging hadde vært generelt gode inntektskilder på 1700-tallet (Steen 1948:5). Perioden opp mot Napoleonskrigens slutt i 1814 var en god periode for vekst, økonomi og generell aktivitet i byen. Et eksempel på den kulturelle aktiviteten som fant

sted i denne perioden var opprettelsen av et dramatisk selskap. Det Dramatiske Selskab ble etablert i 1787 og er i dag landets eldste fortsatt eksisterende amatørteater (Det Dramatiske Selskab, a). I følge en bevart regnskapsprotokoll bestod medlemsmassen av ”29 Fruentimmer” og ”41 Mandspersoner” i 1793. Selskapet hadde altså en medlemsmasse på 70 individer – et ganske betydelig antall. Medlemmene tilhørte byens beste familier (Steen 1948:157). I 1807 ble Kristiansand Teater ferdigstilt (Det Dramatiske Selskab, b).

Mot slutten av 1700-tallet ble to blad etablert i Kristiansand: Christiansandske Uge-Blade og Christiansands Adresse-Contoirs Efterretninger. Christiansandske Uge-Blade ble startet i januar 1780 av boktrykker Andreas Nilsen Swane, og var byens første trykte avis (Steen 1941: 362). Christiansands Adresse-Contoirs Efterretninger ble startet av rådmann Michael Glückstad og konsul Daniel Isaachsen i 1790 (Steen 1941:362). Avisen ble i 1815 overtatt av O. P. Moe og avisen skulle da publisere artikler av historisk, økonomisk, politisk eller patriotisk karakter. Både formatet og stoffet økte samtidig som O. P. Moe ble mer opptatt med andre gjøremål og dermed overlot han ansvaret til en anonym redaktør, som regel en av Katedralskolens lærere (Steen 1948:152).

Perioden mot slutten av 1700-tallet var en periode hvor det blir tatt initiativ til ulike kulturelle aktiviteter i byen. Det var det Dramatiske Selskab og byens to blader eksempler på. Dette viser at byens borgere hadde interesse for og mulighet til å ta initiativ til aktiviteter utover det som kan beskrives som livsnødvendigheter. Denne situasjonen forandret seg i den første perioden av 1800-tallet. Grunnlaget for byens gode økonomi var i stor grad basert på Napoleonskrigen, og de økonomiske konsekvensene ble dermed store i fredsperioden (Steen 1948:5). Da det ble vanskelig å underholde det store antallet med innflyttere som krigen hadde brakt til Kristiansand startet en fraflytting fra byen tidlig i 1814 (Steen 1948:6). Perioden frem mot 1825 var preget av fraflytting og varierende forsøk på å ta opp trelasthandel og eksport. Disse forsøkene var ikke utelukkende vellykkede, men den økonomiske situasjonen bedret seg utover i fredsperioden (Steen 1948:10-11). Altså var det tiåret etableringen av foreningen fant sted ikke det mest stabile, sammenlignet med situasjonen i byen på slutten av 1700-tallet, allikevel hadde det skjedd en bedring av den økonomiske situasjonen i byen. Hvor vidt den var god og stabil nok til å bedrive denne type aktivitet hadde sine skeptikere. Invitasjonen om å etablere en forening for bibliotek og museum fikk kritikk i den følgende utgaven av Christiansands Adresse-Contoirs Efterretninger. Her ble et leserinnlegg fra en leser som var kritisk til ønsket om å etablere et bibliotek og museum i byen før fattigstellet var på plass publisert:

Det er særdeles behagelig af dette Steds Ugeblad no. 2 at erfare at flere af dette Steds Videnskabsmænd indbyder til opprettelsen af et offentlig Bibliothek og Museum, som enhver Videnskabers Ben og ... i høi Grad har været savnet paa dette Sted, som som vist enhver Rettænsende med Glæde vil bidrage til, men kunne det paa samme Tid ikke et andet – for Byen og hele dens Folkemængdes Tarv og fremtidig vel – endnu hæftigere og for Øieblikket mere præssende ønske fremstå, det nemlig at see Fattigvæsnet først bragt paa en mere hensigtsmæssig Fod? (Christiansands Adresse-Contoirs Efterretninger, publisert 12.03.1828)

Dette er nokså ganske beskrivende for situasjonen i byen på denne tiden, hvor ulike strømninger ønsket å fokusere på ulike måter å forbedre byen på. For kritikeren i Christiansands Adresse-Contoirs Efterretninger var det helt tydelig at fattigstellet burde prioriteres før etableringen av vitenskapelige institusjoner.

Den situasjonen som Kristiansand var i ved etableringen av foreningen i 1828 var kompleks. Byen var Norges minste stiftsstad, men også landets fjerde største byen. I perioden opp mot etableringen av foreningen hadde den økonomiske situasjonen gjennomgått store variasjoner over få år, men var i en mer positiv trend en tidligere. Muligens var initiativet til å etablere en forening for bibliotek og museum et ledd i en generell positiv byutvikling etter en nedgangstid. Gjennom etableringen av disse institusjonene kunne byen også unngå å stå tilbake for de andre stiftsstedene. Etableringen av museer var en begynnende tendens i tiden. Bergen Museum ble stiftet i 1825 og Arendals Museum i 1832. I tillegg la de samlingene som ble initiert av vitenskapsselskapene i Christiania og Trondheim grunnlaget for etableringen av museer i de respektive byene. Senere på 1800-tallet ble museer etablert i Ålesund (1866), Stavanger (1877) og Skien (1891) (Shetelig 1945:87, 98 og 101). Initiativtakerne i Kristiansand var altså relativt tidlig ute nasjonalt, men flere byer fulgte etter. Man kan dermed si at Kristiansand var ”sent ute” blant stiftsstedene, men tidlig ute nasjonalt.

Patriotisme og vitenskap

”Forening af dannede og patriotiske Mænd til et eller andet videnskabeligt og allmennsidigt Formaal.”

Ordet patriotisk anser jeg som sentralt her. Hvilken type patriotisme er det initiativtakerne her siktet til og hva kan ha vært motivasjonen for å spesifisere at denne foreningen var for de ”dannede og patriotiske Mænd”? Odd Arvid Storsveen definerer i sin publikasjon *Norsk Patriotisme før 1814* (1997) to former for patriotisme i det norske samfunn på slutten av 1700- og begynnelsen av 1800-tallet. Disse definisjonene mener jeg kan hjelpe til med å forstå hvilken type patriotisme det siktes til. Samt at de også kan kaste lys over hvorfor mennene som invitasjonen av etableringen til foreningen henvendte seg til ble beskrevet som dannede og patriotiske. Storsveen presenterer to typer patriotisme som han kaller

”allmennpatriotisme” og ”nasjonalpatriotisme”. I følge Storsveens var begrepet patriotisme gjennom 1700-tallet blitt brukt som en æres- og hederskarakteristikk av handlinger og ideer som kom allmennheten til gode. Det vil si å bidra positivt til fellesinteressene i det samfunnet man var borger av. Patriotismens indre karakter ble altså forstått som en type borgerlig ”dyd” og en forutsetning for å kunne tilegne seg denne dyden var at man var i besittelse av allmenn opplysning (Storsveen 1997:16-17). Når man ser definisjonene av patriotisme og sammenstillingen av ordene ”dannet” og ”patriotisk” i denne sammenhengen gir det inntrykk av å være en hedersbetegnelse. Gjennom å engasjere seg i foreningen kunne man gi uttrykk for at man var ”dannet, patriotisk og vitenskapelig engasjert”. Hvis man setter Storsveens definisjon av ”allmennpatriotisme” inn i denne konteksten peker ordet patriotisme her muligens mot et ønske om en bedring av fellesskapets forutsetninger. Denne formen for patriotisme kom også til uttrykk i oppblomstringen av organisasjoner som skulle fremme allmennhetens interesser – vitenskapsselskaper, landhusholdnigsselskaper og andre ”nyttige” foreninger som gjerne ble gitt hedersbetegnelsen ”patriotiske Sælskab” (Storsveen 1997:18).

Storsveen kaller dette ”allmennpatriotisme” fordi den var felles for alle ”dydige borgere”, uavhengig av nasjonal tilhørighet. Særinteresser måtte ikke tilgodeses på bekostning av allmenninteresser, og alle særegne ønskemål måtte finne sin begrunnelse i en eller annen form for realisering av allmenninteressen. Det Storsveen legger i begrepet ”allmennpatriotisme”, og spesielt det faktum at det ble brukt som en heders og æreskarakteristikk, anser jeg som sentralt for formuleringen som er benyttet i teksten. At denne formuleringen knyttes opp mot karakteristikk som borgerlig dyd, allmennopplysning, heder og ære gjør initiativet viktig, men også appellerende for den type menn som kunne være ressurser for museet da og i fremtiden.

Tilstedeværelsen av nasjonale skiller av historisk og geografisk art ble i alminnelighet anerkjent i Danmark-Norge på slutten av 1700-tallet. Selv om statsborgerne generelt ble omtalt som ”danske”, ble Norge forstått som et eget historisk rike (Storsveen 1997:18). Mot slutten av 1700-tallet ble det i den offentlige norske debatten i økende grad reist spørsmål som bare angikk Norge og norske forhold. Den tiltakende patriotiske virksomhet dreide dermed i retning av en større interesse for *fordelingen* av allmenninteresse innenfor statens ulike historiske nasjoner (Storsveen 1997:18). Nasjonen inneholdt verdier som kunne realiseres gjennom patriotisme, og dette var et aspekt som kom i tillegg til allmennpatriotismen. Dette karakteriserer Storsveen som ”nasjonalpatriotisme”, eller alternativt nasjonalånd. Til forskjell fra allmennpatriotismens borgerånd var det i nasjonalpatriotismen i stor grad fokus på de naturlige, følelsesmessige eller historiske bånd som en patriot hadde til sin egen nasjon

(Storsveen 1997:18). Denne typen patriotisme er bundet tett opp til et spesifikt (land)område med fokus på historisk tilknytning, mens allmennpatriotismen kan sies å være mer knyttet opp mot samfunnet man er en del av, her og nå.

Etableringene av de vitenskapelige institusjonene i Trondheim, Christiania og Bergen forut for etableringen i Kristiansand kan også sies å være patriotisk motivert. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab og Selskabet for Norges Vel kan etter Storsveens definisjoner karakteriseres som nasjonalpatriotiske. Dette kommer blant annet til uttrykk i navnevalget. Begge selskapene valgte å understreke den norske tilhørigheten med ordene ”norske” og ”Norge” i navnevalget. Fokuset på det norske til forskjell fra det danske kom også til uttrykk i de sakene som var selskapene opptatt av. Biskop Gunnerus arbeidet for å få etablert et norsk universitet. Det samme arbeidet Selskabet for Norges Vel for, og selskapet fikk etablert et universitet i Christiania. Selskabet for Norges Vel etablerte også en samling av kulturhistoriske gjenstander som skulle danne grunnlaget for et nasjonalmuseum. Til forskjell fra museene i Bergen og Kristiansand, som ble etablert som museumsinstitusjoner, hadde selskapene i Oslo og Trondheim i tillegg til samling og museum andre prosjekter på agendaen. De grep i mye større grad inn i saker som gjaldt nasjonen, noe som forsterker min beskrivelse av disse som nasjonalpatriotiske etter Storsveens definisjon.

Formuleringen ”forening for dannede og patriotiske mænd” i innbydelsesteksten passer godt inn i Storsveens definisjon av ”allmennpatriotisme”, der allmennhetens interesser skulle fremmes av dydige borgere med dannelses. Et bibliotek og et museum var til gode for befolkningen ved å fremme vitenskap og kunnskap. Etableringen av disse institusjonene viser at byen har behov for denne type institusjoner. Ved sammenstillingen av ordene dannet og patriotisk i teksten understrekes det at dette er dyder som opphøyes, og som er en forutsetning for å ha en interesse for denne type aktivitet. Det er menn av en viss kvalitet som denne invitasjonen henvender seg til, personlige kvaliteter som gjør at man prioriterer byen og dens befolknings velferd. Dette impliserer en oppfatning av at etableringen av museum og bibliotek fører til en bedring av byen og befolkningens situasjon. Videre demonstrerte etableringen av disse institusjoner at byen hadde de ressurser som krevdes for å gjennomføre et slikt prosjekt. To former for ressurser er her sentrale: de økonomiske, ved at man har borgere med nok midler til å kunne bidra, og de intellektuelle, at det er lærde og dannede menn i distriktet med en interesse for vitenskap.

Det er her den vitenskapelige vinklingen er sentral. Det var ikke en hvilken som helst type institusjon som skulle etableres i byen, det var en med et vitenskapelig utgangspunkt. I utsagnet ”Forening af dannede og patriotiske Mænd til et eller andet videnskabeligt Formaal”

knyttet ”dannede og patriotiske menn” sammen med en forening med et vitenskapelig formål. At vitenskap og patriotisme er av relevans er helt tydelig. Kan de museumsetableringer som finner sted i Norge på begynnelsen av 1800-tallet omtales som en manifestasjon av ”vitenskapelig patriotisme”, hvor både ”nasjonalpatriotisme”, ”allmennpatriotisme”, dannelses og fremming av kunnskap og vitenskap er sentrale elementer? Hvis man ser på samlingene til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab og Selskapet for Norges Vel var dette kun én av deres beskjeftigelser. For begge selskapene stod flere saker som var av nasjonal felles interesse sentralt. Her kan det nevnes etableringen av et norsk universitet og det å skulle fremme, bygge og ivareta norsk vitenskap og nasjonale interesser, i tillegg ønsket selskapene og utvikle samt formidle kunnskap om det særegne norske (Andersen, Brenna, Njåstad og Wale 2009 og Bjerke, Collett og Vaalund 2009). Et konkret eksempel på dette er Selskapet for Norges Vel som skulle arbeide for å sikre Norges interesser der helstatens administrasjon ikke maktet eller ønsket, samt være et forvaltningsorgan som skulle jobbe for at norske krav ble fremmet i København (Bjerke, Collett og Vaalund 2009:45). En tendens i tiden var å fremme norsk vitenskapelig interesse og akkumulere og formidle kunnskap om det særegne norske forskjell fra det danske. Etablering av museer og samlinger var en måte å gjøre dette på.

I tillegg kan de lokale initiativene til etablering av denne type offentlige institusjoner, som museum og bibliotek, plasseres i en nasjonal utvikling der det foregikk en oppbygning av et nytt sivilsamfunn, med en ny borgerlig offentlighet. Anne Eriksen argumenterer for at disse ulike lokale initiativene kan sees som bidrag til å bygge en ny nasjonal offentlighet bestående av helheten av de ulike lokale aktører og tiltak. De lokale aktørene bidrar til det nasjonale prosjektet ved å ta ansvar for etableringen av offentlige institusjoner på sitt sted. Disse lokale initiativer inngår i en prosess som på landsbasis sammen danner ny nasjonal helhet (Eriksen 2009:62-63). Altså kan institusjonsetableringene av denne typen sies å være et ledd i oppbygningen av en ny borgerlig offentlighet som var nasjonalt og patriotisk betinget der det å fremme vitenskap stod sentralt.

Et museum – med samlinger av antikviteter, kunstsaker og naturalia

”Samfundets Formaal bliver altsaa at danne en Offentlig Bog- og Manuscript samling samt et Museum der skal optage Antiquiteter, Kunstsager og Naturalier – af alle slag.”

Det understrekes i innbydelsesteksten at samlingene skal være offentlige. Offentlig hadde en annen betydning enn slik vi forstår begrepet i dag. Bergens Museum var også beskrevet som

offentlig, men hadde allikevel en begrenset tilgjengelighet kun for et kvalifisert publikum. Eksempelvis var Bergen Museum i mars 1826 åpent for ”interessentene” i en begrenset periode. Med dette menes de som betalte årlige bidrag til foreningen og de som hadde donert gaver til samlingen. Museet var åpent onsdag den 29. og torsdag den 30.03.1826 om formiddagen fra 10-12 og ettermiddagen fra 14-17 (Brunchorst 1900:29). Det var altså i den første perioden kun åpent for et kvalifisert publikum i en begrenset periode. Allikevel ble museet regnet som offentlig og det var først i 1850 at museet fikk utvidete åpningstider (Eriksen 2009:52). Om det var denne type offentlighet initiativtakerne av museet i Kristiansand også hadde tenkt seg er vanskelig å si noe om da det ikke er spesifisert noe om museets åpningstider og hvem det var åpent for. I og med at dette skulle samlokaliseres sammen med skolen, kan man tro at samlingene skulle være tilgjengelige for skolens elever og lærere, muligens i undervisningen. Museet ble etablert i en periode hvor skolen i større grad ble åpnet for flere enn studentene¹¹, så det kan tenkes at dette var et uttrykk for inkludering i arenaer der kunnskap stod sentralt.

Antiqviteter, Kunstsager og Naturalier

De tre gjenstandskategoriene som museets stiftere og direktører ønsket skulle inngå i museets samlinger var naturalia, aktiviteter og kunstsaker – av alle slag. Hva stifterne legger i disse begrepene defineres ikke i innbydelsen, men det er vesentlig å vite hva som lå bak disse begrepene for å kunne danne en oppfatning av hvilke gjenstander som var ønsket til samlingene. Giverne oppfordres til å gi ”antagelige Bøger, Manuscripter, Antiqviteter, Kunstsager og Naturalier”, men hva som regnes ”antagelige” spesifiseres heller ikke. Hva er de mulige definisjonene av antikviteter, kunstsaker og naturalier slik de ble forstått rundt 1828? Hvilket gjenstandssyn er det som representeres i disse kategoriene? Da innbydelsen ikke svarer på disse spørsmålene, valgte jeg å benytte meg av andre kilder som kan belyse dette.

I boken *Genstandsfortellinger. Fra Museum Wormianum til de moderne museer* (2009) tar Camilla Mordhorst blant annet for seg de ulike meningskontekstene som et utvalg av gjenstandene fra Ole Worms samling inngikk i. Hun viser hvordan utviklingen av de karakteristikkene som ligger til grunn for inndeling i gjenstandskategorier har forandret seg over tid. Mordhorst gjengir én tolkning av gjenstandskategorier på bakgrunn av en

¹¹ Etter denne nye ordningen var det mulighet for ”ikke studerende” elever å delta i undervisningen (Aas 1932: 142).

innholdsanalyse av Ole Worms samling (og andre lignende samlinger fra 1600-tallet) som følgende: "naturalia (naturens ting), artificialia (håndværksmessige mesterstykker og kunst) og i nogle tilfælde antiquitas" (Mordhorst 2009:24). Gjenstandskategoriene er sammenlignbare med de som ble nevnt i innbydelsesteksten i Kristiansand, men gjenstandene som inngikk i disse gruppene på Worms var tid de sjeldne og spesielle. Samlingene bestod av "rariteter" eller representasjoner av det uvanlige. Begrepene er de samme som blir benyttet på 1800-tallet, men gjenstandsmaterialet som inngår i definisjonen av begrepene er forskjellig. Gjennom opplysningstidens samlinger skulle man forstå det alminnelige. Verden ble klassifisert på nye måter. Natur og kultur ble sett som en fundamentalt ordnet helhet, og denne ordenen ønsket man å vise i samlingene (Brenna 2010:36). På 1800-tallet hadde man altså gått over til en innsamlingspraksis som var av en slik art at man skulle samle representanter for det relevante og det normale, og dette ble organisert på en slik måte at det representerte det rådende verdensbildet. Typer og typologi var viktige stikkord.

Til forskjell fra innbydelsesteksten i Kristiansand redegjorde Wilhelm Friman Koren Christie, grunnlegger av Bergen Museum, grundigere for ønskede gjenstander til Bergen Museums samlinger i sin innbydelsestekst tre år tidligere. Gjenstandsgruppene var delt inn på en slik måte at museet skulle inneholde oldsaker og kunstsaker, mens naturaliekabinettet skulle inneholde innenlandske naturalier (Brunchorst 1900:tillegg 1, s. 5). Begrepene Christie benyttet seg av var oldsaker, kunstsaker og naturalier. Med stor sannsynlighet er begrepene oldsaker og antikviteter, som Kristiansand Museum benyttet, sammenlignbare. Til forskjell fra Bergen Museum hadde ikke Kristiansand Museum spesifisert at det var naturalier av nasjonal karakter som var interessante for samlingen. Muligens er dette et uttrykk for at gjenstandskategoriene i Kristiansand ikke var like avgrensede som i Bergen. At Christie forsøkte å tydeliggjøre hva som var relevant for samlingene kommer også til uttrykk gjennom hans eksempler på de aktuelle gjenstander innenfor de ulike gjenstandskategoriene. I innbydelsesteksten til Bergen Museum ble det ramset opp 12 punkter med aktuelle gjenstandskategorier. Eksempler gitt på oldsaker var våpen og andre instrumenter, primstaver, husholdningsredskaper, smykker, urner eller askekrukker fra Oldtiden. Fire punkter inneholder ulike naturalia. Mineraler, konkylier, sjeldne fisker og dyr, enten stoppet ut eller lagt på sprit. Insekter og utstoppede fugler. Planter og Søe-Væxter. Det siste punktet tok for seg kunstsaker som kunstprodukter av metall, ben, tre og lignende, samt malerier og tegninger av mulig verdi (Brunchorst 1900:tillegg 1, s. 6-7).

I følge antropolog Knut Mikjel Rio, som har studert de etnografiske stillehavssamlingene ved Bergen Museum, var Christie i all hovedsak interessert i å samle

saker som representerte norsk oldtid og det norske bondesamfunnet. I tillegg ble ”etnografiske gjenstander”, i følge Rio, innlemmet i kategorien ”oldsaker” (1999:9). Han mener at grunnen til at denne type gjenstander ble innlemmet i denne kategorien henger sammen med datidens evolusjonære verdensbilde, der det utelukkende var Europa som ble regnet som moderne. De samtidige, men fremmede, kulturer ble ansett å stå tilbake for den europeiske modernitet. De ble dermed representanter for fortiden og kunne sammenlignes med Europas forhistorie. Et eksempel Rio bruker for å forklare dette er hvordan dette noen folk ble kategorisert som steinalderfolk, som eksempelvis urinnvånerne fra Australia og New Guinea, mens folk på Hawaii ble sammenlignet med det europeiske føydalsamfunn (Rio 1999:10).

Rio argumenterer for at det derfor ble naturlig at gjenstander produsert i egen samtid ble kategorisert under ”oldsaker”, da det var det disse gjenstandene representerte. De representerte fortiden, på lik linje med flintøkser og vikingsverd. Imidlertid kan det også argumenteres for at de gjenstandene vi i dag omtaler som etnografika ble oppfattet som ”kunstsaker” i Kristiansand Museums eldste tid. Kunstsaker ble betegnet som bearbeidede gjenstander av ulike materialer. De kan betegnes som håndverksmessige mesterstykker, kunst og bearbeidede produkter av materiale som jord, metaller, tre og forskjellig dyremateriale (Mordhorst 2009:24, Brenna 2006:38). I følge professor i museologi Brita Brenna var desto vanskeligere materialet var å bearbeide, jo større grunn var det til å beundre gjenstandens kunstferdighet (2006:38). Kunstsakene skulle altså vise menneskelig kunstferdighet. Forstått som kunstsaker var de etnografiske gjenstandene representanter for en eksotisk, sjelden og vakker kunstferdighet, med fokus på det merkverdige som kunne bringe kunnskap om ukjente kontinenter (Brenna 2006:38,46). Hvilke aspekter man vektlegger ved de etnografiske gjenstandene avgjør hvilken gjenstandskategori det er naturlig å plassere dem innenfor. Gjennom Rios plassering av de etnografiske gjenstandene blant oldsakene ved Bergen Museum vektlegger han deres rolle innenfor det evolusjonære verdensbildet, og ser bort i fra verdiene av det estetiske, det merkverdige og den sjeldenhet som også ligger i gjenstandene.

Hvilken gjenstandskategori den gjenstandstypen, som senere vil bli kalt etnografia, tilhører avhenger av hvilke kriterier museumsmennene på 1800-tallet mest sannsynlig vektla disse gjenstandene. Rio på den ene siden og Brenna og Mordhorst på den andre representerer to måter å betrakte de etnografiske gjenstandenes plassering innenfor 1800-tallets gjenstandskategorier. Jeg anser deres kunstferdighet og representasjon av det eksotiske, sjeldne og vakre som de mest sentrale aspektene ved gjenstandene. Det faktum at de er sjeldne underbygges også gjennom at det materialet som gjenstandene ble lagd av var uvanlig i Norge hvor bast, kokosnøtter og eksotiske tresorter var lite tilgjengelige og relativt ukjente

materialer. Materialene blir således en del av gjenstandens kunstferdighet. Slik jeg forstår gjenstandskategorien gjennom definisjonen av kunstsaker som bearbejdede materialer plasserer jeg de etnografiske gjenstandene inn kategorien kunstsaker i denne perioden. Og det er med dette utgangspunktet jeg diskuterer kunstsaker videre i denne avhandlingen. Mitt valg underbygges også av hvordan Christie selv omtalte kategorien kunstsaker i innbydelsesteksten: ”Konstproducter af Metal, Been, Træ, etc., saavelsom Malerier og Tegninger, der kunne ansees at hav Værd” og ”Oldsaker, saasom: Vaaben og andre Instrumenter, Primstave, Huusgeraad, Smykker, Urner eller Aske-Krukker etc. fra Oldtiden” (Brunchorst 1900:tillegg 1, s. 6-7). Jeg anser her presisjonen ”fra Oldtiden” og de ulike gjenstanders materialitet som sentrale kriterier for plasseringen av dem innenfor kategorien kunstsaker. I innbydelsesteksten til Arendals Museum (1832) deles kunstsakene inn under to punkter: som antikviteter som i kraft av sin alder, bearbejdelse eller gjenstandens sjeldenhet har kunstverd. På dette gis det eksempler som ”gamle Vaaben, Mynter, Kunstværker, Prydelser, Huusgeraad o.s.v” som så går over i neste punkt omhandlende kobberstikk, malerier og tegninger, men dette punktet omtales verken som kunst eller kunstsaker (Smith 1860:7).

I innbydelsesteksten til etableringen av museet i Arendal ble det i detalj gjort rede for de ting som var ønsket til samlingene. ”Bøger af alleslags, enhver Ting, der ved den Sjeldenhed, dens Kunstværd, den Ælde, eller i anden Henseende fortjener at opbevares, vil med Taknemmelighed blive modtaget og opstilet” (Smith 1860:7). Her ble kvalitetene som de aktuelle gjenstandene burde besitte ramset opp. De skulle helst være sjeldne, gamle eller kunstferdige og var gjennom disse kvalitetene kvalifisert til bevaring og utstilling. Videre deles de aktuelle bidragene inn i fire kategorier:

- 1) Naturaliesamlingen, der vil komme til at indebefatte Mineralier, Planter, udstoppede Dyr, Insecter, Skaldyr, o.s.v.
- 2) Antiquiteter, hvorunder vi ei alene henregne saadanne Oltidslevninger, der ere fundne i Jorden, men alle de Ting, som kunne tjene til at oplyse Fortids Skikke, Sæder og Moder, kort Alt som ved Ælde, Arbejde eller Sjeldenhed hører Curiositeter, eller have Kunstværd f. Ex. Gamle Vaaben, Mynter, Kunstværker, Prydelser, Huusgeraad o.s.v.
- 3) Kobberstikk, Malerier, Haandtegninger, hvorved vi maae bemærke, at vi modtage saavel gamle som nye, og at mange Ting, som enten i og for sig selv, eller for Eieren ingen betydelig Værd have, dog faae Værd ved at fuldstændiggjøre en Samling eller vise, paa hva Trin de skjøne Kunster have staaet hos os. At Portraiter, især af berømte Landsmænd, ville være velkomne, er vel overflødig at anmærke.
- 4) Manuscripter, Pergamentsbreve, Haandskrifter af berømte eller almeenbekjendte Mænd. Især ville vi anmode Byens ærede Indvaanere om at indlevere alle de Bidrag, som de maatte være i Besiddelse af der vedkomme Byens ældre Tilstand (Smith 1860: 7-8).

Arendals Museum benyttet de samme begrepene om gjenstandskategoriene som museet i Kristiansand, med unntak av et begrep omhandlende kunstsaker (eller kunst) ikke benyttes. Ved museet i Arendal, som i Bergen, har man valgt å definere hvilke type gjenstander som inngikk i de fire kategoriene. Dette kan ha blitt gjort for å rettlede givere så de bidro med den type gjenstander som var attraktive for museet. Hvorfor dette ikke ble spesifisert i innbydelsesteksten i Kristiansand er vanskelig å si. Mulige forklaringer kan være at denne innbydelsesteksten er relativt mye kortere enn tekstene fra Bergen og Arendal. Den skulle trykkes i avisen, og avisens format kan ha vært en begrensning for en lengre tekst. Andre muligheter kan være at det ikke skulle legges bånd på givergleden, at initiativtakerne ikke hadde noen spesifikke tanker om hvilket type gjenstandsmateriale som var ønsket eller at de hadde en oppfatning av at de potensielle givere selv ville vite hva som var aktuelt. Påstanden om at giverne selv ville sitte med kunnskaper om hva som ble regnet som egnete museumsgjenstander er den mest usannsynlige, da museet som institusjon ikke var et velkjent fenomen i det norske samfunn på den tiden. Mangelen på informasjon om hvilke gjenstander som initiativtakerne i Kristiansand mente inngikk i de ulike gjenstandskategoriene resulterer i at det blir vanskelig å si med sikkerhet hvilke type gjenstander som var ønsket til museet, men med stor sannsynlighet er det sammenlignbart med den type objekter som var ønsket til museene i Bergen og Arendal. Museet i Bergen ble etablert i 1825, mens museet i Arendal ble etablert i 1832. Kristiansand Museum plasserte seg dermed mellom disse institusjonene i tid for etablering. Noe som styrker min overbevisning om at gjenstandssyn og gjenstandskategorier ville vært sammenlignbare mellom disse institusjonene.

Samlokalisering av museum og katedralskole og den kirkelige og lærde autoritet

”[...] som bestandig skal være forenet med Cathedralskolen og opbevares ved sammes Local.” og ”Foreningen bestyres af en Direction i Stiftsstaden, som bestaaer af Biskoppen, Stiftsprovsten, Cathedralskolens Rector og 2 af sammes Lærere.”

Det eksisterte allerede en boksamling på Katedralskolen, men denne ble i innbydelsesteksten beskrevet som mangelfull og utdatert. At slike samlinger hører hjemme på katedralskoler er allikevel sikkert. Dette ble også understreket videre i innbydelsesteksten hvor det står skrevet at de nyetablerte samlingene av manuskripter, bøker, antikviteter, naturalia og kunstsaker alltid skulle være forent med skolen. Initiativtakerne til disse institusjonene mente at Katedralskolen skulle ha en sentral rolle i etableringen av foreningen og videreførelsen av

institusjonene. Hvis man ser på etableringen av landets øvrige vitenskapelige institusjoner i de andre stiftsstedene er det påfallende hvor sentral rolle de ansatte ved katedralskolene spiller i disse. I Trondheim, Christiania og Kristiansand var rektoren av byens katedralskole direkte involvert og med i styret. I Bergen Museum var andre medlemmer av skolens stab ble med i styret. Invitasjon til å etablere Selskab for Norges Vel ble utformet av en komité bestående av grev Herman Wedel-Jarlsberg, biskop Frederik Julius Bech, og tre lærere ved Christiania Katedralskole: skolens rektor Jacob Rosted og overlærerne Søren Rasmussen og Ludvig Stoud Platou (Collett, Bjerke og Vaalund 2009:35). Ved etableringen av Bergen Museum spesifiserer Christie at Biskop Neumann og overlærer Sagen skulle være med i museets første bestyrelse (Brunchorst 1900:tilllegg 1, s. 7). Biskopen og de ansatte ved byenes katedralskoler, ble altså ansett som selvsagte representanter i disse styrene. Deres roller og autoritet i byen samt deres kvaliteter, kunnskaper og interesser gjorde nok disse mennene til gode kandidater til et slikt verv. Hva kan ha vært grunnene til at det ble knyttet så tette bånd mellom Katedralskolen, bibliotek og museum?

Katedralskolene var de høyeste utdanningsinstitusjonen i Norge før det ble etablert et universitet. Den vitenskapelige relevansen og potensialet som disse institusjonene hadde understrekes av J. N. Wilse (1792:27) da han i sine reiseiakttagelser foreslo, som et alternativ til et universitet i Norge og for å høyne utdanningstilbudet i landet, at alle landets katedralskoler burde gjøres om til gymnasier som skulle undervise i alle vitenskaper. Ved å være den utdanningsinstitusjonen som tilbød den høyeste utdanningen i landet utgjorde skolens ansatte det lærde miljøet i de byene der skolene fantes. Lærere og rektorer ved katedralskolene utgjorde en nasjonal intellektuell elite og et lærd miljø som nøy høy anerkjennelse. De byene som hadde en katedralskole hadde også, som en konsekvens, et lærd miljø med en vitenskapelig interesse.

Katedralskolen i Kristiansand ble opprettet i 1642 og var i 1828, ved etableringen av museet, en institusjon som hadde eksistert i byen i 186 år. Katedralskolen var altså en etablert institusjon i byen da etableringen av museet fant sted. I 1827 ble det åpnet for at ikke-studerende kunne delta i undervisningen ved skolen (Aas 1932:142). Disse to tiltakene, å invitere andre inn i undervisningen og etableringen av de nye institusjonene, kan være uttrykk for et ønske om å åpne og tilgjengeliggjøre skolen og dens kunnskapstradisjon for byens borgere. Slik ville initiativtakerne til museet også nå ut til en større gruppe av mulige interessenter. Både de som sendte sine sønner til Katedralskolen for utdanning og de som ikke hadde en slik direkte tilknytning til skolen, men som allikevel identifiserer seg med betegnelsen ”patriotiske og dannede Mænd”. Ved å knytte de nye institusjonene opp til skolen

kunne de dra nytte av skolens eksisterende institusjonelle og vitenskapelige tyngde. Mens bibliotek og museum igjen kunne virke positivt tilbake på skolen ved å befeste deres felles vitenskapelige formål. Tilknytningen mellom katedralskolen og museum ble også understreket gjennom nedfellingene av hvilke personer det var som skulle utgjøre foreningens styre.

”Fra 1791 til 1828 hadde Skolen kun 3 Klasser, hvor, efter Forandringen i 1806, Undervisningen besørgetes af Rector med 4 Adjunkter og en Skrivelærer. Ved Kgl. Refol. Af 29de Januar 1828 blev Skolen inddelt i 4 klasser, og den fik da en 5te lærer” (Lassen 1883:84). Av de seks ansatte på Katedralskolen i 1828 var tre involvert i etableringen av biblioteket og museet. Deres selvskrevne rolle som initiativtakere og involverte i etableringen av disse institusjonene kan med stor sannsynlighet begrunnes med at de utgjorde byens intellektuelle elite. Deres arbeid var å fremme vitenskap og kunnskap blant studentene og gjennom dette initiativet byens øvrige befolkning. Biskopen og stiftprosten er to klare kirkelige autoriteter, med en definert rolle innenfor byens kirkelige liv, politikk, administrasjon og ikke minst som byens lærde menn. Det vil si at medlemmene av foreningens styre var de kirkelige og lærde autoritetene i byen.

En forutsetning for å være ansatt i kirken og ved katedralskolen var høyere utdanning. Dette betyr at initiativtakerne mest sannsynlig hadde en generell vitenskapelig interesse. En motivasjon for ønsket om å etablere museum og bibliotek i byen kan ha vært å tilgjengeliggjøre kunnskap for byens borgere og skolens elever, samt skape institusjoner der vitenskap ble dyrket, dokumentert, videreført og formidlet. Flere av initiativtakerne hadde oppholdt seg over lengre eller kortere perioder i landets øvrige stiftsteder, hvor denne type institusjoner allerede var etablert.

Initiativtakerne og museets første styremedlemmer

Johan Storm Munch studerte fra 1796 til teologisk kandidat og ble i 1823 utnevnt til biskop i Kristiansand (Brøgger og Jansen 1940:438). Han publiserte flere dikt og skuespill, og hadde en interesse for sagatiden og landets gamle historie. Hans arbeid med dette emnet bestod i å trekke linjer fra sagatiden og frem til egen samtid. I tidsskriftet ”Saga” publiserte han studier av sammenligninger mellom oldnorsk og ”Norges Provindsial-Dialecter” og oversettelser av ulike islandske ættesagaer (Brøgger og Jansen 1940:439, Kjellebold 1963:8). Biskop Munch var også nært knyttet til den krets av menn som stod for stiftelsen av Det Kongelige Selskab for Norges vel (Kjellebold 1963:8). Både biskop Munchs interesse for landets eldre historie

og hans bekjentskapskrets kan ha vært inspirasjonskilder til hans ønske om å etablere museum og bibliotek i byen.

Lauritz Andreas Oftedahl var elev ved Kristiansand Katedralskole og her tok han artium i 1796 og han ble også ansatt ved skolen som hører. I 1797 begynte han å lese til teologisk eksamen, som han fullførte i 1801. Han ble utnevnt til adjunkt ved skolen med latin og gresk som hovedfag, og han skrev også en lærebok i gresk grammatikk (Aas 1932:100-101). Han ble i 1817 sokneprest i Kristiansand og var stiftprost der i årene 1825 – 1831 (Aas 1932:101, Kjelle vold 1963:9).

Matthias Andreas Boye ble konstituert rektor ved Katedralskolen i 1826. Da han ikke hadde embetseksamen ble han aldri fast rektor, men var konstituert rektor ved skolen frem til 1849 (Aas 1932:142). Boye jobbet som redaktør i Christiansands Adresse-Contoires Efterretninger og var sterkt engasjert i samfunnet utover sitt embete som rektor. Han var medlem av lagtinget og tollkomiteen og var på Stortinget i 1833. Han var også med på å stifte Byselskapet og var styremedlem i Landhusholdningsselskapet. Da han avsluttet sin stilling som rektor ved skolen ble han tollkasserer i Kristiansund (Kjelle vold 1963:9, Aas 1932:143-144).

Paul Arctander Preus var ansatt ved Katedralskolen som adjunkt fra 1805 og jobbet ved skolen frem til 1846. (Aas 1932:119). Preus samlet på mineraler og hans samling ble gitt til skolen av hans sønn rundt 1870 til minne om Preus. Samlingen fikk sin egen oppstilling og navnet ”Overlærer Preus’s mineralsamling” (Aas 1932:153). Preus drev en bokhandel ved siden av undervisningen på skolen, og formidlet abonnemang på skrifter og bøker (Kjelle vold 1962:10).

Christian Nicolai Keyser hadde selv vært elev ved skolen og avla teologisk embetseksamen og underviste ved skolen i fire år, fra 1825 til 1829 (Kjelle vold 1963:10). Før han begynte å jobbe ved Katedralskolen hadde han blant annet jobbet som medhjelper ved universitetsbiblioteket og vært ansatt som lærer ved Møllers Institutt hvor han også var tilknyttet biblioteket som sekretær (Kjelle vold 1963:10, Aas 1932:159),

Rektor Boye var fra Trondheim og mest sannsynlig kjent med Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, deres virke og samlinger og var tydelig engasjert i det som skjedde i lokalsamfunnet han var en del av. Overlærer Keyser som studerte ved Universitetet i Oslo og kjente dermed med stor sannsynlighet til museet der. Han arbeidet også ved universitetsbibliotek. Overlærer Preus var utdannet pedagog, og viste en interesse for samling og naturvitenskap med sin mineralsamling. Når man oppsummerer disse mennenes karrierer slik er det ikke overraskende at de var med som stiftere av foreningen for bibliotek og museum.

At de anså den potensielle verdien av et museum og bibliotek som ledd i folkeopplysning for byens borgere er svært sannsynlig. Når man ser foreningens ”Stiftere og Directeurer” under ett er dette en samling menn som i stor grad kan ha hatt personlig interesse og engasjement for etableringen av disse institusjonene. Det faktum at disse mennene var samlet i samme by til samme tid kan ha vært en av de viktige og underliggende grunnene til at foreningen ble etablert da den ble.

Museumsetablering for stift og by

Det museet som ble ønsket opprettet i Kristiansand skulle være et museum som skulle sørge for at Kristiansand Stift ikke stod tilbake for landets øvrige stifter, men det inngikk også i en ny borgerlig offentlighet. Dette museet ble faktisk opprettet som landets andre rene museum etter Bergen Museum. De øvrige samlingene, i Trondheim og Christiania, var ikke i utgangspunktet etablert som museer, men var samlinger som inngikk i det overordnede arbeidet til de vitenskapelige selskapene som resulterte i etableringen av museer. Museene i Bergen og Kristiansand ble etablert som museer/foreninger før de fikk samlinger, og innbydelsesteksten er derfor så sentral fordi det er her betingelsene rundt hva institusjonen var og skulle være ble spesifisert. Initiativet var både vitenskapelig og patriotisk betinget. Det var ikke bare en nyetablering av institusjoner som et utvalg personer savnet i byen, det skulle også fremme byen i seg selv.

De autoritetene som etablerte og videre skulle styre museet var av kirkelig og lærd karakter. Museet og biblioteket var derfor, i etableringsfasen, sterkt knyttet opp mot den kirkelige instansen i byen. Hva som utgjorde en museumsgjenstand ble definert til å være sjeldne, gamle eller vakre gjenstander, som gjennom disse kvalitetene kvalifiserte til å bli innlemmet i museenes samlinger. Kunstsaker var sjeldne, merkverdige og kunstferdige, oldsakene var gamle, vakre og sjeldne og naturalia var av vitenskapelig interesse og jo mer sjeldne de var desto større interesse var knyttet til dem.

3. MUSEET FLYTTES TIL ARENDAL

”Et drikkehorn, med Messingbeslag samt Inscription: Gunsten Olafs Son eeger mi, en Haandøxe, med Inscription, en Bue fra Setersdalen, et Sværd, 2 Alen langt, men uden Knap, 2de Primstave, et messingbeslaget Læderbelte, en Urne av Leer funden paa Gaarden Gimle ved Chrsand 1807, en stor Flintekile og en halvrund og en lang Flintekniv, endeel Brudstk. Af Jernsværd, en Beltenkap av Kobber, 2de Pistoler med Hjullaas, et Gevær med do., en chinesisk Hat og Regnkappe, 2de Calebasser, 4 Afstøbninger i Leer af egyptiske Mumier, en tyrkisk Pibe, en Deel Conchylier, Mineralier og Coraller”.

Slik lyder innføring nummer 432 i Arendals Museums gaveprotokoll. Ved siden av denne innføringen står det i margen: ”Disse Sager udgjorde det Christiansandske Musæum, men som ved Biskop v.d. Lippes Omsorg bleve skjænkede til Arendals Musæum af Rektor Boye i 1846”. Denne innføringen i gaveprotokollen viser innholdet i en samling gjenstander som ble overført fra Kristiansand til Arendal i 1846. Notisen som står i margen stadfester at det ikke er en hvilken som helst samling med gjenstander, men det er de saker som utgjorde det kristiansandske museum. Dette er et uttrykk for en oppfatning av at museet i Kristiansand og disse gjenstandene var sammenflettet på en slik måte at museet opphørte uten dem.

Formuleringen gjør dermed overføringen av gjenstandene meget sentral i det kristiansandske museums historie. 18 år etter begynnelsen kommer en indikasjon på at slutten har funnet sted.

Etter min oppfattelse av hva det vil si å overføre eller avslutte et museum er det mest sentrale aspektet at det ikke lenger er gjenstander eller samlinger igjen på det ”opphørte” museet. En forutsetning for at museet i Kristiansand skulle slutte å eksistere ved overføringen av de 25 gjenstandene er at museet utelukkende bestod av disse gjenstandene. Hva ble faktisk sendt til Arendal - en samling gjenstander eller et helt museum? En analyse av de gjenstander som blir overført vil kunne bidra til å kunne svare på dette. Var disse gjenstandene det totale antall gjenstander i museets eie? Hvilken type gjenstander ble overført? Hvilket museumssyn representerte påstanden om at disse gjenstandene utgjorde hele museet?

Gjennom en kartlegging av situasjonen ved museet i Kristiansand rundt 1846 vil denne hendelsen bli plassert i en historisk kontekst. Hvem var de ansvarlige for denne overføringen og hva var de mulige årsakene som lå til grunn for denne beslutningen? Arendals Museum ble valgt som mottaker av gjenstandene. Hvorfor ble dette museet valgt over andre mulige museer? Min hypotese er at man vil kunne få et innblikk i det museumssynet som preget disse museene på midten av 1800-tallet ved å analysere kombinasjonen av den historiske konteksten og de aktuelle gjenstandene som ble overført.

Dette kapitlet er delt i to. Den første delen omhandler den historiske konteksten for situasjonen og valget av Arendal som mottaker av samlingen. Hva det var som ble overført og hvilket museumssyn som lå til grunn for overføringen og oppfatningen av at man med denne handlingen avvirket et helt museum? Del to består av en analyse av ulike oppføringer av de overførte gjenstandene – både i lister og museums kataloger. Her beskrives de ulike gjenstandene som inngikk i oversendelsen, og jeg vil se på hvordan disse omtales og hvordan informasjonen knyttet til gjenstandene endres over tid. Gjennom en analyse av dette vil jeg forsøke å belyse utviklingen og endring av museumspraksiser samt museumsdisiplinens fremvekst.

Situasjonen i Kristiansand og Arendal - 1846

Da overføringen av gjenstandene fant sted var få av museets stiftere fortsatt tilknyttet Kristiansand Museum. Biskop Munch døde i 1832, kun fire år etter etableringen av foreningen. De øvrige stifterne, med unntak av Overlærer Preus, som sluttet i 1846, og Rektor Boye, fikk engasjement andre steder i foreningens første år. Det vil si at det på midten av 1800-tallet kun var Rektor Boye, av museets stiftere, som fortsatt var tilknyttet skole, forening og museum. I henhold til museets statutter, slik de presenteres i innbydelsesteksten, skulle foreningens styre bestå av biskopen, stiftsprosten, Katedralskolens rektor samt to av skolens lærere. Etter disse statuttene skulle styret i 1846 bestå av biskop Jacob Von der Lippe, stiftsprost Paul Brodahl Lassen, Rektor Boye og to lærerne fra skolens stab.

I 1846 var biskop Von der Lippe en av de som var ansvarlig for å skulle ivareta foreningens statutter og den daglige driften av museet. Biskopen var en mann som var sterkt involvert i saker som omhandlet byen og hadde en rekke verv. Han var blant annet stortingsmann, en del av byens formannskap og i 1837 ble han Kristiansands ordfører. Biskopen hadde en tydelig interesse for byens politiske og administrative liv og arbeidet med ulike sosiale tiltak som arbeidsanstalt, asyl, borgerskole, bibelselskap og spesielt skolevesenet (Steen 1948:113, 163, 176). Med alle de verv han hadde i byen er det klart at biskopen var en engasjert mann, men han kan ikke ha hatt en særlig interesse av å videreføre museet i byen. Dette kommer til uttrykk i brevvekslingen han hadde med Morten Smith Dedekam våren 1846.

Etter de statutter som la grunnlaget for driften av museet i Kristiansand stod det ikke spesifisert hvem av de fem medlemmene i styret som var leder av museet, men etter min oppfatning er det mest sannsynlig at det var biskop Von der Lippe som var leder av museet.

Slik han også var for stiftet, kirken og byen i rollene som biskop og ordfører. At biskopen var leder av museet skulle tilsi at han hadde stor innflytelse angående hvordan museet skulle drives, utvikles og brukes. Jeg mener at hans mest toneangivende handling ved museet fant sted i 1846. Biskop Von der Lippe tok da initiativet til å sende over en samling gjenstander fra museet i Kristiansand til museet i Arendal. Denne oversendelsen ble beskrevet som en overføring av det kristiansandske museet til Arendal. Dette står beskrevet i et brev, som må ha vært et av flere i en brevutveksling mellom biskop Von der Lippe og Dedekam.

Herr M.S. Dedekam
Arendal.-

In Visitatsreise fører mig om nogle Dage forbi Arendal, men da jeg ikke faaer Tid at opholde mig der, medtager jeg disse Linier til Blødekjær for at underrette Dem om, at jeg har funet Leilighed til at forberede den tidligere mellem os omhandlede sag, nemlig det Christianssandske Musæums Transport til Arendal. Rector Boye, i hvis Bopæl det opbevarres, har nemlig derfor intet fundet il Hinder, og naar De vil hanvende Dem til Ham med en Skrivelse i den Anledning, antager jeg, det Fornødne vil kunne ordnes. De her beroende Pergamentsbreve har han dog troet burde undtages, for at oversendes til Christiania.

Christianssand den 30 Maii 1846.

Ærbødigst
J. Von der Lippe

Brevet viser til en dialog mellom biskopen og Dedekam der de diskuterte det kristiansandske museums transport til Arendal. I brevet bekreftet biskopen at han etter samtale med Rektor Boye, som ikke hadde noe å innvende mot forslaget, hadde lagt til rette for overføringen til Arendal. Museet i Arendal ble altså av Biskop Von der Lippe og Rektor Boye regnet som en egnet mottaker av museet. Hva kan være grunnen til at Arendal ble valgt over andre museer som også kan ha vært aktuelle som for eksempel Bergen Museum? Hva gjorde dette museet attraktivt som mulig mottaker av samlingen?

Arendals Museum

I mai 1846 henvendte Biskop Von der Lippe seg til Morten Smith Dedekam med en konkret plan for transport av museet i Kristiansand til Arendals Museum. Det var Dedekam sammen med fire andre av Arendals menn som stiftet Arendals skoles offentlige bibliotek og museum i 1832 (Shetelig 1945:98). Dedekam var en sentral skikkelse i Arendal på sin tid. Han var kjøpmann, men også byens ordfører fra 1837 til sin død i 1861 (Bull og Jansen 1926:290). Han var museets første formann, og muligens også museets første konservator (Shetelig 1945:98). Dedekam var dedikert til sitt arbeid på museet og han startet prosessen med å systematisere museets samlinger, og han produserte den første katalogen over samlingene.

Arendal Skoles offentlige Bibliotek og Museum var i sin første periode tilknyttet Arendal middel- og realskole, og hadde lokaler i skolebygget. Målet med å etablere bibliotek og museum var at disse skulle bli benyttet av borgerne i byen samt elevene ved skolen. Etableringen av disse institusjonene skulle bøte på den nasjonale situasjonen der

En af de vigtigste Hindringer for almeen Oplysnings raske Fremskridt i vort Fødeland er udentvivel den totale Mangel paa offentlige Indretninger og Hjælpemidler til at vække Almeenaand, uddanne vor Smag og udvide vore Kundskaber (Smith 1860: 5).

Biblioteket og museet skulle redde bøker og gjenstander fra ødeleggelse samt brukes som et middel for å fremme opplysning, kultur og god smak (Smith 1860:6). Med bidrag fra privatpersoner og Sparebanken begynte arbeidet med å bygge et dedikert bygg til museet og biblioteket, og dette ble tatt i bruk i 1840 (Smith 1980:10). Dette vil si at da gjenstandene ble overført i 1846 hadde museet i Arendal en engasjert stab og et eget bygg, adskilt fra skolen. Med et eget bygg blir museet i større grad en egen og permanent institusjon enn da det delte lokaler med skolen.

Arendals Museum hadde raskt voksende samlinger der bidrag kom både i form av pengegaver og nye gjenstander. Dette gir inntrykk av et veldrevet museum med mål om en videreført museumsdrift inn i fremtiden. Ved å overføre museet i Kristiansand til Arendal, slik både Dedekam og Von der Lippe ga uttrykk for at var gjort, forble det i distriktet og i Kristiansands Stift hvor Von der Lippe var biskop. Det vil si at Kristiansand Stift ikke nødvendigvis hadde mistet en institusjon så mye som det har forsterket en annen. Det kan virke som om betydningen av å ha denne type institusjon var flyttet fra å være lokalt betinget med fokus på by, til fordel for å være lokalt betinget med fokus på stift. Skulle man eksempelvis ha sendt det til Bergen ville avstanden vært større og distriktstilhørigheten mindre, og museet ville blitt sendt ut av stiftet. Dette er mulige argumenter for hvorfor Arendals Museum som ble valgt som mottaker av museet over landets øvrige museum.

En samling gjenstander eller et helt museum?

Sitatene fra gaveprotokollen ”Disse Sager udgjorde det Christiansandske Musæum [...]” og brevet fra Biskop Von der Lippe hvor det stadfestes at det nå har blitt lagt til rette for ”det Christiansandske Musæums Transport til Arendal” postulerer at avsender og mottaker anser at denne forsendelsen av gjenstander utgjorde hele museet i Kristiansand. Det vil si at det etter deres oppfatning ikke lenger eksisterte et museum i Kristiansand, noe som igjen betyr at de anså museet til utelukkende å bestå av de gjenstander som inngikk i forsendelsen fra Kristiansand til Arendal.

I 1846, da denne hendelsen fant sted, hadde museet i Kristiansand eksistert i 18 år. I følge gaveprotokollen i Arendal ble det totalt oversendt 25 gjenstander og et uvisst antall konkylier, mineraler og koraller. Hvis dette var det totale antallet gjenstander som befant seg i museets besittelse i 1846 betyr det at det i gjennomsnitt kom inn to gjenstander i året. Det er et lavt antall, og det er realistisk å anta at det kom inn flere gjenstander per år. Alle de gjenstandene som kom inn i løpet av de 18 årene var med på å utgjøre samlingene til museet i Kristiansand. Var de overførte gjenstandene alle gjenstandene tilhørende Kristiansand Museum? En kilde til informasjon om de gjenstandene som kom inn i samlingen på museet er avisen Christiansand Adresse-Contoirs Efterretninger. I følge innbydelsesteksten skulle alle bidrag til museet publiseres i denne avisen. Etter en gjennomgang av aviser fra 1828 til 1831 kom jeg frem til at opplysninger om bidragsyterne til museets samlinger ble publisert i avisen mer eller mindre kvartalsvis i årene 1828, 1829 og 1830. Dette ble publisert under overskriften ”Beretning om Bidrag til det offentlige Bibliothek og Museum i Christiansand”. Beretningene er oppramsinger av hvem som har donert hva til museet siden siste publiserte beretning. Giver er gjerne ført opp med tittel og type gjenstand, manuskript eller bok donert er spesifisert.

Jeg har tatt utgangspunkt i fem av de første beretningene trykket mellom 1828 og 1830 hvor den første beretningen ble publisert over to dager, den 5. og 8. november i 1828. Beretningene er nummerert etter kronologi og jeg har funnet og benyttet meg av nummer 1, 2, 3, 4 og 7¹². Jeg har valgt å se bort i fra manuskripter og bøker da disse inngikk i bibliotekets samling, og ikke museets. For å komme frem til et konkret antall har jeg telt de gjenstandene der antall ikke er angitt, eksempelvis der begreper som ”samling” eller ”flere” er benyttet, som én. Etter denne måten å telle på er det totale antall gjenstander og gjenstandsgrupper i disse beretningene 97. Det betyr at det faktiske antallet enkeltgjenstander er relativt mye høyere. Det er spesielt om gjenstandsgruppen naturalia ulike flertallsbegreper ble benyttet istedenfor et eksakt antall. Dette fører til at antallet i denne gjenstandsgrupper er unøyaktig. Fordelingen av antall gjenstander innenfor de ulike gjenstandskategoriene er som følger: naturalia: 11, antikviteter: 26, kunstsaker: 3. I tillegg kommer mynt: 13 og pergamentbrev: 44. Pergamentbrevene, som det i antall er flest av, var vurdert sendt til Christiania og ble ikke overført til Arendal. Den nest rikeste gjenstandskategorien er antikviteter. Dette vil si at det i løpet av museets første to år kom inn mer enn 40 gjenstander innenfor de kategoriene som blir spesifisert aktuelle for museets samlinger: antikviteter, kunstsaker og naturalia. Kun i

¹² Se appendiks 1. for detaljer angående dato publisering av beretningene.

perioden 1828-1830, kom det inn flere gjenstander til Kristiansand Museum enn det som ble overført til Arendal i 1846.

Brevet og notatet gir begge uttrykk for en oppfattelse om at det ikke lenger eksisterer et museum i Kristiansand, men beretningene viser at det ikke var det totale antall gjenstander i museets besittelse som ble sendt til Arendal. At det ikke var det totale antall gjenstander som ble overført viser at det har blitt gjort et utvalg blant de gjenstandene som var i museets besittelse. Det vil si at det lå en intensjon og en utvelgelsesprosess bak avgjørelsen av hvilke gjenstander som ble overført til Arendal. På hvilken bakgrunn ble dette utvalget tatt? Premissene for denne intensjonen er satt av det museumssyn de som foretok utvalget hadde. En analyse av de gjenstandene som ble overført vil kunne belyse det museumssynet som la føringene for hvorfor akkurat disse gjenstandene ble overført og hvorfor de ble omtalt som hele museet. Hva slags gjenstander var med i dette utvalget og hvilke gjenstandskategorier kan disse plasseres innenfor? Dette er sentrale spørsmål som danner forutsetningene for en diskusjon rundt de intensjoner og det museumssyn som ligger til grunn for utvalget av gjenstander og oppfattelsen av at man ved oversendelsen av disse sitter ”museumsløs” igjen i Kristiansand.

Gjenstandskategorier og museumssyn

Jeg tar utgangspunkt i gjenstandene slik de ble skrevet ned i gaveprotokollen når jeg skal definere hvilken gjenstandskategori de tilhører. Jeg antar at denne listen er den mest nøyaktige med tanke på forsendelsens fullstendige innhold. I tabellen under har jeg forsøkt å plassere gjenstandene inn i gjenstandskategoriene naturalia, antikviteter og kunstsaker etter de prinsipper som jeg mener var karakteristiske for denne perioden¹³.

Gjenstand	Gjenstandskategori
Et drikkehorn	Antikvitet
Haandøxe	Antikvitet
Et Bue	Antikvitet
Et Sværd	Antikvitet
2de Primstave	Antikvitet
Messingbeslaget Læderbelte	Antikvitet
En Urne av Leer	Antikvitet

¹³ Se s. 23-28, kapittel 1. Etableringen – museets begynnelse for definisjoner av de ulike gjenstandskategoriene.

En stor Flintekile en halvrund og en lang Flintekniv	Antikvititet
Endeel Brudstk. Af Jernsværd	Antikvitet
En Beltenkap av Kobber	Antikvitet
2de Pistoler med Hjullaas	Antikvitet
Et Gevær med Hjullaas	Antikvitet
En chinesisk Hat og Regnkappe	Kunstsak
2de Calebasser	Kunstsak/Naturalia ¹⁴
4 Afstøbninger i Leer af egyptiske Mumier	Kunstsak
En tyrkisk Pibe	Kunstsak
En Deel Conchylier, Mineralier og Coraller	(eksotiske) Naturalia

Av oversikten kommer det frem at det i all hovedsak var gjenstander innenfor kategoriene antikviteter og kunstsaker som ble oversendt til museet i Arendal. Ved etableringen av museet i 1828 ble det invitert til å sende inn gjenstander tilhørende tre ulike kategorier, og beretningene publisert i Christiansand Adresse-Contoires Efterretninger viser at det kom inn gjenstander tilhørende alle tre kategoriene i løpet av museets første år. Da det i all hovedsak var gjenstander som inngikk i gjenstandskategoriene antikviteter og kunstsaker som ble overført til Arendal, er det med andre ord disse gjenstandskategoriene som ble tilskrevet å være hele det kristiansandske museum. Samlingene til Kristiansand Museum innholdt også naturalia samt mynter og pergamentbrev. Det gjenstandsmaterialet ble ikke overført til Arendal, og må dermed fortsatt være lokalisert ved Katedralskolen¹⁵. Allikevel mener både biskop Von der Lippe, Rektor Boye og Morten Smith Dedekam at det kristiansandske museum var transportert til Arendal og at de gjenstandene som ble overført utgjorde hele dette museet. Kan man her tyde et museumssyn som er sterkt knyttet opp mot gjenstandskategorier?

Det at akkurat dette gjenstandsmaterialet ble utpekt til å være hele museet kan indikere at det eksisterte en oppfatning av at museumsgjenstander var antikviteter og kunstsaker. Som det fremgår av beretningene var det et betydelig antall gjenstander igjen i museets samling. Naturalia, eller geologiske og zoologiske gjenstander, samt botaniske preparater inngikk i museets samlinger, og ble ikke overført til Arendal. Hvis det kun var antikvitetene og

¹⁴Definisjonen avhenger av hvor vidt kalebassene var bearbeidet eller ikke. Kalebasser inngikk i museumssamlinger både som tørkede eksemplarer og bearbejdede kunstsaker.

¹⁵ Et unntak er pergamentbrevene som det muligens ble sendt til Kristiania.

kunstsakene som ble ansett som museumsgjenstander, vil dette si at naturalia ikke ble ansett som det? Eller eventuelt ikke utelukkende ble ansett som museumsgjenstander? Det vil da si at de inngikk i en annen gjenstandsdefinisjon enn antikvitetene og kunstsakene, som noe annet eller noe mer enn museumsgjenstander. Hvis de var noe mer enn museumsgjenstander, hva kan dette ha vært?

Et mulig svar på dette er at samlingene med geologiske og zoologiske gjenstander og botaniske preparater kunne bli benyttet i undervisningen. Dette var gjenstander som studentene selv kunne samle og studere for så å donere til museet/ skolen. Ved at gjenstander av geologisk, zoologisk og botanisk art var mulig å samle i lokalmiljøet kunne kunnskap om de ulike artene erverves, og studentene kunne skoles i kunsten å samle. I skoleåret 1846/47 ble det ved katedralskolen i Kristiansand undervist i følgende fag: religion, norsk, latin, gresk, hebraisk, tysk, fransk, historie, geografi, matematikk, skriving og gymnastikk (Aas 1907:164). At biskop Von der Lippe var en sterk forkjemper for skolevesenet kan tale for at hans syn på samlingene og museet var målt etter deres verdi i undervisningen ved skolen. Deres tilstedeværelse i skolens lokaler, hvor det generelt var stor plassmangel, måtte kunne forsvares ut i fra dette utgangspunktet. Antakelig hadde naturaliene en klarere undervisningsrelatert rolle i skolen enn antikvitetene og kunstsakene gjennom muligheten for å skolere studentene i kunsten å samle og for å lære om lokal natur. Muligens var også skillet mellom museum og skole problematisk eller bare upraktisk å skulle ivareta for en biskop og rektor som i stor grad var sterkt involvert i andre verv.

Et aspekt ved museets statutter blir her sentralt: museet skulle bestandig være forenet med Katedralskolen og oppbevares i samme lokale. I prinsippet så betyr dette at det fortsatt eksisterte et museum ved Katedralskolen i Kristiansand. Dette vises både av museets statutter, som stadfestet at museum og skole alltid skulle være samlokalisert, og de resterende samlingene som fortsatt var lokalisert der. Museet hadde samlinger selv om de i stor grad bestod av naturalia. Etter det som er diskutert her er det tydelig at det rådende museumssynet i Kristiansand og Arendal ikke definerte denne institusjonen, som etter 1846 og overføringen var igjen på skolen, som et museum. Denne institusjonen ble ansett som noe annet til forskjell fra et museum. Muligens kan Bergen Museum ha lagt premissene for det synet man hadde på den institusjonen som ble igjen i Kristiansand.

Det klare skillet mellom antikviteter og kunstsaker og naturalia kan man også finne igjen i Bergen Museum. Som Anne Eriksen (2009:51) skriver benyttet Christie i sin innbydelsestekst seg av en dobbeltbetegnelse på den institusjonen han ønsker å opprette: ”MUSÆUM af OLDSAGER og KONSTSAGER, og et NATURALIEKABINET af

indenlandske NATURALIER” (Brunchorst 1900:tillegg 1, s.5). Helt spesifikt ga han kunst- og oldsaker plass i museet, mens nasjonale naturalier ble plassert i naturaliekabinettet. Christie anså ikke de to samlingene som synonymer, og han skilte konsekvent på dem gjennom hele innbydelsesteksten. Det var antikviteter og kunstsakene som blir overført til Arendal, og igjen i Kristiansand Museum ble alle naturaliene, med unntak av den udefinerte posten ”en del konkylier, mineraler og koraller”. Dette utvalget samsvarer med det skillet Christie setter mellom museum og naturaliekabinett. De gjenstandene som ble overført representerer de gjenstandskategoriene som inngår i museumsdefinisjonen til Christie. Denne sammenfallingen kan indikere at det museumssynet som la premissene for utvalget av det overførte gjenstandsmaterialet var inspirert av Christies skille mellom kabinett og museum. Overføringen av gjenstandene tolkes som et forsøk på å organisere et rent naturaliekabinett, men museet i Kristiansand kan allikevel ikke sies å være konsekvent organisert etter dette prinsippet selv etter overføringen. Dette da beretningene viser at det totale gjenstandsmaterialet definert som antikviteter eller kunstsaker var mer omfattende enn det som ble overført.

Påstanden om at lederne av museet i Kristiansand var inspirert av Christie kan underbygges av hvilke naturalier som er overført til Arendal. Christie omtaler konsekvent de naturaliene som skulle inngå i naturaliekabinettet som naturalier av innenlandsk karakter. På listen over de overførte gjenstandene er koraller, konkylier og mineraler oppført. Denne type gjenstander defineres som naturalier og burde basert på denne definisjonen ha blitt igjen på Kristiansand Museum, men dette er eksotiske naturalier som ikke hører hjemme i et naturaliekabinett over hjemlige naturalier. Dette kan forklare hvorfor denne gjenstandsgruppen ble overført til Arendal, til tross for at de er naturalier.

Gjenstandene listet opp

Overføringen av samlingen med gjenstander fra Kristiansand til Arendal var en viktig hendelse i historien til begge museene. Dette vises ved at det i løpet av de 165 årene siden overføringen fant sted har blitt ført flere lister over dette materialet. Fire av listene produsert i årene mellom 1846 og 2011 vil jeg ta for meg her. Den eldste listen er innføring 432 i Arendals Museums gaveprotokoll. Neste liste er hentet fra et notat Morten Smith Dedekam skrev over de mottatte gjenstandene fra Kristiansand. Videre er det en liste som er hentet fra et brev skrevet i 1958 adressert fra museet i Arendal til Kristiansands Katedralskole. Den siste og nyeste listen fikk jeg oversendt fra AAKS i 2011 og inneholder de gjenstandene som er å

finne i museets eie i dag som originalt stammer fra overføringen i 1846. I tillegg til listene har jeg valgt å undersøke et utvalg av de museums kataloger som ble publisert utover den siste halvdelen av 1800-tallet. Tre kataloger har jeg gjennomgått for å lokalisere gjenstandene fra innføring 432. Min intensjon i nærlesningen av disse katalogene er å finne ut av hvilken tilstedeværelse gjenstandene hadde på museet etter at de ble innlemmet i samlingene og hvordan ble disse katalogisert, kategorisert og beskrevet.

Felles for både listene og katalogene er at de inneholder en oppramsing av gjenstander og informasjon om disse. Denne informasjonen endrer seg til tross for at det er de samme gjenstandene som omtales. Jeg ønsker her å se på hvilken endringer som finner sted i dette kildematerialet, og det vil jeg gjøre ved å ta for meg materialet på to nivåer. Først ser jeg på det konkrete innholdet. Hvilke gjenstander videreføres, hvilke kommer eventuelt til og hvilke faller bort i de forskjellige listene og museums katalogene? Hvordan beskrives gjenstandene i de ulike listene? Hvilke endringer gjennomgår systematiseringen og kategoriseringen av de ulike gjenstandskategoriene, og hva kan disse endringene bety? Videre vil jeg ta for meg listene og katalogene for å undersøke museets praksiser. Kan man med utgangspunkt i hvordan disse listene og katalogene beskriver, systematiserer og kategoriserer gjenstandene spore en utvikling innenfor museets praksiser i den tidsperioden disse listene dateres til?

Liste 1. 1846 – Arendals Museums gaveprotokoll

Denne listen er hentet fra Arendals Museums gaveprotokoll. Innføringen er oppført som nummer 432 og er ikke nærmere datert enn til 1846 og lyder som følger:

Et drikkehorn, med Messingbeslag samt Inscription: Gunsten Olafs Son eeger mi, en Haandøxe, med Inscription, en Bue fra Setersdalen, et Sværd, 2 Alen langt, men uden Knap, 2de Primstave, et messingbeslaget Læderbelte, en Urne av Leer funden paa Gaarden Gimle ved Chrsand 1807, en stor Flintekile og en halvrund og en lang Flintekniv, endeel Brudstk. Af Jernsværd, en Beltenkap av Kobber, 2de Pistoler med Hjullaas, et Gevær med do., en chinesisk Hat og Regnkappe, 2de Calebasser, 4 Afstøbninger i Leer af egyptiske Mumier, en tyrkisk Pibe, en Deel Conchylier, Mineralier og Coraller.

I selve gaveprotokollen er det en standardisert og avgrenset plass til hver innføring, men allikevel er det en detaljert og innholdsrik liste som ble skrevet her. Listen består av 25 gjenstander og et udefinert antall konkylier, mineraler og koraller. I listen ble gjenstandene beskrevet i korte trekk med unntak av primstavene, kalebassene og mineralene som bare ramses opp. I all hovedsak kan beskrivelsene deles inn i fire overordnede kategorier:

materialitet, størrelse, opphavssted/ proveniens og attributter – ulike karaktertrekk ved gjenstandene. Hvilket materiale gjenstandene består av ble nøye gjengitt i listen og eksemplene er mange. Drikkehornet har et *messing* beslag, det samme har beltet som også ble spesifisert som et *lær*belte, det er *flint*gods og *jern*sverd. Det er stor variasjon i materialet som beskrives og kobber, messing, flint, leire, lær og jern blir nevnt. Det er tydelig at gjenstandens materialitet er et viktig element i beskrivelsene.

Gjenstandens størrelse ble også spesifisert ved flere tilfeller. Lengden på sverdet er angitt i lengdeenheten alen, og er det eneste tilfellet der alen er brukt. Et alen kan regnes som avstanden mellom albueleddet og ustrakte fingerspisser. En slik definisjon betyr at et alen varierer fra mann til mann. I gjennomsnitt er dette en avstand på 47 centimeter. I 1541 ble det skjællandske alen innført i Norge og denne lengdeenheten er regnet ut til å skulle være 63,26 centimeter (Kulturhistorisk leksikon 1980:74-75). Det står ikke spesifisert hvor gammelt sverdet er, men jeg antar at det er funnet i jord eller haug og at det kan være fra vikingtid. Av det våpenutstyret som var vanlig i denne perioden, var sverdene de mest fornemme og de dyreste. Et typisk enhånds huggsverd hadde kraftige klinger på 75-80 centimeters lengde, og med en totallengde rundt 90 centimeter (Roesdahl 2001:153). Sverdet i gaveprotokollen er angitt til å være to alen langt, hvilket tilsvarer 126,5 centimeter. Dette betyr at sverdet potensielt er 36,5 centimeter lengre enn det som var typisk. Lengden av dette sverdet kan dermed regnes som oppsiktsvekkende. Kan det at sverdets lengde var sentralt vise til tradisjonen for å lete etter kjemper i gravhaugene?

Gravhaugene ble også kalt kjempehauger (Eriksen 2008:50). Antikvariske undersøkelser av disse haugene på 1700-tallet hadde som utgangspunkt å finne konkrete bevis for kjempenes eksistens (Eriksen 2008:50). I følge sagalitteraturen var Norden først befolket av kjemper, og det var disse man i kjempehaugene forsøkte å finne. Selv om ordet ”kjempe” også benyttes som en betegnelse for helter og krigere, dannet sagalitteraturen sammen med andre litterære kilder grunnlaget for en utbredt oppfatning av at fortidens mennesker hadde vært kjemper av størrelse (Eriksen 2006:45). Det er dårlige bevaringsforhold for skjelett i norsk jord, så det var sjeldent man fant denne type materiale i hauger. Derfor ble de gjenstander man fant i haugene benyttet for å anslå hvor stor den begravde kunne ha vært. Muligens er det rester av den antikvariske kunnskapstradisjonen som ligger til grunn for at dette sverdets lengde er så nøyaktig spesifisert i forholdt til andre størrelsesangivelser på listen da andre angivelser av størrelse er av en mer diffus art. Eksempler på dette er en *stor* flintkile og en *lang* flintkniv.

At det var et variert gjenstandsmateriale som ble overført fra Kristiansand til Arendal vises også i de ulike gjenstandenes proveniens. Av norske gjenstander er buen fra Setesdalen, mens urnen ble funnet på Gimle Gård utenfor Kristiansand. Videre er det flere gjenstander fra fjernere strøk som hatten og regnkappen fra Kina, pipen fra Tyrkia og de egyptiske mumiene. Gjenstandenes spesifikke attributter blir gjort rede for. Drikkehornet har et messingbeslag og en inskripsjon. Inskripsjonen er gjengitt og den gjør rede for drikkehornets første eier: Gunsten Olafs Son. Også håndøksen, den neste oppføringen på listen, har en inskripsjon. Denne ble ikke gjengitt i gaveprotokollen så ordlyden her er ikke kjent. Den antikvariske kunnskapstradisjonen var basert på en taksonomisk tilnærming til materialet. Gjenstandene ble ansett som representanter for ulike typer, og norrøn litteratur ble ansett som en hovednøkkel til forståelse og tolkningen av dem (Eriksen 2006:39). Man forsøkte å finne gravsteder til konger og åpnet gravhauger for å finne våpen og verktøy tilhørende heltene fra sagalitteraturen (Eriksen 2006:39). Det er tydelig at man innenfor denne kunnskapstradisjonen hadde forventninger og ønsker om å gjennom utgravning finne bevis for det man kunne lese om i sagalitteraturen. Antikvarvirksomheten ble styrt av å knytte konkrete funn til konkrete mennesker/skikkelser i sagalitteraturen. Navn og inskripsjoner var særdeles viktig for å kunne utføre denne type arbeid. En inskripsjon kan potensielt navngi personer man kunne finne igjen i sagalitteraturen. Dette synet på inskripsjoner og dens funksjon kan forklare hvorfor en inskripsjonen med en navngitt eier er tatt med i gaveprotokollen, noe som igjen kan bety at inskripsjonen på øksen ikke inneholdt denne type informasjon. Både inskripsjonen på drikkehornet og sverdets lengde kan vise til at denne listen er preget av aspekter tilhørende den antikvariske kunnskapstradisjon.

Sverdet ble beskrevet som to alen langt, men uten knapp. I formuleringen ”men uten knapp” ligger det en forventning at det burde vært en knapp tilstede. At det står spesifikt ”men uten knapp” kan bety at denne har blitt brutt av eller på andre måter blitt fjernet, og at det er tydelige spor av dette på sverdet. Dette kan ikke bestemmes ut i fra beskrivelsen av listen, men attributtet ”med eller uten knapp” er viktig nok til at det ble spesifisert. Knappen som det her refereres til er en del av ornamentikken på vikingtidssverd som i dag brukes som et element i bestemmelsen av sverdets klassifikasjon. For at et sverd skal kunne klassifiseres som et praktsverd er knappen en av de attributtene som må være tilstede (Andersen 2004:21). Sverd, spesielt de funnet i graver, er en indikasjon på den status som den gravlagte hadde i livet og et sverds attributter blir da sentralt i bestemmelsen av dette.

Urnen ble beskrevet som en leirurne, men funnstedet ble også nevnt. Den ble funnet på Gimle gård ved Kristiansand i 1807. Flintgodset ble oppført som en enkelt innføring selv om

det inngår tre ulike flintgjenstander i denne: ”en stor Flintekile og en halvrund og en lang Flintekniv”. Her er utformingen på gjenstandene vektlagt, om enn ikke i detaljer. Beskrivelsene består av ordene ”stor”, ”halvrund” og ”lang” som ikke er detaljerte nok til å identifisere gjenstandene, men var muligens tatt med for å skape en viss forståelse av gjenstandenes utforming. De neste gjenstandene ble alle beskrevet med en karakteristikk. En del *bruddstykker* av et jernsverd, en belteknapp av *kobber*, to pistoler med *hjullås* og et gevær med *hjullås*. Gjenstandene står ikke alene i en oppramsing, men ble beskrevet i korte trekk. En *kinesisk* hatt og regnkappe, avstøpning av *egyptiske* mumier og en *tyrkisk* pipe. Disse gjenstandene ble beskrevet ut i fra sitt opphavssted. I tillegg er oppføringen om de egyptiske mumiene spesifisert til å bestå av leire. Kalebassene ble angitt i antall alene, og konkyliene, mineralene og korallene er ramset opp uten antall. Hvorfor beskrives ikke dette nærmere? Hvilke typer mineraler dreier det seg om? Muligens var det for mange til at det var hensiktsmessig å ta med i oppføringen i gaveprotokollen med tanke på plassbegrensning. Det er uansett påfallende at det er dette punktet som i størst grad blir oversett, og som også faller helt bort på de andre listene.

Det er tydelig at det har vært sentralt å få med ulike detaljer ved gjenstandene i denne oppføringen i gaveprotokollen. Beskrivelsene gir inntrykk av å være orientert rundt hva det var som ble ansett som mest relevant for hver enkeltgjenstand. Denne vurderingen er igjen basert på det regjerende kunnskapssyn. Listen gir uttrykk for å være preget av den antikvariske kunnskapstradisjonen. Den er ikke underlagt en standardisert tilnærming metode til gjenstandsmaterialet. Materialet er variert, derfor er beskrivelsen av det varierende. Ulike aspekter var relevant ved forskjellige gjenstander. Det er også denne listen som har satt standarden for oppbygningen av de neste listene. De kommende listene nevner gjenstandene i samme rekkefølge som denne listen har lagt opp til: de begynner med drikkehornet og avsluttes med pipen og oppføringen av korallene, mineralene og konkyliene faller bort.

Liste 2. Dedekams liste

Denne listen ble skrevet av Morten S. Dedekam. I hvilken sammenheng er ukjent, men muligens kan listen ha inngått i en årsberetning eller liknende. Det som ble ansett som sentralt og karakteristisk ved gjenstandene på denne listen, til forskjell fra alle de andre gjenstandene i museets samlinger, er at de kommer fra Kristiansand. Dette understrekes av Dedekam da han før oppramsingen av gjenstandene skrev ”Til Arendals Museum fra Christiansand Museum. Innlevert av Rector Boye. I år 1846”.

1. Et Drikkehorn, med Messingbeslag og Omskrift: Gunsten Olafs Son eeger mi N. 76
2. En Haandbille, med Inscription N. 77
3. En Bue, almindelig N. 78
4. Et Sværd, 2 Alen langt med Pareerstang, men uden Knap, godt vedligeholdet N. 82
5. 2de Primstave N. 83 & 84
6. Et Læderbelte beslaaet med Messingplader
7. En urne av Leer, fyldt med Iord og Aske, funden paa Gaarden Gimle ved Chrsand 1807 N. 79
8. En stor Flintekile og en halvrund Kniv. En lang Flintekniv N. 85, 86 og 87
9. Endeel Brudstk. Af Iernsværd. En Beltenkap av Kobber.
10. 2de Pistoler med Hjullaas N. 81
11. Et gammelt Gevær N. 80
12. En chinesisk Parasol og en Hat, samt Afstøbninb af en chinesisk Damefod
13. En Kappe af Straae saaledes som flere vilde Folk benytter sig af.
14. 2de Calebasser
15. 4 smaae Afstøbninger i Leer, lignende egyptiske Mumier
16. En Pibe til at røge Opium af
- 17.

Dedekam hadde revidert denne listen i forhold til hvordan den stod oppført i gaveprotokollen. Fra den oppramsede listen i gaveprotokollen ble gjenstandene her listet opp punktvis. Hver innføring har blitt tildelt et nummer fra 1 – 17 i henhold til den rekkefølgen de ble oppført i gaveprotokollen. Selv om hver innføring har fått et nummer og én plass på listen, er det ikke utelukkende én gjenstand per innføring. I noen tilfeller deler flere gjenstander samme nummer og linje på listen. Utformingen av listene er forskjellig, men Dedekam sin liste følger gjenstandsrekkefølgen fra innføringen i gaveprotokollen. Jeg mener også at listen er influert av at Dedekam hadde begynt eller fullført arbeidet med å produsere en katalog over museets samlinger. På listen er det 12 gjenstander som har blitt tildelt et katalognummer. De 12 gjenstandene er drikkehornet, håndbilen, sverdet, primstavene, urnen, flintgjenstandene, de to pistolene, som sammen har fått ett felles nummer, og geværet.

I boken til Rektor A. Smith "Om Arendal Skoles offentlige Bibliothek og Museum. Indbydelsesskrift til Hovedexamen ved Arendals Middel- og Realskole i Juni og Juli "(1860) er et sammendrag av Dedekam sin katalog gjengitt. Gjenstandene som har blitt tildelt nummer på Dedekam sin liste finnes også i denne katalogen med de samme numrene. I "Katalog over Arendal skoles offentlige musæums oldsagsamling" fra 1883, hvor flintgjenstandene er oppført, følger numrene 85, 86 og 87 dem. Altså ble de numrene som Dedekam ga de 12 gjenstandene i denne listen en del av deres identitet. Av de totalt 27 gjenstandene på listen er det kun 13 (pistolene deler katalognummer) av gjenstandene som har blitt tildelt katalognummer. At de resterende står uten nummer kan indikere at Dedekam kun hadde

startet prosessen med å produsere katalogen, eller at gjenstandene uten katalognummer ikke inngikk i den ferdige katalogen. Jeg mener at det mest sannsynlige grunnen til at disse gjenstandene ikke var blitt tildelt nummer er at gjenstandene ikke ble katalogisert samtidig. Den delen av Dedekam sin katalog som er gjengitt i Smith (1860) sin bok har overskriften ”B. Oldsager og Kunstgjenstande” og en mulig grunn til at disse gjenstandene ikke ble ført inn der er fordi de ikke ble ansett som gjenstander som inngikk i de to gjenstandskategoriene.

Endringer mellom Liste 1. og Liste 2.

Mindre endringer i form av beskrivelser med samme innhold, men med et annet ordvalg forekommer mellom listene. Et eksempel på dette er teksten på drikkehornet som i gaveprotokollen ble omtalt som inskripsjon, men i Liste 2. ble beskrevet som omskrift. Hvis skriften gikk rundt drikkehornets kant og vil det å velge begrepet ”omskrift” i større grad enn ”inskripsjon” beskrive hvor og hvordan denne tekstlinjen er plassert på drikkehornet. Et annet eksempel er beskrivelsen av lærbeltet. ”Messingbeslaget” erstattet med ”beslått med messingplater”. En mulig forklaring på disse valgene er et ønske om å beskrive gjenstandene nærmere for å danne et klarere bilde av gjenstandenes utseende.

Det er ikke mange ordene som skiller den ene beskrivelsen fra den andre, men allikevel skaper beskrivelsen i Liste 2. klarere oppfatninger av gjenstandene. Hvis skriften på drikkehornet er plassert rundt dets kant er ordet ”omskrift” et mer beskrivende i forhold til gjenstandens utseende. Det er en forskjell på hvor vidt inskripsjonen er nedover drikkehornets lengde eller rundt kanten. Om det er plassert på en slik måte at det ville kunne leses av andre enn den som drakk av det eller om teksten kun var synlig for den som holdt det. Hvis teksten er plassert rundt kanten, må man holde i drikkehornet og dreie på det for å kunne lese teksten. Ordet ”omskrift” gir altså potensielt mer informasjon om drikkehornet enn ordet ”inskripsjon”. Det samme gjelder formuleringen ”beslått med messingplater”. Her blir det indikert at beltet er beslått med messing på flere steder enn ett da messingplater omtales i flertall. At formen på messingene også er beskrevet gir en nærmere beskrivelse av beltet, og det er fornuftig å anta at det langs beltets lengde er beslått med messingplater. Messingbeslått er en vagere beskrivelse. Dette kan bety at det er en spesifikk del av beltet, som at tuppen er beslått eller at det forekom flere steder. Også de nye formuleringene: ”godt vedlikeholdt”, ”en Kappe af Straae” og ”med Pareerstang” er beskrivelser av gjenstandene som bidrar til å danne et mer detaljert bilde av gjenstanden. Den kan altså virke som om Dedekam i Liste 2. har gjort

et forsøk på å beskrive gjenstandens fysiske karakteristikk. Hva kan motivasjonene for det være?

Adjektiver og verb

På bakgrunn av Dedekam sitt valg av begrepene over får jeg inntrykk av det var viktig for han å beskrive gjenstandene på en måte som gjør det mulig å danne seg et konkret og detaljert bilde av gjenstanden. Intensjonen er at dette skal oppnås med så få ord som mulig da listens utforming ikke inviterer til lange utbroderinger og forklaringer. Dette mener jeg underbygges gjennom hans bruk av adjektiver og verb. Buen ble beskrevet som alminnelig, sverdet som godt vedlikeholdt og geværet som gammelt. Formuleringen kan sies å være verdibaserte. En alminnelig bue; en av mange, en uten karaktertrekk? Buen er tydeligvis hverken spesielt viktig eller verdifull. Buen hadde tidligere en proveniens, den var fra Setesdalen. Denne opplysningen har falt bort. Buen er nå utelukkende alminnelig. Betyr det at alle buone som fantes i museets samlinger var fra Setesdalen, og at det av den grunn av implisitt at alle buer var der i fra? Også adjektivene brukt til å beskrive sverdet og geværet er verdiladete begreper. Sverdet var godt vedlikeholdt og geværet var gammelt. Et godt vedlikeholdt sverd og et gammelt gevær er sjeldne, og av den grunn mer verdifulle gjenstander enn sverd i dårlig stand og gevær av nyere modell. Disse begrepene kan vise tilbake til de karakteristikk som en museumsgjenstand måtte inneha i følge invitasjonene til etablering av museum i Arendal. Der det står spesifisert at gjenstander som er sjeldne og verdifulle er spesielt ønsket til samlingen¹⁶. Vil det da si at det gjennom de grepene Dedekam tar her skisseres et hierarki innenfor gjenstandene?

Sverdet ble beskrevet med at det har en parerstang og er uten knapp. Parerstangen er en ny detalj, men at sverdet mangler knapp ble allerede nevnt i gaveprotokollen. Geværet ble i gaveprotokollen beskrevet med hjullås, men denne opplysningen falt bort og det ble utelukkende beskrevet som gammelt. Urnen ble beskrevet som fylt med jord og aske. Den hadde på et tidspunkt, før den ble innlemmet i museumssamlingen, blitt fylt med jord og aske og dette var fortsatt i urnen. Innholdet i urnen var blitt undersøkt, og funnet var vurdert som såpass relevant at det ble nevnt. Kanskje var det et uttrykk for at innholdet var en sentral del av gjenstanden og viktig for tolkningen av den. Disse beskrivelsene vitner om at Dedekam hadde håndtert gjenstandene direkte. Man kunne ikke ha formulert seg slik om gjenstandene uten å ha håndtert de med formålet å skulle akkumulere kunnskap.

¹⁶ Se s. 27, kapittel 2. Etableringen – Museets begynnelse.

Verb er en ny kategori av ord introdusert i denne listen. En kappe som ville folk *benytter seg av* og en pipe til å *røyke* opium av. Dette er verb som er beskrivende for den funksjon gjenstandene hadde før de kom inn på museet. Det mest sentrale med formuleringen som omhandler kappen er kanskje ikke nødvendigvis at den blir brukt, men hvem den blir brukt av. I følge Dedekam blir denne type kappe eller denne kappen benyttet av ville folk, til forskjell fra den vanlige borger i Arendal. Innføringen om pipen har gjennomgått flere forandringer, fra å bli beskrevet som ”en tyrkisk pipe” blir den beskrevet som ”en Pibe til at røge Opium af”. Proveniensen har falt bort, den er ikke lenger beskrevet som tyrkisk. Pipens funksjon har altså blitt vurdert som mer relevant, mer sann eller mer interessant enn pipens proveniens. Totalt er det tre gjenstander på listen som mister sin proveniens; buen, pipen og kappen. Verbene er her ord som peker på den funksjon gjenstandene hadde før de ble innlemmet i samlingen. Dette viser at Dedekam hadde en forståelse av og en interesse for de former for bruk gjenstandene inngikk i utenfor museet. Han anser deres funksjon og praksis utenfor museet som relevant for gjenstandene inne i museet.

Nye gjenstander og de gjenstandene som har falt bort

Også selve gjenstandsinnholdet ble redigert i listen til Dedekam. Mineralene, konkyliene og korallene ble ikke tatt med på listen. På listen i gaveprotokollen stod det oppført 25 konkrete gjenstander, i tillegg kommer et udefinert antall mineraler, konkylier og koraller. På listen til Dedekam har antallet gjenstander økt til 27, og oppføring 17 står tom. Det er to nye gjenstandene som er oppført på denne listen som ikke var oppført i gaveprotokollen: en parasoll og en avstøpning av en kinesisk damefot. Hvor kommer disse fra? De var ikke oppført i innføringen i gaveprotokollen. Er det en ettersending av flere gjenstander fra Kristiansand? Disse gjenstandene blir aldri nevnt i denne sammenhengen igjen. Hvis disse gjenstandene ikke var en del av forsendelsen er det merkelig at Dedekam fører de opp på listen. Det var han som kommuniserte med Biskop Von der Lippe, og det stor sannsynlighet for at han var tilstede da museet mottok disse gjenstandene. Burde ikke Dedekam være godt kjent med hvilke gjenstander som ble oversendt fra Kristiansand? Hvorfor er de da ikke nevnt i gaveprotokollen og hvorfor forekommer de ikke på noen andre lister? Dette er spørsmål jeg ikke kan svare på, men det er interessant at det kun er på denne listen de to gjenstandene er oppført. De faller bort på de øvrige. Dette leder meg til å tro at de ikke var en del av den originale forsendelsen, men det forklarer allikevel ikke hvorfor Dedekam har ført de opp på listen.

Et av de interessante grepene Dedekam gjorde var at han hadde begynt å studere og tolke gjenstandene, og til en viss grad bruken av noen av dem. Han har løftet, vridd og vendt, åpnet og vurdert. Disse undersøkelsene viser at gjenstandene ble ansett som gjenstander av verdi, innlemmet i museets samling, og at det ble arbeidet med dem. Det mest mystiske ved denne listen er den manglende oppføring nummer 17. Hvorfor ta med linje nummer 17 uten og føre opp gjenstandene tilhørende denne? Muligens er det en forglemmelse, men det er i så fall toneangivende for de kommende listene over dette gjenstandsmaterialet da de ikke dukker opp igjen. I tillegg har man de to nye gjenstandene, parasollen og avstøpningen av damefoten, som det er vanskelig å plassere hvor kommer fra.

Utformingen av listen, tegnene til tolkning av gjenstandene, og det faktum at man sporer Dedekams arbeid med å skrive en katalog over museets samlinger, viser at Dedekam i stor grad hadde en analytisk tilnærming til gjenstandene. Han jobbet systematisk med dem, men allikevel ble et utvalg av gjenstandene utelatt i katalogiseringsarbeidet. Hva grunnen til det kan være er vanskelig å finne en konklusjon på, men jeg mener forklaringen kan ligge i de kategoriene gjenstandene tilhører. Altså at gjenstandene som ikke blir ført opp i katalogen med overskriften "B. Oldsager og Kunstgjenstande" utelates nettopp fordi de ikke er oldsaker eller kunstgjenstander.

Liste 3. Gjenstandene i museumskataloger: 1860 - 1902

Allerede i 1826 begynte Christie å legge planer for hvordan gjenstander skulle katalogføres da de kom inn på museet i Bergen. Han gjorde klart systematiske kataloger for kunstsakene, mineralene og oldsakene. Disse bestod av hefter med rubrikker for det samlingen kunne tenkes at kom til å inneholde, og i de klargjorte rubrikkene skulle gjenstandene føres inn etter hvert som de kom inn i samlingene (Brunchorst 1900:31). Dette kunne han gjøre fordi han hadde en så klar oppfatning av hvilke gjenstander det var som hørte hjemme på et museum, og som han ønsket til sine samlinger. Katalogiseringsprosjektet ble ikke gjennomført, selv om mineralkatalogen delvis er utfylt (Brunchorst 1900:31). Christie var en foregangsmann innenfor museumsdrift i Norge, og selv om han ikke klarte å produsere kataloger over museets samlinger på denne måten hadde han en tanke om hvordan det skulle gjøres, og at det var et behov for å gjøre det. Morten Dedekam, som Arendals Museums første formann, førte den første katalogen over museets samling (Shetelig 1944:98). Det faktum at han begynte dette arbeidet peker på en ny form for museumspraksis, hvor hensikten er å få oversikt over hva som finnes i samlingene og systematisere dette.

I perioden mellom 1860 til 1902 ble det utgitt ulike kataloger over samlingene til Arendals Museum og tre kataloger vil jeg ta utgangspunkt i her. Den eldste ble publisert i 1860 i Rektor Smith sin bok. Dette er den katalogene Dedekam produserte over museets gjenstandsmateriale med overskriften ”B. Oldsager og Kunstgjenstande”. I 1882 ble *Katalog over Arendals skoles offentlige musæums oldsakssamling* utgitt, og *Katalog over Arendals offentlige musæums samling af pattedyr og fugle, æggsamling, entografiske sager, våben og brugsgjenstande fra ældre tid* ble publisert i 1902. Jeg gjengir katalogoppføringene slik de står i de ulike katalogene. Utformingen er varierende fra katalog til katalog og skiller seg fra listene.

Morten S. Dedekam sin katalog

Gjenstandskatalogen som Morten S. Dedekam skrev ble publisert i *Om Arendal Skoles offentlige Bibliothek og Museum. Indbydelsesskrift til Hovedexamen ved Arendals Middel- og Realskole i Juni og Juli 1860* av skolens daværende rektor. I Rektor Smiths innbydelsesskrift er både katalogen over bibliotekets samling, ”A. Bogsamlingen”, og museets katalog, ”B. Oldsager og Kunstgjenstande”, gjengitt. Om gjenstandskatalogen skriver Smith (1860:95) ”Ovenstaaende Katalog er et Sammendrag af den af Hr. Kjøbmand M.S. Dedekam førte med Afbildninger af de mærkverdige Gjenstande forsynede Fortegnelse”.

Katalogen starter med å ordne gjenstandene etter type. Oppføring nummer 1 er et drikkehorn. To andre drikkehorn følger før neste gjenstandstype, en pokal, er oppført. Der en giver har gitt flere gjenstander står disse gjenstandene sammen og er ikke underlagt organiseringen etter gjenstandstype. På side 103 i katalogen introduseres en ny måte å presentere gjenstander på, da under overskrifter basert på konkrete funn. På side 102 står gjenstandene som ble overført fra Kristiansand Museum oppført. At Dedekam her går over fra å redegjøre for museets samlinger til å spesifisere tilvekst basert på funn tror jeg kan begrunnes med at Dedekam med innføringen av gjenstandene fra Kristiansand har katalogisert museets eksisterende samlinger. Dette kan bety at katalogen endrer karakter slik at tilvekst til museet kontinuerlig føres inn i katalogen ikke lenge etter overføringen i 1846.

Det første eksempelet på dette er ”Meelhuus Fundet 1849” som følges av ”Nummelandsfundet 1849” på side 104. Disse funnrelaterete overskriftene er oppført kronologisk etter når utgravingen fant sted eller når funnet ble gjort. Funnet ble gitt et katalognummer, og alle gjenstandene i dette ble markert med bokstavene a, b, c osv. Kataloginnføringene av disse funnene gir i noen tilfeller også detaljer rundt utgravingen:

”Udgravningen fortoges om Natten, og saaledes kunde der ikke iagttages den fornødende Omhu og Opmærksomhed med Hensyn til de fundne Sagers indbyrdes Stilling” (Smith 1860:103). Felles for utgravningene er at det er hauger som var gravd ut og at funnene var relativt gjenstandsrrike. Funnenes vei inn på museet var varierte. Ved et tilfelle er det spesifisert at funnet ble kjøpt og det refereres ved et par anledninger til en bonde som hadde gravd i hauger på gården sin og donert funnmaterialet til museet. Dette viser at gjenstandene hadde flere mulige veier inn i samlingene, og at museet gjennom konkrete kjøp har lagt de begynnende premissene for ulike innsamlingsstrategier. Funnet under tittelen ”Meelhuusfundet 1849” har ikke en slik beskrivelse knyttet til seg, og jeg mener at det er en mulighet for at dette er en av de utgravninger som museet selv har foretatt og som Shetelig refererer til (1945:100). Mellom de funnrelaterte overskriftene er det oppført enkeltgjenstander. Det virker også som om den typologiske fremstillingen etter hvert viker for den kronologiske som måte å sortere materialet på. Av informasjon om gjenstandene er gjenstandstype, materialitet, utforming/ dekor/ utsmykning, størrelse, inskripsjon, giver, eventuelt funnsted og når funnet ble gjort og i noen tilfeller er antatt bruk spesifisert.

På side 102 i katalogen står en gruppe av de gjenstandene som ble overført fra Kristiansand oppført:

76. Et Drikkehorn med Messingbeslag. Om Hornets Munding følgende Inscriptjon: Gusten Olafs Son eeger mi
77. En Haandøxe med Inscription
78. En Bue
79. En Urne av rødlig Leer, fyldt med Jord og Aske. F. 1807 på Gaarden Gimle i Christiansand.
80. Et gammelt Gevær med Hjullås
81. Tvende Pistoler med do.
82. Et Sværd av Jern, 2 Alen 1., med Pareerplade
83. En Primstav
84. En do.
85. En stor Flintekile
86. En lang Flintekniv
87. En halvrund do.

Samtlige No. Fra 76 inclusive indsendte ved Rector Boye fra den ophævede Museum i Christianssand.

Disse oppføringerne er identiske med de på listen til Dedekam. Gjenstandene som står oppført på Liste 2. med katalognummer er det samme gjenstandene som er oppført i denne katalogen. Det vil si at ikke alle gjenstandene som er tatt med. Disse er heller ikke å finne i andre deler av katalogen. Ut av de 25 gjenstander som ble overført til museet i Arendal så er det bare

disse 15 som er katalogført i denne katalogen. De gjenstandene som mangler er lærbeltet, bruddstykkene av en jernsverdet, belteknappen, den kinesiske hatten og regnkappen, kalebassene, avstøpningene av mumiene, den tyrkiske pipen og konkyliene, mineralene og korallene.

Katalog over Arendals skoles offentlige musæums oldsagsamling

Dette er en katalog over museets oldsakssamling som ble publisert i 1882. Her er ikke personen som har produsert katalogen kjent. Katalogens oppbygning er todelt, der det i den første delen er listet opp enkeltgjenstander og den andre delen er inndelt etter funn. Katalogen er på 327 numre og inneholder gjenstander fra Sverige, Danmark og Norge. Gjenstandene fra Kristiansand er lokalisert i del en, og i denne katalogen er fire av gjenstandene fra Kristiansand oppført: flintgjenstandene på side 4 og urnen av leire på side 30.

no. 11. *Kile af mørkebrun flint*, usleben; 22 cm. lang, 1 cm. bred ved eggen, 6,5 cm. bred straks nedenfor banen. Indsendt fra Kristianssands skole. Typ. Rygh 3

no. 12. Fragment af en *spydspids af flint*; 2,6 cm. bredt ved den øvre end, 2,2 cm. ved den ydre ende, 13,5 cm. langt. Odden og tangen mangler. Typ. sands. Rygh 70. Indkommet sammestedsfra som no. 11

no. 13. *Halvmaaneformet skraber af flint*. Eggen svagere krummet end Rygh 53. 7,3 cm. lang i eggen, 2,6 cm bred paa midten. Sammestedsfra som no. 11 og 12 (G.432; D. 85, 86, 87).

no. 175. *Urne af ler*, fylt med sand. Ornamentet rundt halsen med punkterede og fordybte linjer samt skaalformige fordybninger, paa bugen med en rad korte skraastreger rundt overgangen fra bug til hals. 11 cm. høi: største vidde 4,5 cm. fra bunden; 41,5 cm. fra bugen. Halsens diameter 11,6 cm. Funden paa Gimle, Oddernes pgd. Og sogn, Lister og Mandals amt i 1807. (D. 79. G.432). Oppe i denne urne bunden af en anden.

Dette er en meget utfyllende katalog der gjenstandene beskrives i detalj. Gjenstandenes fysiske karakteristikk er vektlagt både når det kommer til størrelse, ornamentikk og flintens farge. Funnsted ble spesifisert der dette var kjent. Hver innføring begynner med å spesifisere type gjenstand, for så å omtale hvilket materiale gjenstandene består av. Størrelsen på gjenstandene er oppgitt i centimeter, og der det forekommer ornamentikk er dette spesifisert for størrelse. For flintgjenstandene ble det i denne katalogen tatt i bruk en standardisert metode for beskrivelse basert på Oluf Rygh sine typer slik de presenteres i hans verk *Norske Oldsaker. Ordnete og Forklarede (Norske Oldsaker)*. Eksempelvis er gjenstandsnummer 11 av typen Rygh 3., beskrevet som en ”Øxe af Flint, usleben” (Rygh 1999 [1885]:18).

Oluf Rygh var professor historie ved Universitetet i Oslo mellom 1866 og 1875. I 1860 ble Rygh assistenten til Rudolf Keyser, som da var bestyrer av Oldsakssamlingen ved Universitetet. I 1862 tok han selv over som bestyrer (Sandnes 2000:13). Rygh sitt professorat ble i 1875 gjort om fra historie til arkeologi, og han ble med det landets første professor i arkeologi (Stenvik 2000:21). Oldsakssamlingen i Christiania hadde sammen med etableringen av Forening til Norske Fortidsminnemerker Bevaring en vesentlig betydning for fremveksten av arkeologi som akademisk fag (Stenvik 2000:21). Foreningen ble stiftet i 1844 og hadde Nicolay Nicolaysen som sekretær. Nicolaysen var fra 1860 statslønnet med tittelen antikvar med et arkeologisk ansvar for hele landet. Sammen utgjorde Nicolaysen og Rygh landets øverste faglige kompetanse fra 1860-årene av (Stensvik 2000:21). Rygh var talsmann for empirisk forskning der gjenstandsstudier var det mest sentrale og han bygget opp kronologiske serier over ulike kategorier av gjenstander (Stensvik 2000:22, 26). Hans arbeid med å bygge opp disse akkumulerer i perioden 1880 - 1885 i verket *Norske Oldsaker*. Dette verket hadde til hensikt å ordne og standardisere beskrivelsen av norske oldsaker. De ulike gjenstandstypene er beskrevet og gjengitt i boka med detaljerte tresnitt. Boken er ordnet etter epoke og Rygh tar for seg ulike gjenstandstyper innfor hver epoke. Boken starter med jernalderen, og det er fra denne delen av boken typene som er gjengitt i katalogen ovenfor er hentet.

Den første delen, som er det som museet i Arendal må ha forholdt seg til da de utarbeidet sin katalog, ble publisert i 1880. Oluf Rygh satte med dette standarden for hvordan funn som kom inn på museene skulle beskrives. Han sørget også for at den årlige tilveksten til de norske museene ble publisert fortløpende og på denne måten hadde man her til lands en oppdatert oversikt over samtlige funn (Stensvik 2000:22). Allerede to år etter at første delen ble publisert ble den benyttet av museet i Arendal i deres arbeid med å katalogisere museets oldsaksamling. Dette betyr at Ryghs verk raskt fikk stor gjennomslagskraft i museumspraksisen sammen med anerkjennelsen av arkeologi som en vitenskap.

Den første delen av *Katalog over Arendals skoles offentlige musæums oldsagsamling* er organisert på samme vis som verket til Rygh. Inndelingen er etter epoker med steinalder, bronsealder og eldre og yngre jernalder. Ved at man i katalogen har benyttet seg av denne oppbygningen katalogiseres gjenstandene etter epoke, som fører til at gjenstandene fra Kristiansand ikke ble plassert sammen. De hører ikke lenger sammen på bakgrunn av å bli gitt til museet i samme gave fra samme giver, de er plassert i katalogen etter epoketilhørighet. Flintgjenstandene hører innunder steinalder, og urnen er plassert under eldre jernalder. Både i eldre og yngre jernalder er det flere gravfunn blant oppføringene. Det første eksempelet på

dette er på side 17: ”Gravfund fra ældre jernalder. Melhus i Froland”¹⁷. Funnkontekst, epoke og proveniens er spesifisert, og gjenstandene tilhørende funnet er listet opp etter denne overskriften. Gravfunn fra både eldre og yngre jernalder er nevnt, og gjenstander som ikke er tilknyttet et spesifikt funn er listet opp mellom disse. De nye faglige premissene veide altså tyngre enn giver av gjenstandene. Dette er et skifte der fokus på givere i beretninger og lignende blir erstattet av gjenstandenes tilhørighet innenfor fagfeltets premisser i katalogen.

Katalogens tittel er også interessant. Dette er ikke en katalog over alle museets samlinger, men utelukkende oldsaksamlingen. En type gjenstander har altså blitt skilt ut fra de øvrige og er plassert i en egen katalog. Hvorfor er oldsakene skilt ut i en egen katalog og hva kan dette bety? I innbydelsesteksten til museet i Arendal er de ønskede gjenstandskategoriene for museet firedelt, hvorav et punkt er antikviteter. Det står spesifisert at antikviteter ikke alene er å regne som oldtidslevninger (Smith 1860:7). Oldsaker inngikk dermed i kategorien antikviteter i 1832 da museet blir etablert. I 1882 var dette en gjenstandskategori til forskjell fra antikviteter og andre gjenstandskategorier. Det vil si at kategorien da besto av de gjenstandene som ikke defineres som oldsaker, hvor eksempler på dette er våpen, mynter, praktgjenstander og husholdningsredskaper¹⁸.

Definisjonen av oldsaker i 1882 er i stor grad styrt av det arkeologiske arbeidet som har blitt utført av menn som Rygh og Nicolaysen og fremveksten av arkeologi som en akademisk disiplin. Gjennom Ryghs arbeid med å kategorisere det arkeologiske materialet som inngikk i Oldsakssamlingen i Christiania, og ikke minst i *Norske Oldsaker*, føres det frem en definisjon av oldsaker som en egen gjenstandskategori knyttet opp mot arkeologien. Slik skjer det en endring i den mening som tillegges begrepet oldsaker som fra da av konsekvent ble brukt om det vi i dag vil kategorisere som arkeologiske gjenstander. Innholdet i katalogen samt måten den er organisert på viser at fagfeltet arkeologi har blitt introdusert i museet. Sammen med de rammene arkeologien introduserer innføres en standardisert beskrivelse av oldsaksmaterialet som bygger på Ryghs typer i *Norske Oldsaker*.

¹⁷ . Dette funnet er det samme funnet som er oppgitt i Dedekam sin katalog med gjenstandsnummer 92, nevnt over.

¹⁸ Eksempelene på gjenstandene er hentet fra Arendal Museums definisjon av antikviteter, s. 26, kapittel 2. Etableringen – museets begynnelse.

Katalog over Arendals offentlige musæums samling af pattedyr og fugle, æggsamling, etnografiske sager, våben og brugsgjenstande fra ældre tid

Denne katalogen fra 1902 er en katalog over museets øvrige samlinger. Den er delt inn i fire: samling av pattedyr og fugler, eggssamling, etnografiske saker og våpen og bruksgjenstander fra eldre tid. De to første delene om pattedyr, fugler og egg ser jeg bort i fra da de gjenstandene som er aktuelle her ikke tilhører disse samlingene.

Del III Etnografiske sager

Denne delen består av 382 katalognummer og er delt inn etter region: Afrika, Kina, Japan, India, Vest-Asia og Oseania.

Kina:

Side 24:

E. 91. Regnkappe. G. 432.

E. 95. Hat. G. 432

Vestasien:

Side 27:

E. 161. Tyrkisk tobakspibe. G. 432.

Oceanien:

Side 34:

E. 381. 2 kalebaser. G.432.

I denne katalogen har gjenstandene fått en tydelig stedstilhørighet da de føres inn under underoverskrifter basert på region. Dette gir ny informasjon om noen av gjenstandene, eksempelvis kalebassene hvis proveniens i følge katalogen er fra Oseania. Gjenstandene fra fjerne strøk gikk tidligere under fellesbetegnelsen kunstsaker, men mot midten av 1800-tallet blir også dette gjenstandsmaterialet underlagt den empiriske vitenskapsmetode som preget de øvrige humanistiske fagene (Gjessing og Johannessen 1957:18). På museet i Arendal ble denne gjenstanskategorien definert som etnografika gjennom bruken av fellesbetegnelsen ”Etnografiske sager”. Bruken av begrepet ”Etnografiske” er i dette tilfellet mest sannsynlig et resultat av den begrepsdefinisjonene som finner sted i vitenskapeliggjøringen av dette fagfeltet. I 1855 skriver Ludvig Kr. Daa, som senere ble styrer ved det Etnografiske Museum i Christiania, følgende:

Efterat de geografiske Lærebøger i de siste Aar efterhaanden ere blevne udvidede til at indeholde en til Yngres Fatteevne afpasset Encyklopædi af de vigtigste historiske og fysiske Videnskaber, er ogsaa Ethnologien (Etnografien) blevne indtagen deri. Den fortjener vistnok bedre end flere andre Emner at foredrages for den studerende Ungdom, fordi den virkelig afgiver den sikreste Grundvold, hvorfra Historien kan gaa ud, et aldeles fornødent Element til Kundskab om de forskjellige Landes nuværende Beskaffenhed, ja endog et væsentlig Bidrag till rimelige Formodninger om Nationernes fremtidig Udvikling (Daa 1855: 3).

Etnografien er altså et høyst aktuelt fag som det burde foreleses over. Kunnskapspotensialet som ligger i faget var, i følge Daa, at det var det sikreste utgangspunkt for historien så vel som til ulike lands nåværende spesifikke karakter, som kunne bidra til antagelser om nasjoners fremtidige utvikling. Etnografien kunne, i følge Daas syn, benyttes til å skape forståelse rundt fortid, samtid og fremtid. Videre i teksten oppsummerte han de svakheter som faget hadde sammenlignet med eldre og mer etablerte fag.

Men da Ethnologien forsaavidt er en af de yngste Videnskaber, som den sednest er bleven underkastet systematisk Dyrkelse af Mænd, hvilke dertil særskilt have opofret sig, og da dens Stof er saa uhyre omfattende, er det en selvfølge at den neppe er kommen til den Bestemthed, Klarhed og Fuldstændighed blant sine Dyrkere som de ældre Fag (Daa 1855:3).

Etnografien var en av de yngste humanistiske fagene på den tiden, og arbeidet med å systematisere materialet hadde så vidt begynt. Dette da det etnografiske materialet var så omfattende og de teoretiske perspektivene ikke var like etablerte som det som er tilfellet blant de eldre fagene. Mest sannsynlig sammenlignet Daa her etnografien med arkeologien, og da indirekte det arbeidet som Rygh utførte med systematiseringen av de norske oldsakene. En slik omfattende systematisering manglet på det etnografiske materialet. Den tydelige vitenskapeliggjøringen av arkeologien som systematiseringen av det arkeologiske gjenstandsmaterialet fremmet var heller tilstede innenfor etnografien. Utviklingen innenfor faget skjedde kontinuerlig og raskt, og dette førte til at det alminnelige publikum anså som sant det ”undersøgelser ere godtgjorte at være aldeles urimelige” (Daa 1855:3-4). Men det var vanskelig å ”avkrefte” disse aksepterte sannhetene rundt etnografi da de stadig ble underbygget av de fortellinger som publisert i reisebeskrivelser og lingvistiske verker. Muligens argumenterte Daa her for at etnografien burde overlates til etnografene, at etnografien også er et eget fag som burde behandles deretter. Dette ble skrevet av Daa i 1855, i samme tidsrom som etnografien får dedikerte institusjoner ved Universitetet i Christiania.

Det Etnografiske Museet ved Universitetet i Christiania ble for første gang nevnt i Universitetets årsberetning i 1855. Den etnografiske samlingen hadde da ikke egne lokaler, og var derfor ikke ordentlig stilt opp. Samlingen var allikevel tilgjengelig for studie- og undervisningsbruk. Etnografi ble som universitetsinstitutt opprettet i 1854 (Gjessing og Johannessen 1957:22). Etnografi som museumsdisiplin og vitenskap ble dermed introdusert i Norge i 1855 med etableringen av Etnografisk museum ved Universitetet i Christiania. Dette var den fjerde institusjonen etablert ved Universitetet etter biblioteket, myntkabinettet og oldsaksamlingen (Gjessing og Johannessen 1957:22). I 1862 tar Daa initiativet til en systematisk katalogisering av museets samlinger etter et geografisk prinsipp (Gjessing og

Johannessen 1957:33). Denne måten å katalogisere etnografiske gjenstander på, etter verdensdel og land, er også benyttet i katalogen jeg her har undersøkt. Vitenskapeliggjøringen av etnografien setter med dette en standard for katalogiseringen av disiplinens gjenstander.

Del IV Våben og bruksgjenstande fra ældre tid

Denne delen av katalogen består av 589 oppføringer og gjenstandene er oppført etter type. Den første gjenstandsgruppen er møbler som etterfølges av primstaver. Gjenstandsgruppene er ordnet etter datering, der oppføringen starter med den eldste og avsluttes med den yngste.

Side 35:

- A. 14. Primstav, ottekantet, med runer fra 1601. G.432. D.84.
- A. 15. Primstav, ottekantet, med runer fra 1639. G.432. D.83.

Side 36:

- A. 43. Gevær med hjullås. G.432. D.80
- A. 44. } 2 Pistoler med hjullås. G.432. D.81.
- A. 45.

Side 38:

- A. 71. Låsbue } D.78. G.432.
- A. 72. Tilhørende spænderedskab
- A. 88. Håndøkse D.77. G.432

Side 39:

- A. 97 Slagsværd for to hender D.82. G.432.

Side 50:

- A. 382. Mandsbelte G.432

Side 55:

- A. 463. 7 små afstøbninger af mumier. G. 174, 215, 432 og 756.

Av det totale antall gjenstander som ble overført fra Kristiansand til Arendal mangler det i denne katalogen flintredskapene og urnen¹⁹, drikkehornet, bruddstykker av et sverd, kobberknapp, håndøkse, konkylier, mineraler og koraller. Man kan på bakgrunn av de gjenstandskategoriene *Katalog over Arendals skoles offentlige musæums oldsagsamling* og *Katalog over Arendals offentlige musæums samling af pattedyr og fugle, ægsamling, etnografiske sager, våben og bruksgjenstande fra ældre tid* innholder si at katalogene utfyller hverandre. Det er ingen overlapping i gjenstandskategorier. Katalogen fra 1902 gir også en indikasjon på hva som har skjedd med antikvitetskategorien. Begrepet antikviteter benyttes

¹⁹ Oppført i katalogen over oldsaksamlingen.

ikke i noen av katalogene, men underoverskriften ”våben og bruksgjenstande fra ældre tid” mener jeg at peker mot den type gjenstander som tidligere falt under antikvitetsbetegnelsen sammen med oldsakene. Antikvitetene har gjennom disse to katalogene blitt segregert til oldsaker og våpen og bruksgjenstander fra eldre tid.

Når man ser disse katalogene under ett mangler drikkehornet, bruddstykkene av sverdet, kobberknappen, håndøksen²⁰, konkylier, mineraler og koraller, samt at noen endringer i begreper forekommer. Dedekam sin opiumspipe er igjen en tyrkisk pipe. Sverdet blir beskrevet som et slagsverd for to hender, og beltet blir omtalt som et mannsbelte. En ny gjenstand, spenderedskapet, har også blitt introdusert i forbindelse med buen som her ble beskrevet som en låsbue. Tidligere ble nok spenderedskapet ansett som tilhørende buen. Denne katalogen er mindre detaljert enn den fra 1883, og består av innføringer der hver gjenstand fikk en linje og der minimale, men konkrete detaljer ble spesifisert. Den etnografiske delen er delt inn etter opphavssted, og deretter type. Delen som omhandler våpen og bruksgjenstander fra eldre tid ble delt inn etter type gjenstander. Et eksempel på dette er primstaver som ble samlet og presenteres kronologisk, der den eldste nevnes først. Gjenstandene ble organisert etter hvordan de forholder seg til de øvrige gjenstandene i museets samling. Denne katalogen introduserer altså to nye måter å organisere gjenstandsmateriale på. De etnografiske gjenstandene etter stedstilhørighet og våpen og bruksgjenstander etter kategori og datering.

Det jeg anser som den mest overraskende plasseringen i denne katalogen er avstøpningene av mumiene, der bidraget fra Kristiansand er en del av totalt syv mumiefigurer, som er plassert under ”Del IV Våben og bruksgjenstande fra ældre tid”. Disse er plassert sammen med andre gjenstander fra Egypt, som blant annet en fot av en mumie, en ugle av kleberstein fra Alexandria og en lampe fra samme sted. Da disse gjenstandene ikke er datert er det vanskelig å si hva begrepet ”eldre tid” innebærer. Jeg anser det som mest sannsynlig at disse egyptiske gjenstandene ikke er fra prehistorisk tid, slik man gjerne assosierer egyptiske gjenstander, men er gjenstander av nyere datering.

Både katalognumrene fra Dedekam sin katalog og nummeret 432 fra gaveprotokollen følger alle gjenstandene i de ulike katalogene. Det er helt tydelig at disse to identifikasjonselementene har blitt en del av gjenstandens identitet på museet. Det viser også hvor toneangivende Dedekam sin katalog var for museet da, det 42 år etter at katalogen ble produsert fortsatt refereres til de katalognummer de blir tildelt der. Den øvrige informasjonen

²⁰ Disse blir nevnt i Dedekam sin katalog.

som Dedekam spesifiserte i sin katalog har falt bort. I denne katalogen angis hovedsakelig type gjenstand, nummeret fra gaveprotokollen og en kort beskrivelse av utforming eller funksjon.

Liste 4. 1958 - Brev fra museet i Arendal til Katedralskolen i Kristiansand

Denne listen er hentet fra et brev datert til den 17. mars 1958, sent til Herr Rektor ved Katedralskolen, Kristiansand S. Dette er en henvendelse fra museet i Arendal til Katedralskolen i Kristiansand der museet ønsker den informasjonen Katedralskolen eventuelt skulle ha angående de overførte gjenstandene.

Herr Rektor ved Katedralskolen,
Kristiansand S.

Gjenstandene fra "Det Christiansandske Museum"

Blant samlingene i Aust-Agder-Museet, hvori Arendals Museum er innmelet, finnes endel gjenstander som skriver seg fra det gamle museum i Kristiansand. I Arendals Museums gaveprotokoll (fra 1846) er som gave 432 anført:

(A. 76) Et drikkehorn med Messingbeslag samt Inskripsjonen: Gunsten Olafs Son eeger mi"

(A. 77) En Haandøxe med Inskripsjon

(A. 78) En Bue fra Sætersdalen

(A.82) Et Sværd 2 Alen langt uden Knap

(A.83-84) 2 de Primstave

Et messingbeslaget Læderbelte

(A.79) En Urne af leer funden paa Gaarden Gimle ved Christiansand i 1807

(A.86) En stor Flintkile

(A.86) En halvrand og

(A.87) En lang Flintekniv

En deel Brudstkr. Af et Jernsværd

En Belteknapp af Kobber

(A.81) 2de Pistoler med Hjulås

(A.80) et Gevær med do.

En chinesisk Hat og Regnkappe

2de Calabaser

4 Afstøbninger i Leer af egyptiske Mumier

En tyrkisk Pibe

En Deel Conchylier, Mineraler og Coraller

"Disse Sager udgjorde det Christiansandske Musæum, men som ved Biskop v.d. Lippes Omsorg bleve skjænkede til Arendal Musæum af Rector Boye i 1846".

Blant herværende arkivsaker kan ikke sees å foreligge andre opplysninger om emnet.

Man tillater seg å be velvilligst meddelt om det fra skolens arkiv eller andre kilder kan opplyses noe om korrespondansen i 1846 med Arendals Museum eller angående disse gjenstander, særlig med henblikk på gjenstandenes proveniens.

Efter bemyndigelse:
O.A.Aalholm

Brevet inneholder en liste over gjenstandene med gjenstandsnumrene fra Dedekam sin katalog. Revideringene består av formuleringer som ”En Pibe at røge Opium af” igjen har blitt til en tyrkisk pipe. Jeg mener at dette er en avskrift av gaveprotokollen skrevet ned i 1958, der Dedekam sine katalognummer er ført opp i tillegg. De øvrige katalognumrene *Katalog over Arendals offentlige musæums samling af pattedyr og fugle, ægsamling, entografiske sager, våben og bruksgjenstande fra ældre tid* og *Katalog over Arendals skoles offentlige musæums oldsagsamling* er ikke tatt med på denne listen. Dette kan bety at det var perioden da gjenstandene kom inn på museet som var fokuset i listen og brevet. Dette understrekes også ved at sender av brevet ønsker Kristiansand Katedralskolen hjelp til å finne gjenstandenes proveniens og alder. Denne type informasjon manglet i stor grad i innføringen i gaveprotokollen og, som tidligere nevnt, i Dedekam sin liste.

Det vesentlige ved denne listen er ikke omtalen av gjenstandene, som tidligere er analysert, men at gjenstandene gjennom denne henvendelsen igjen er relevante. Her vises det en nysgjerrighet rundt disse spesifikke gjenstandene til forskjell fra de andre i samlingen. Hvis de gjennom katalogene var blitt integrert i samlingene, er de med dette brevet segregert igjen. Denne segregeringen av gjenstander 112 år etter at gjenstandene kom inn på museet viser betydningen av overføringen i museets historie. Det er tydelig at man gjennom dette brevet ønsker å finne ut mer om gjenstandene. Om det er fordi man syntes at disse gjenstandene, i forhold til resten av gjenstanden i museet samlinger, manglet informasjon eller om det er selve overføringen som igjen var et interessant tema vites ikke, men det henvendelsen viser er at denne samlingen med gjenstander igjen er interessante.

Liste 5. 2011 - Gjenstandene i dag

Dette er en gjenstandsliste sendt fra AAKS (tidligere Arendals Museum) i august 2011 utarbeidet av Tanja Røskar, konservator ved AAKS, etter forespørsel fra meg. Jeg ønsket å få en oversikt over de gjenstandene som er identifiserte som gjenstander opprinnelig fra Kristiansand og lokalisert i AAKS sine magasiner i 2011. Hvor mange av de 25 gjenstandene som ble overført fra Kristiansand til Arendal på midten av 1800-tallet er det mulig å lokalisere 165 år etterpå? AAKS fant 13 (12)²¹ av de gjenstandene som stammer fra overføringen.

²¹ Antallet blir 12 hvis man ikke regner med vinde til armbrøst som tidligere ikke har vært spesifisert som en egen gjenstand.

Gjenstandsnummer.	Gjenstand
2815	Primstav 1601
2957	Primstav 1693
4695	Tyrkisk vannpipe
5018	Mumiestatuett
5178	Drikkehorn med hank
6961	Armbrøst
9323	Vinde til armbrøst
7749	Belte
8291	Kappe av siv
8295	Bambushatt
8648	Kalebas
9228	Pistol med hjullås
9229	Pistol med hjullås

På denne listen er det en del gjenstander som mangler: håndøksen, sverdet uten knapp, urnen, flinkknivene (3 stk), bruddstykkene av et jernsverd, en belteknapp, gevær med hjullås, tre av de fire mumiene og en av de to kalebassene. Pistolene med hjullås er nå også delt opp og har hvert sitt katalognummer. Det er en tyrkisk vannpipe, drikkehorn med hank, en kappe av siv, bambushatt og pistoler med hjullås. Denne listen består utelukkende av gjenstand og gjenstandsnummer. Ut av det totale antallet gjenstander som overføringen fra Kristiansand til Arendal bestod av er halvparten igjen i dag. Totalt sett forsvant noen gjenstander relativt raskt fra listene som konkyliene, mineralene og korallene, mens andre har altså ”overlevd” frem til i dag.

Gjennom listene og katalogene kan man følge gjenstandene fra de kom inn på museet og frem til i dag. Fra betydningen av overføringen av gjenstandene fra Kristiansand til Arendal, der oppfatningen av at man gjennom denne overføringen har avvirket et museum til ulike tolkninger og variasjon tilknyttet gjenstandene. Gjennom katalogene ser man at denne konkrete samlingen er innlemmet i museets øvrige samlinger, underlagt den samme kategorisering som disse. Katalogene representerer integreringen av gjenstandene inn i museets øvrige samlinger, mens brevet som blir sendt fra museet til Katadralskolen i Kristiansand på nytt segregerer gjenstandene og gjør de til noe særegent. Brevet fra 1958 bringer igjen frem samlingens relevans som overførte gjenstander fra Kristiansand til Arendal og denne handlingens betydning i museets historie.

Museumspraksiser: kategorier og vitenskap

Mot slutten av 1800-tallet introduseres den nye praksisen med å skrive kataloger over museets samlinger. På denne måte kategoriseres og deles gjenstandsmaterialet opp etter tidens rådende

gjenstandssyn, kategorier og vitenskapelige prinsipper. For gjenstandene som ble overført fra Kristiansand til Arendal betyr dette at gjenstandene ikke lenger ble listet opp sammen som en gruppe, men er plassert i katalogen etter gjenstandskategori og/ eller proveniens.

Gjenstandene ble i katalogene plassert i en annen kontekst enn det som var tilfellet med listene. I denne konteksten lå fokuset på vanlig museumsaktivitet, og ikke på overføringen av gjenstander fra det ene museet til det andre. I katalogene er fokuset gjenstandens rolle i samlingen på lik linje med alle andre gjenstander. Det faktum at de kommer fra Kristiansand indikeres kun til gjennom referansen til innføring 432 i museets gaveprotokoll. Dette gir et nytt aspekt og nytt syn på gjenstandene, som en del av samlingen, og ikke som et nytt tilskudd. Her får man en forståelse av gjenstandenes innlemmelse i og videreføring på museet.

Videre er også museums katalogene skriftlige vitnesbyrd over museets praksiser, både når det kommer til det gjenstandsspesifikke: hvordan museet valgte å systematisere, kategorisere og beskrive de ulike gjenstandene og ulike handlinger museet foretok seg. Et eksempel på det er at gjenstanden kom inn i museets samlinger gjennom kjøp og utgravninger, samt hvordan museet forholdt seg til nye kunnskaper og praksiser. Det er klart av katalogen fra 1883 at denne preges av fremveksten av arkeologi som disiplin. Rygh sitt arbeid med å typebestemme oldsaker får raskt gjennomslagskraft, og allerede to år etter at den første delen publiseres følges denne måten å beskrive gjenstander på opp av mindre museer langt fra hovedstaden og universitetet. Organiseringen i katalogen viser at oldsakene ble ansett tilhørende en akademisk disiplin og at museet har tatt i bruk den beste egnete og anerkjente beskrivelsesformen for disse. I katalogen fra 1902, *Katalog over Arendals offentlige musæums samling af pattedyr og fugle, æggsamling, etnografiske sager, våben og bruksgjenstande fra ældre tid*, er ikke beskrivelsesformen for de etnografiske og våpen og bruksgjenstander fra eldre tid standardisert. Organiseringen av materialet under stedstilhørighet er allikevel et premiss som blir diktert av utviklingen av etnografi som en vitenskap. Fremveksten av de ulike universitets- og museumsdisiplinene var med på å sette en standard for katalogisering, kategorisering og organisering av museumsgjenstandene.

I dette kildematerialet kan man se en utvikling i det meningsinnholdet de ulike gjenstandskategoriene blir tillagt. Ved etableringen av museet i Kristiansand i 1828 inviteres bidragsytere til å donere gjenstander av alle slag innenfor gjenstandskategoriene antikviteter, kunstsaker og naturalia. Begrepet antikviteter kunne omfatte alle gjenstander som var gamle, uten at gammel nødvendigvis var definert. Kunstsaker var alle de saker som bestod av bearbeidet materiale, og naturalia var alle de gjenstander som var representanter for naturen. I min analyse kommer det frem at betydningen av disse begrepene endres og nyanseres mot

slutten av 1800-tallet. Ut fra kunstsakene skilles etnografika ut som en kategori. Dette betyr at det gjenstandsmaterialet som er igjen innenfor denne kategorien i all hovedsak er kunst (av vestlig karakter): ulike bearbeidede materialer, kobberstikk, malerier, tegninger og så videre. Noe av denne typen gjenstandsmateriale ville også kunne fått innpass innenfor galleriene til de ulike kunstforeningene. En kunstforening blir for første gang stiftet i 1856 i Kristiansand. Foreningen ble oppløst, men stiftet på nytt i 1871 (Shetelig 1945:140). Museets eventuelle kunstsamling og hvordan denne ble videreført på museet har jeg ikke mulighet til å uttale meg om på bakgrunn av mitt kildematerialet. Av gjenstandskategoriene som inngikk i kunstsakene er det de etnografiske gjenstandene som følges videre i denne avhandlingen.

Antikviteter blir mot slutten av 1800-tallet delt inn i flere gjenstandskategorier. Med katalogen produsert i 1882 skilles oldsakene ut i fra definisjonen antikviteter. Oldsakene som egen gjenstandskategori introduseres, og var noe så eget at en katalog dedikeres til denne samlingen. Denne utskillelsen sammenfaller med vitenskapeliggjøringen av arkeologi på landsbasis. Gjenstandsmateriale og fag danner sammen grunnlaget for å skille ut oldsakene fra de øvrige gjenstandsmaterialet i kategorien antikviteter. Med akkumuleringen av kunnskap om oldsakene, fagliggjøringen av disiplinen og den økende frekvensen av arkeologiske utgravinger foretatt av fagpersoner, vokser dette frem som ny gjenstandskategori på museene. De øvrige gjenstandene som tidligere falt inn under antikviteter blir sortert inn under betegnelsen "våpen og bruksgjenstande fra eldre tid" i museumskatalogen til Arendal. Det betyr at det har skjedd en inndeling av materiale på bakgrunn av fagtilhørighet og alder på gjenstandene. Aldersdefinisjonen på våpen og bruksgjenstander er eldre tid, som når den står alene er udefinerbar, men sett i lys av utskillingen av oldsaker fra gjenstandskategorien blir definisjonen "fra eldre tid" alt det som ikke er oldsaker. Det betyr at dette gjenstandsmaterialet var yngre enn oldsakene og det var gjenstander som ikke er funnet under arkeologiske utgravinger. I overgangen mellom 1800- og 1900-tallet faller begrepet antikviteter bort som definisjon av en type gjenstandsmateriale i museets samlinger og blir erstattet med to nye gjenstandskategorier. I neste kapittel vil jeg argumentere for at det oppstod et skille mellom perioden før og etter middelalderen, eller før og etter reformasjonen. At det ble introdusert en ny gjenstandskategori som inneholder gjenstander som våpen og bruksgjenstander fra eldre tid som kan kategoriseres som kulturhistoriske gjenstander fra etterreformatorisk tid.

Også begrepet kunstsaker gjennomgår en lignende endring. I katalogen fra 1902 er gjenstandskategorien etnografiske gjenstander introdusert. Gjenstander som tidligere var klassifisert om kunstsaker finnes nå i denne gjenstandskategorien. I tillegg til å være definert

som etnografiske gjenstander er de også delt inn etter stedstilhørighet. Selv om dette gjenstandsmaterialet ikke er underlagt samme typologiske fremstilling som oldsaksmaterialet er gjennom Rygh, er det allikevel akkumulert kunnskap om gjenstandene. Dette vises gjennom gjenstandskategoriens inndeling i regioner. Når listene og katalogene som omhandler gjenstandene sees under ett fortelles en historie om et konkret utvalg gjenstander, men også om et museums praksiser og dets historie.

4. DE NYE MUSEUMSSAMLINGENE

I dette kapittelet vil jeg ta for meg tiden mot slutten av 1800-tallet og de første årene av 1900-tallet for å undersøke hvilke endringer som fant sted på museet i denne perioden. I museets tilvekstkataloger²² kan det identifiseres tilvekst av to nye gjenstandskategorier til museet. Hvilke typer samlinger er det som introduseres og hvilke eventuelle forandringer bringer dette med seg? En introduksjon av nye gjenstandskategorier til museet kan potensielt føre til et behov for en ny form for organisering av museet. Dette fordi de nye samlingene da må gis plass innenfor de eksisterende rammene til museet, og at det med disse samlingene introduseres to nye fagfelt til institusjonen. I dette kapittelet vil jeg redegjøre for hvordan de nye samlingene ble inkludert i museet i Kristiansand, den diskusjonen dette initierte i byen, og de argumenter som lå til grunn for og resultatet av den. Videre vil jeg undersøke om man på bakgrunn av denne diskusjonen kan spore en differensiering i de eksisterende gjenstandskategoriene. Hvis det er tilfellet; hvordan forekommer denne differensieringen og hvilke konsekvenser får det for gjenstandskategoriene?

To nye gjenstandskategorier introduseres igjen i museet

Etter at Kristiansand Museum overførte deler av sitt oldsaks- og kunstsaksmateriale til museet i Arendal beholdt museet mest sannsynlig en profil som minnet om et naturaliekabinett, hvor samlingene bestod av gjenstander av zoologisk og botanisk art samt fysikkinstrumenter. Dette vises også i titlene på museets tilvekstkataloger. Disse titlene forandres med tiden og gir en oversikt over de ulike samlingene, hvordan disse ble organisert og hvilke samlinger som mottar bidrag. Tilvekstkatalogen fra 1861 har tittelen: *Fortegnelse over de fysikalske Apparater samt zoologiske og botaniske samlinger*. I katalogen fra 1866 ble de ulike samlingene inndelt gjennom flere overskrifter. De fysikalske instrumentene ble plassert under en egen overskrift, det samme er tilfellet for den zoologiske samlingen, som også ble inndelt i underoverskrifter som ”krypdyr” og ”bløtdyr”. I katalogen fra 1878 ble enda flere samlinger spesifisert: den zoologiske, med underoverskrifter tilsvarende katalogen fra 1866, med en botanisk samling og en mineralogisk samling i tillegg. En gjennomgang av tilvekstkatalogene

²² Jeg bruker begrepet ”tilvekstkataloger” som en fellesbetegnelse for de dokumenter som inneholder de ulike samlingers tilvekst. Jeg er usikker på hvor tilvekstkatalogene opprinnelig kommer fra, da jeg kun har kopier. Muligens er det utdrag fra en lengre publikasjon, årsmelding eller rapport for katedralskolen og/ eller museet. Mitt materiale består av kopier av kopier som nå er i Kristiansand Museums eie.

fra 1861- 1878²³ viser at det i denne perioden ikke kom inn materiale innenfor de gjenstandskategoriene som opprinnelig ble definert som antikviteter og kunstsaker²⁴. Det er tydelig at det var gjenstander innenfor de naturvitenskapelige disiplinene som var blitt gitt rom i samlingene, og som museet mottok donasjoner til. Dette underbygger min tidligere påstand om at museet etter overføringen av antikviteter og kunstsaker til Arendals Museum opprettholdt en profil som natrualiekabinett.

I tilvekstkatalogen med tittelen ”Fortegnelde over Kathedralskolens naturvidenskapelige Samlingers Tilvækst fra 1ste Juni 1878 til 31ste Mai 1879” endret dette seg. Etter at tilveksten til de samlingene som er kjent fra tidligere tilvekstkataloger var redegjort for, ble det så ført opp tilvekst til to nye samlinger. Etter setningen ”Derhos har Skolen en Begyndelse til en historisk Samling bestaaende af” følger en redegjørelse for en samling av kulturhistoriske gjenstander, som mest sannsynlig var av norsk opprinnelse. Videre står det ”Ligesaa til en ethnografisk Samling, der helt er Gave fra Hr. Propitær O. J. Olsen paa Grim”. Videre redegjøres det for innholdet i gaven. 32 år etter at en samling av denne type gjenstandsmateriale ble overført til museet i Arendal, markerte disse oppføringene at de kulturhistoriske gjenstandskategoriene²⁵ på nytt ble innlemmet i museet. Til tross for at det er to nye samlinger som ble introdusert i denne tilvekstkatalogen, viser tittelen at disse ble innlemmet i tilvekstkatalogen til de naturvitenskapelige samlingene. Dette betyr at de nye samlingenes innlemmelse i museet bare var en påbegynt prosess.

Oppføringen over den historiske samlingen består av totalt 12 gjenstander. 2 stålbuer med innlagt elfenben, et gammelt gevær med flintlås – også denne med elfenben innlagt, 3 krutthorn, 1 drikkehorn, 3 primstaver, 1 tohånds-slagsverd, en stridsøks og en gammel øks funnet ved ryddingen av en gammel hustomt. Øksen var mest sannsynlig fra middelalderen i følge en vurdering gjort av Professor Oluf Rygh. Denne samlingen ble gitt betegnelsen ”historisk samling” og med et mulig unntak av øksen er disse gjenstandene av en nyere historisk datering enn det som ville vært tilfellet med oldsaker. Denne historiske samlingen består altså av gjenstander av norsk opprinnelse som var yngre enn oldsakene. Samlingen består med andre ord av norske kulturhistoriske gjenstander hvor de fleste var fra

²³ Basert på tilvekstkataloger fra årene 1861, 1866 og 1878.

²⁴ Som har blitt segregert ut i gjenstandskategorier som arkeologiske gjenstander/oldsaker, etnografika osv.

²⁵ Her brukt som en fellesbetegnelse over etnografika, arkeologiske gjenstander/ oldsaker, og det som senere vil bli omtalt som kulturhistoriske gjenstander fra etterreformatorsk tid.

etterreformatorkisk²⁶ tid. Påstandene om at disse gjenstandene er av norsk opprinnelse underbygges av at de utenlandske gjenstandene omtales i en egen samling.

I tillegg til den nye historiske samlingen introduseres en etnografisk samling til museet i 1878/79. Denne samlingen er i sin helhet gitt i gave fra Hr. Olsen, som dermed bidro med en hel samling gjenstander som dannet begynnelsen på en ny samlingstype på museet. Samlingen bestod av et variert gjenstandsmateriale med proveniens fra Queensland, Vennskapsøyene, Fiji og andre sydhavsøyer. Samlingen består av 20 gjenstander: 1 bumerang, 2 spyd, 2 køller av jerntré, 1 hodepute i tre, en fiskekrok, 1 halsbånd av tenner, 1 vifte, 1 kurv, 1 kam, 5 stykker tøy av bast, 1 kappe og et teppe av bast, 2 belter i samme materiale og 1 modell av en båt.

Med disse to oppføringene i tilvekstkatalogen fra 1879 ble kulturhistoriske samlinger igjen²⁷ innlemmet i museet. Det er en mulighet for at denne type gjenstander var en del av museets samlinger fra 1846 og frem til 1879, men de ble i så fall ikke anerkjent av museet som egne gjenstandskategorier innenfor museets samlinger før publiseringen av denne tilvekstkatalogen.

Samling og innsamling: en strategisk tilnærming

Begrepene ”historisk” og ”etnografisk” ble brukt som betegnelse om de nye samlingene. Dette er to nye begreper benyttet av dette museet om egne samlinger. ”Antikviteter” og ”kunstsaker” var begrepene som ble benyttet om dette gjenstandsmaterialet ved etableringen av museet i 1828. Som tidligere vist ble gjenstandskategorien antikviteter utover 1800-tallet differensiert, og oldsaker ble skilt ut i fra denne kategorien. At denne samlingen blir omtalt som historisk, kan sees i lys av at begrepet historie og synet på den gjennomgår en drastisk endring gjennom 1800-tallet. I løpet av dette århundret blir historie opprettet som et eget universitetsfag og det historiesynet som lå til grunn for faget ble allmenngjort og dannet grunnlaget for den nye alminnelige måten å forstå fortiden på, - etter hvert også hvordan man forholdt seg til den (Eriksen 1999:16) Det er mulig at det er dette man sporer i benevningen av denne samlingen som historisk, altså en samling som bestod av gjenstander tilhørende den historiske vitenskapsgren. Ved å kategorisere denne samlingen som historisk blir det begrepet

²⁶ Reformasjonen fant sted i 1536, og disse gjenstandene som jeg med dette begrepet referer til er datert til yngre enn dette året.

²⁷ Se kapittel 3. Museet flyttes til Arendal for diskusjon av utskillingen av kulturhistoriske gjenstander fra museet i Kristiansand.

en samlebetegnelse over de kulturhistoriske gjenstandene: oldsaker/ arkeologiske gjenstander og gjenstander yngre enn middelalderen²⁸.

Etnografien, på den tiden det vokser frem en etnografisk samling på Kristiansand Museum, blir beskrevet som et skrivebordsfag der museene arbeidet med gjenstander og opplysninger samlet inn av sjømenn og misjonærer (Johansen 2008:276). Tilnærmingen til etnografi og de etnografiske gjenstandene gjennomgår også en endring mot slutten av 1800-tallet²⁹. Gjessing og Johannessen skisserer en utvikling om hvordan etnografisk materiale ble innlemmet i museumssamlinger; fra donasjoner i form av gaver, til en mer strategisk tilnærming gjennom kjøp av gjenstander på det europeiske markedet til en vitenskapeligbasert innsamlingsform som resultat av etnografisk feltarbeid (Gjessing og Johannessen 1957:13, 32 og 37). Denne utviklingen strekker seg fra Universitetsmuseets tidlige år til etnografiens feltarbeid sitt inntog på 1900-tallet³⁰.

Innsamlingsstrategier

Som det står i tilvekstkatalogen fra 1878/79 har museet med de nyinnkomne gjenstandskategoriene fått en begynnelse på en historisk og en etnografisk samling. Disse samlingene har egne poster i katalogene som følger og ble ikke lenger plassert under underoverskrifter i de naturvitenskapelige samlingene. Etter etableringen av den etnografiske og den historiske samlingen i 1879 dokumenteres det i de senere tilvekstkataloger en stadig tilvekst av denne type gjenstandsmateriale. Dette materialet ble gitt til museet av ulike givere, og i tilvekstkatalogene fra denne perioden kommer det frem ulike strategier som museet tok i bruk i forbindelse med tilvekst til samlingene. I tilvekstkatalogen fra 1889 står det oppført at Bergen Museum hadde donert 10 eksemplarer av "Kortfattet Veiledning til Konservering af Naturgjenstande". Det står spesifisert at disse skal deles ut til folk, særlig skipskapteiner, som var villige til å samle inn til samlingene på sine reiser. Her viser museet at de tok grep rundt innsamling³¹ og oppsøkte potensielle givere til museet med instruksjoner for innsamling der motivasjonen for dette er å videreutvikle egne samlinger.

Bruken av ulike profesjoner av reisende som skipskapteiner, sjøfolk og misjonærer til innsamlingsarbeid er ikke unikt for museet i Kristiansand. Flere andre museer benyttet seg av

²⁸ Om denne gjenstandgruppen vil jeg benytte begrepet kulturhistoriske gjenstander fra etterreformatorisk tid.

²⁹ Som redegjort for på s. 57, kapittel 3. Museet flyttes til Arendal.

³⁰ I all hovedsak blir innsamlingsarbeid utført av etnografer først en dominerende innsamlingsstrategi mot midten av 1900-tallet (Gjessing og Johannessen 1957: 37).

³¹ Så vidt jeg vet er dette første gang det blir gitt uttrykk for at man aktiv søker en gruppe potensielle givere med intensjon om å lagge premisser for innsamling av gjenstander.

denne strategien for å øke tilfanget av gjenstander til egen samling. Bergen Museum, som både utarbeidet og donerte denne veiledningen, mottok mye av sitt etnografiske materiale fra reisende og da spesielt sjøfolk (Rio 1999:10). Stavanger Museum, som ble etablert i 1877 - en periode da byen var på høyden av seilskutefartens gullalder, anså også sjøfolkene som en viktig ressurs for å bygge sin museumssamling (Austbø 2012:26-27). Også museet i Arendal benyttet seg av denne innsamlingsstrategien, og den 17.12.1862 forfattet museet veiledningen: ”Opfordring til Sømænd i Arendal og Omegn fra Directionen for Arendals Museum”.

[...]Paa Grund af Arendals vidstrakte Skibsfart er der vel intet Stæd, hvor man har lettere Udgang til en saadan Forøgelse³² end netop her, naar blot Interessen vækkes; man er derfor saa fri at henvende sig til enhver Sømænd i denne Egn med venlig Begjæring om at samle Bidrag til Museet, og man nærer det Haab, at denne Opfordring ei vil blive uden Følge blant de Mange, som i Udlandet have seet saadanne Indretninger, og ere komne til Erkjendelse af, hvor gavnlig og belærende de virke. Meget, der for den Enkelte er af ringe Værd, kan i en saadan Samling blive af Betydenhed, og hvis Enhver, især den, som farer paa fjerne Lande, vilde benytte den Anledning, han har, til for Museet at samle Gjenstande, som paa andre Steder ere af liden Værd, medens de her ved deres Sjældenhed ville være af Interesse, da kunde Museet faae en betydelig Udvidelse.

Af de Gjenstande, hvorpaa man saaledes vil tillade sig at henlede Opmærksomheden ere: Mineralier, fremmede Mynter, især fra Fortiden, Conchylier, Skaldyr, Insecter, Fiske, udstoppede Dyr og Fugle, mindre bekjendte eller vilde Folkeslags Vaaben, Prydelser, Klædningsstykker eller Huusgeraad, allehaande Levninger fra Fortiden, Kunstværker, Tegninger eller Modeller av nylig opfundne Gjenstande eller Gjenstandene selv, Bøger – kort Alt, der kan bidrage til at udvide Kjendskabet til naturen, fremmede Folkeslags huuslige Liv, Sæder og Skikke, samt Fortiden.

Idet man til Slutning paa det Bedste anbefaler denne Sag til enhver Sømænd, der anerkjender Vigtigheden af saadanne Indretninger, tilføies, at ethvert endog noksaa ringe Bidrag med Taknemmelighed modtages af hvilken som helst af undertegnede Medlemmer af Directionen for Arendals Skoles offentlige Bibliothek og Museum, og at Modtageren vil sørge for, at det antegnes og opstilles i Samlingerne (Gjengitt i Reed 2010: 54).

Her ble de potensielle givne veiledet til hvilke gjenstander som var aktuelle for museets samlinger fra naturalia, etnografiske gjenstander, nye oppfinnelser, bøker til kunst. Denne oppfordringen ble sendt ut med et løfte om at ”ethvert endog noksaa ringe bidrag med Taknemmelighed modtages” av et medlem av museets direksjon som ville sørge for at gaven ble protokollført og gjenstandene oppstilt i samlingene. Det museet kunne gi tilbake for mottatt bidrag var anerkjennelse i form av å protokollføre gaven og garantere utstilling av gjenstanden. Jeg vil anta at de veiledningene som de øvrige museene sendte med sjømenn i sitt lokalmiljø hadde lignende ordlyd som dette fra Arendal. Altså at de var klare og tydelige oppfordringer til ønsket materiale og med en lovnad om at gaven ville kunne skape heder og ære for giver. Donasjoner fra sjømenn og andre reisende ble ansett som en god strategi for innsamling av gjenstandsmateriale til museenes samlinger rundt 1860. Det var spesielt tydelig at museene i byer med høy skipsfartsaktivitet benyttet seg av sjømenn for å øke tilvekst til

³² Av samlingene (formuleringer tidligere i teksten, som ikke er tatt med her, viser at det er museets samlinger som omtales).

egne samlinger. Denne tilnærmingen til innsamling har paralleller tilbake til Biskop Gunnerus tid. I etableringen av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab sendte Biskop Gunnerus ut et hyrdebrev i 1752 som han formidlet til prestene i stiftet. Etter oppfordringen i hyrdebrevet begynte prestene å forsyne biskopen med ulike naturalia og antikviteter, og de ble slik en viktig kilde i innsamlingsprosjektet til Biskop Gunnerus (Brenna 2011:26-27). I et brev skriver Biskop Gunnerus at ”To ting har vært til stor hjelp for mitt mål³³ og for mitt arbeid: svært lange reiser, både sjøreiser og over land og mine ypperlige landsmenns iver og begeistring å meddele det som måtte synes bemerkelsesverdig hva naturriket angår” (Brenna 2011:28).

I årene 1880 – 1890 viser tilvekstkatalogene³⁴ at det kommer inn 51 etnografiske og 50 historiske gjenstander til Kristiansand Museum. I katalogen fra 1878/79 står det ikke spesifisert noen givere av de historiske gjenstandene, mens hele den etnografiske samlingen ble gitt av én person. En tendens som går igjen i de kommende tilvekstkatalogene, der givere er spesifisert, er at en stor del av gjenstandene innefor begge kategorier er gitt av skoleelever. I alt skriver 42 gjenstander seg fra skolens elever. Det vil si at det var elevene ved katedralskolen som var den største gruppen bidragsytere til museets samlinger i denne perioden. Det var en stor variasjon i det materialet som blir gitt av elevene. Fra et kar fra Zulu gitt i gave fra Bernhard Bergersen, en spaserstokk Kairo fra Thomas Keim til 15 stykker små påbegynte flintøkser funnet i jorden på gården Hornnæs gitt av Notto J. Hornnæs. At det var så mange elever som bidro til samlingene er påfallende. Hvor fikk elevene de gjenstandene de donerte til museet fra og hvorfor donerte de i så stor grad til museet?

Mulige svar på dette kan være at de ble oppfordret til å donere til museets samlinger av skolens lærere. At det ga en form for ”skolegårdstatus”, der man gjennom bidrag får anerkjennelse av sine medstudenter, eller at bidrag til samlingene var en form for smisking med skolens lærere. Skoleelevene var ivrige givere til de naturhistoriske samlingene, men gjenstander til denne type samling var tilgjengelig i den lokale naturen. Eksotiske etnografika var ikke en like tilgjengelig gjenstandskategori og det krevdes dermed flere ressurser for å kunne donere dette. Kristiansand var en kystby med utpreget skipsfart, og i årene 1860 og helt frem til 1910 var gode for denne næringen (Steen 1948:427). Det er derfor fornuftig å anta at en del av elevene som gikk på katedralskolen kom fra familier involvert i skipsfart. Gjennom nærheten til fjernere strøk som var karakteristisk for denne næringen hadde elevene mulighet

³³ Hans vitenskapelige arbeid, og ikke hans religiøse.

³⁴ Tilvekstkatalogene fra 1861, 1866, 1878, 1880, 1880/81, 1881/82, 1883, 1884, 1884/85, 1886, 1887, 1887/88, 1889, 1890, 1891, 1892, 1892/93.

til å både erverve og donere etnografiske gjenstander til museet. Det er derfor nærliggende å tro at museet og skolens stab i større eller mindre grad motiverte elevene til donasjon. I ”Inbydelsesskrift til den offentlige Examen i Christiania Kathedralskole 1855 Udsigt over Ethnologien” argumenterer Daa³⁵ for viktigheten ved å undervise i etnografi ved katedralskolen i Christiania. Dette kan ha fått ringvirkninger ved andre katedralskoler rundt om i landet og ført til en økt interesse for gjenstandsmaterialet. Giverinteressen kan også være et uttrykk for den nye historieforståelsen som ble utviklet utover 1800-tallet og som dannet grunnlaget for en ny type fortidsinteresse (Christensen 2011:26). Det kan ha vært en generell fortidsinteresse som elevene ved Katedralskolen ga uttrykk for gjennom givergleden som skolens historiske samling nøt godt av. Hvis man ser elevenes donasjoner av etnografisk materiale i lyset av fremveksten av en generell fortidsinteresse, introduksjonen av etnografi på katedralskolene og tilgjengeligheten av denne type gjenstander i byen grunnet skipsfart, er det fornuftig å anta at donasjoner fra elever er en innsamlingsstrategi museet bevisst benyttet seg av.

Tilvekstkatalogene fra 1887 introduserer enda en strategi for innsamling som museet benyttet: innkjøp. Dette første kjøpet bestod av en enkelt kulturhistorisk gjenstand, et ”gammelt Livbælte” fra Setesdalen. Disse tre strategiene: kjøp, elevenes donasjoner og utdelingen av veiledning er grep som viser at museet reflekterte rundt måter å øke gjenstandsomfanget i samlingene sine på. Fra utelukkende å være avhengig av tilfeldighetene, der det var de gjenstander folk ønsket å gi som havnet i samlingene, til konkrete grep som styrte hvilke gjenstander som potensielt kunne komme inn til museet. Dette er tiltak som ble styrt av et ønske om å videreutvikle egne samlinger på egne premisser. Potensielle givere ble skolert og rettet i retning av hvilke gjenstandstyper og kategorier som var av interesse for museet. Det var ikke lenger ønsket at samlingene utelukkende skulle vokse i takt med givernes donasjoner og på givernes premisser, men at gjenstandene som kom inn på museet skulle komplimentere de øvrige samlingene og sammen danne en stadig voksende og utfyllende samling. Det som ble introdusert med disse endringene innenfor innsamlingsstrategi er at museene i større grad tar bevisste grep rundt innsamling, og at museene reflekterte aktivt rundt dette. Forskjellen mellom den eldre måten å øke egen samling på og den nye er at aktørene var bedre skolert i museets innsamlingspraksiser. Det var mer eller mindre de samme aktørene som samlet inn: skipskapteiner, misjonærer, skoleelever og så videre, men disse ble i mye større grad enn tidligere skolert av museene om

³⁵ Redegjort for på side 57, kapittel 3. Museet flyttes til Arendal.

hvilke gjenstander og gjenstandskategorier som var av interesse for museet. Museets interesse for spesifikke gjenstander eller gjenstandskategorier er igjen resultat av inndelingen av distinkte kategorier og vitenskapeliggjøringen av museumsdisiplinene.

Et ønske om å etablere et historisk museum i Kristiansand

Gjennom tilvekstkatalogene ser man at de historiske og etnografiske samlingene vokste det følgende tiåret etter gjenintroduksjonen. Knut Johannes Hougen, som var ansatt ved Katedralskolen fra 1876 til 1908 var styrer av museet fra 1880 til han sa fra seg vervet i 1905 (Aas 1932:230, Kjellebold 1964:31). Med utgangspunkt i disse nye samlingene ønsket Hougen å etablere et nytt museum i Kristiansand. I et brev³⁶ til byens borgermester datert 07.10.1890 foreslo han å skille ut de historiske og etnografiske samlingene fra de naturhistoriske og stille disse under en egen bestyrer som et eget museum. Som mulig bestyrer av det historiske museet foreslo han Arkitekt Keyser- Frølich som, i følge Hougen, var en dyktig samler. Den naturhistoriske samlingen ønsket han selv fortsatt å bestyre. Han mente at et eget historisk museum vil føre til større vekst for samlingene ved at man hadde én engasjert person som kunne jobbe dedikert med reising og innsamling. Hougen la opp til at lederen av dette museet ville måtte få midler til å forta reiser, innkjøp og innsamling, men at selve lønnen ville bestå av en mindre sum. Et nytt museum ville, i følge Hougen, ikke resultere i alt for store og nye utgifter for byen. Videre fremmet han dette forslaget som et godt bidrag til byens 250 års jubileum i 1891. Han spilte på at hvis man setter i gang etableringsprosessen så raskt som mulig, ville man kunne ha en betydelig samling å vise frem på dagen for jubileumsfeiringen.

Hougens argumentasjon for å etablere et historisk og etnografisk museum i byen, og å få dette i gang så rask som mulig, består i all hovedsak av fire punkter. Han mener at en slik ordning vil føre til hurtigere vekst for samlingene enn det som er mulig under den nåværende ledelse. Hougens eget arbeid hadde vært sentrert rundt de naturhistoriske samlingene, og han mente at forutsetningene for de historiske og etnografiske samlingenes vekst ville bedres betraktelig om disse havnet under en dedikert bestyrer med et eget budsjett. For Hougen var det sentralt at den personen som ble satt til å styre det nye museet var en mann som allerede kunne ”kunsten å samle”. Dette var en av grunnene til at han fremmet Arkitekt Frølich-Keyser som kandidat til stillingen. Arkitekt Frølich- Keyser hadde allerede erfaring og interesse for samling som var en sentral aktivitet i forbindelse med videreutviklingen av

³⁶ Se appendiks 2. for kopi av brevet.

museets samlinger. Utgiftene ved etableringen av en slik ordning ville, i følge Hougen, ikke nødvendigvis bli høye, og uttellingen for byen, samlingene og museet ville være betydelig. Videre mente han at selve arbeidet med samlingene ikke vil være tidskrevende i begynnelsen, ikke før samlingen antok et stort omfang. Han skrev at en bestyrer, som bor i byen, slik som Arkitekt Keyser – Frølich, vil kunne drive museet i ”sine ledige timer”. Det siste argumentet for denne løsningen var hvordan museet kunne bidra i feiringen av byens jubileum og dette argumentet vektlegga Hougen sterkt, nesten litt i overkant. Det virker som om dette er et argument som Hougen visste vil veie tungt hos borgermesteren. Muligens spilte Hougen på borgermesterens ønske om å ”forbedre” byen så mye som mulig før jubileet og understreket derfor at et slikt museum ville kunne bidra positivt til dette.

Hougens forslag mottok kritikk. Byens tollkasserer Ludvig Daae involverte seg i museumssaken. Daae var sterkt engasjert i den norske politikken, og var ved flere anledninger representant på Stortinget og han var i en periode statsråd i Johan Sverderups regjering. Daae studerte juss i Kristiania og ble *cand.jur* i 1850. I tillegg var han en ivrig historiker og studerte historie på egenhånd, blant annet i København. Han skrev artikler til dagspressen, var medlem av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab og ble utnevnt til ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden. På hjemstedet Solnør fortsatte han sin fars arbeid med utbygging av bibliotek, et bibliotek som ved Daaes død omfattet 10 000 bind. Daae søkte på embetet som tollkasserer i Kristiansand og fikk dette i 1889 (Store norske leksikon – Ludvig Daae). Med sin tunge og politiskorienterte bakgrunn må Daae ha vært en autoritær figur i byen han kom til i 1889 og det var nok med utgangspunkt i denne autoriteten og sin egen historieinteresse at han bega seg ut i den pågående diskusjonen rundt opprettelsen av et historisk museum i byen.

Daae henvendte seg både til Bergen Museum og til Kristiansands borgermester angående denne tematikken. Bendix Edvard Bendixen ved Bergen Museum svarte på henvendelsen fra Daae³⁷ i et brev datert 22.10.1890³⁸. Bendixen var en mann med betydelig erfaring fra museumsarbeid og han ble ansett som en mann med autoritet innenfor området. I årene 1870–72 utførte han forhistoriske undersøkelser og utgravninger i Romsdalen og på Nordmøre med statsstøtte. For å viderequalifisere seg innenfor arkeologi gjennomførte han studiereiser til forskjellige nordiske museer i 1872. I perioden 1873–75 reiste han på to lengre utenlandsreiser hvor hans notater viser at hovedinteressen hans var forhistorisk arkeologi (Store norske leksikon – Bendix Edv. Bendixen og Brunchorst 1900:tillegg, 84). Bendixen

³⁷ Brevet sendt fra Daae til Bergen Museum har jeg ikke klart å lokalisere, men gjennom responsen fra Bendixen kan man tyde innholdet i forespørselen til Daae.

³⁸ Se appendiks 2. for kopi av brevet.

brukte mye av sin fritid til antikvariske reiser på Vestlandet, og den lange rekken av hans registreringsarbeider i Fortidsforeningens årsberetninger har vært en viktig kilde for senere arkeologisk arbeid (Store norske leksikon – Bendix Edv. Bendixen). Bendixen var medlem i flere vitenskapelige selskaper, og skrev avhandlinger med historisk-antikvarisk og pedagogisk innhold i flere tidsskrifter (Brunchorst 1900: tillegg, s. 84). I brevet til Daae tok han for seg det han anså som de største utfordringene relatert til å etablere et museum generelt, og adresserte de utfordringene i forbindelse med planen til Hougen og situasjonen i Kristiansand spesielt.

Slik jeg tolker responsen fra Bendixen har Daae spurt om hva han mener må til for å etablere et nytt museum på bakgrunn av eksisterende samlinger, slik som Hougen har foreslått for borgermesteren. Bendixen sitt svar på dette var at et geologisk museum ”lett nok” kan opprettes, men at arbeidet med et arkeologisk og/eller etnografisk museum potensielt vil by på utfordringer hvis man da ”ikke tager for godt alskens kuriosa”. Hvis man skulle jobbe seriøst med samlingene og opparbeide seg samlinger av kvalitet kunne man ikke belage seg på at de skulle vokse og komplimenteres gjennom gaver gitt til museet. Bendixen hadde studert Katedralskolens årsberetninger med fokus på museets tilvekst og kommenterte at selv om det stadig kom inn kulturhistoriske gjenstander var ikke dette tilstrekkelig for å opparbeide en helhetlig samling. Han anså det å aktivt samle eller ha en klar innsamlingsstrategi som en forutsetning for å få en god kulturhistorisk samling. Om etableringen av et arkeologisk museum (eller samling) skrev han:

vore arkæologiske gjenstande er allerede saa spredt i forskjellige musæer at en yderligere spredning maa i videnskapelige henseende beklages hvis der ikke kan komme en overenskomst i stand saa at de mindste musæer forsynes med [...] af de almindelige gjenstande fra de ældre samlinger, mod at de først afgiver til de største sine sjældenheder. Forresten vil ikke en samling blive til noget, uden at der er folk som fuldstændig kan opofre seg for den.

Det kommer her frem at Bendixen mente at museet i Kristiansand med sine samlinger ikke hadde gode forutsetninger for å etablere et nytt historiskorientert museum. Dette da arbeidet med å samle til og forvalte denne type museum var så omfattende. Det krever både tid, ressurser, kunnskap og dedikerte (fag)personer. Han gjorde et stort poeng ut av det faktum at landets arkeologiske gjenstander allerede var så spredd, og at dette var uheldig for vitenskapen. Han mente at det var i vitenskapens interesse at de arkeologiske gjenstandene var samlet. Mest sannsynlig siktet han til at dette gjenstandsmateriale burde vært lokalisert ved landets større museer, hvorav Bergen Museum var ett. Det er tydelig at det var den faglige nærheten og relevansen som ble ansett som viktig, og ikke det å vise frem og bevare elementer av lokal kultur og historie for folk flest. Bendixen ga uttrykk for at han mente at de

arkeologiske gjenstandene tilhørte nasjonen og vitenskapen. Igjen kommer det frem at arkeologi ble ansett som en vitenskap som ikke kunne bedrives på fritiden og i ledige stunder.

Bendixen skilte mellom alminnelige arkeologiske gjenstander og de mer sjeldne. Han anså de sjeldne gjenstandene som viktigere enn de alminnelige. Dette ga han uttrykk for da han skrev at de små museene kan beholde, og også få, gjenstander av mer alminnelig karakter, mens sjeldenhetene burde overføres til museer i sentrale strøk der fagmiljøet er sterkere. Type gjenstander og kompetanse blir altså ansett som faktorer som vil gjøre det problematisk for de mindre museene å få samlinger av betydning og kvalitet. Her kan man jo også stille seg spørsmålet om Bendixen hadde en baktanke med å fremme de større museene som de rette institusjonene for ivaretagelse av det sjeldne og gamle arkeologiske gjenstandsmaterialet. Det er denne type materiale Bendixen var spesielt opptatt av, og hans museum ville gått under betegnelsen større museum med en arkeologisk samling styrt av fagpersoner innenfor faget. Det er altså en mulighet for at Bendixen argumenterer ut i fra en egeninteresse i denne saken. De tingene som Bendixen her trekker frem var elementer av en diskusjon og argumentasjon som hadde pågått i Norge i flere år. Johan Sebastian Welhaven publiserte artikkelen ”Norske Musæer” i *Vidar* i 1833. Her var Welhaven kritisk til museene i Bergen, Kristiansand og Arendal fordi de ikke har faste fond til drift, noe som gjør museene avhengig av gaver og iver for å videreføres (Welhaven 2008:89). Welhaven mente at museumsdrift basert på dette vil føre til samlinger basert på de ”almindeligste og sletteste Gjenstande” der givere utelukkende donerer for å få sitt navn og takk i avisene (Welhaven 2008:89). Han anså fast kapital som en viktig forutsetning for å kunne videreføre museer og erverve sjeldne og verdifulle gjenstander til samlingen, som han også anså som sentralt i museumsdrift. Gjenstandene i samlingene skulle være sjeldne, ikke alminnelige. Han mente at dette ville være vanskelig å gjennomføre for hver enkelt provins og at museumsaktivitet var noe som staten burde beskjeftige seg med (Welhaven 2008:90). På denne måten talte også Welhaven for en sentralisering av denne type institusjoner³⁹.

³⁹ Man kan påstå at samme tematikk og debatt er aktuell den dag i dag med konsolideringsprosessen som ble presentert i Museumsreformen i St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving* og videreført i St.meld. nr. 48 (2002-2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Målet for reformen er å gjennom omstrukturering og økonomisk stimulans sikre regionalt bærekraftige institusjoner. Museumsreformen skal være en kvalitetsreform for museene som består av to elementer: konsolidering og nettverk der konsolideringen går ut på å slå sammen museer for å skape større og sterkere faglige, økonomiske og administrative enheter som bedre kan møte museenes mange utfordringer. For mer info se: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2006/NOU-2006-8/4/4/1.html?id=158082>. Museumsreformen er altså et tiltak der man gjennom sammenslåing av institusjoner ønsker å sørge for at disse er økonomisk og faglig godt utrustet til å møte fremtiden hvor de faglige og økonomiske premissene innad i museene må styrkes. Dette er i ytterste konsekvens sammenlignbart med de argumentene som Bendixen og Welhaven trekker frem i diskusjonen rundt museumspolitik og drift på 1800-tallet, selv om diskusjonene på 1800-tallet var orientert rundt hvor vidt distriktene var kapable til museumsdrift,

Brevet fra Bendixen videreformidlet Daae til Kristiansands borgermester i et brev datert 25.10.1890⁴⁰. Det er tydelig at Daa var skeptisk til et eget arkeologisk/historisk museum i byen og brøyt inn i en pågående diskusjon. Han ønsket at brevet fra Bendixen skulle være til ”støtte og hjelp” for borgermesteren i avgjørelsen han skulle ta med tanke på driften av museet og den eventuelle opprettelsen av et historiskorientert museum i byen. Hougens planer for og ønske om å etablere et historisk museum i byen fikk ikke gjennomslag, og museets gjenstander fortsatte å være organisert som tidligere med gjenstandskategoriene naturhistoriske gjenstander, etnografika og historiske gjenstander. Alle under samme tak, samme organisasjon og samme leder.

Prinsippene i kritikken av Hougens forslag om å etablere et nytt museum

Det er under Hougens styre at samlingene med etnografika og historiske gjenstander vokste frem og igjen ble en del av museets samlinger. Med initiativet til å etablere et nytt museum viser Hougens at han hadde en interesse for å gi disse samlingene mulighet til å vokse utenfor det museet som han selv var ansvarlig for. Nok en gang ønsket Kristiansand Museum å skille ut sine kulturhistoriske og etnografiske gjenstander, men denne gangen som et ledd i etableringen av en ny institusjon i egen by. Hvis man setter argumentene til Hougens og Bendixen opp mot hverandre er det påfallende hvor likt fokus de har på de aspektene som dette vil inkludere. De vektlegger begge det eksisterende utgangspunktet, de økonomiske og faglige kravene, tidsaspektet og ressursene som en slik samling vil kreve, men konkluderer ulikt når det kommer til de endelige forholdene rundt dette.

Autoritet

Det kan virke som om prosjektet som Hougens skisserte opp ble ansett som for stort for en by som Kristiansand av Bendixen og Daae. Det man hadde forutsetninger til å skulle få til i Kristiansand holdt ikke mål, oppgaven var for stor. Et slikt museum i byen ville ikke kunne hatt forutsetningene til å oppfylle kravene til den profesjonaliseringen av museumsdriften som krevdes. Ved etableringen av museene i distriktene på første halvdel av 1800-tallet var et av argumentene for dette at man gjennom museumsinstitusjonene skulle bringe kunnskap og

og dagens fokus ligger på best mulig tilrettelegging er fag, økonomi og styrkingen av dette sammenlignbare temaer.

⁴⁰ Se appendiks 2. for kopi av brevet.

fornuft⁴¹ til småbyene. I kritikken til Bendixen av Hougens plan virker som om Bendixen mente at det ikke var kunnskap og fornuft nok i småbyene til å drive museene, og at vitenskapen både burde bli sentralisert gjennom institusjonsbygging i de store byene. Den vitenskapen som ligger i museumssamlingene blir satt i sammenheng med universitetsfag som var i en stadig utvikling, der fag og samling er i et avhengighetsforhold til hverandre⁴².

Som nevnt brøyt Daae inn i en diskusjon som pågikk i Kristiansand. Mest sannsynlig var brevet til borgermesteren, hvor brevet fra Bendixen var lagt ved, Daaes første inngripen i denne diskusjonen. Daae hadde en hensikt med å rådføre seg med akkurat Bergen Museum og Bendixen i denne saken. Bendixen hadde en tydelig ekspertise innenfor arkeologien i Norge mot slutten av 1800-tallet og hans autoritet var tuftet på hans kunnskaper som fagperson. Denne autoriteten ønsket Daae å legge bak sin argumentasjon mot etableringen av et historisk museum i Kristiansand. En autoritet i museumsspørsmål basert utelukkende på fagkunnskaper en ny form for myndighet. I etableringsperioden for museet og utover 1800-tallet var det byens biskop (Biskop Munch og Biskop Von der Lippe) som hadde rollen som museets leder. Biskopen var en naturlig autoritet i byen på bakgrunn av sitt embete, men det var ikke biskopen som Daae rådførte seg med angående museumsspørsmålet. Han henvendte seg til en person som var utenbys fra, men som hadde makt og ekspertise innefor den tematikken som var oppe til diskusjon. Dette viser at det var blitt etablert nye autoriteter innenfor museumsinstitusjonene. Fra biskopene, i dette tilfellet Biskop Munch og Von der Lippe, som var museets klare ledere gjennom sitt embete til vektleggingen av fagpersoner som autoriteter i kraft av sin faglige kompetanse. Denne nye autoriteten som fagpersonen Bendixen representerte la troverdighet og tyngde til argumentasjonen til Daae, som han ikke ville klart å etablere på egen hånd. Selv om han var tollkasserer i byen, hadde hatt en betydelig politisk karriere og selv hadde en historisk interesse, anså Daae at argumentene mot etableringen trengte mer faglig tyngde enn det han kunne bidra med selv. Daae med Bendixen bygger i denne debatten opp en argumentasjon basert på en faglig autoritet, mens Hougens i større grad spilte på andre poeng, hvorav et av hans største var den rollen museet kan spille byens jubileum. Dette argumentet mangler den faglige autoriteten som Bendixen og Daae bidrar med. Hougens andre argumenter angående utgifter, vekst for samlinger, arbeidsmengde og så videre ble ansett som mangelfulle, og til dels feilaktige av Bendixen og Daae. Dette tok nok

⁴¹ Se s. 36, innbydelsestekst til Arendal Museum i kapittel 3. Museet flyttes til Arendal.

⁴² Er eksempel på dette er etnografiens fremvekst som universitetsdisiplin som fant sted på museene (Gjessing og Johannessen 1957:22).

borgmesteren hensyn til i sin vurdering av saken, som konkluderes i at den nye foreslåtte institusjonen ikke blir etablert i Kristiansand.

Strategi

Museumsdrift var i følge Bendixens syn ikke noe man kunne beskjeftige seg med på fritiden, det var et yrke som krevde faglighet og som måtte lønnes deretter. Landets periferi, Kristiansand i dette tilfellet, vil ikke kunne utføre dette tilfredsstillende godt nok da de manglet den kunnskap som lå til grunn for den vitenskapeligheten som museene da krevde. Museet i Kristiansand tok mot slutten av 1800-tallet noen grep i forbindelse med erverving av nye gjenstander til samlingene, men det ble ikke regnet som tilstrekkelig av Bendixen. Dette fordi de gjenstandene som kom inn i samlingene i all hovedsak fortsatt ble donert til museet fra forskjellige givere. Hougen ønsket å endre dette gjennom å ansette en ny og dedikert bestyrer som skal ha mulighet til å reise, samle og kjøpe inn gjenstander. I følge Bendixen kan denne type samlingsaktivitet kun utføres tilstrekkelig godt av fagpersoner som vil kreve lønn etter kvalifikasjoner. Underforstått mente nok Bendixen at Kristiansand ikke hadde fagfolk med de rette kvalifikasjonene. Hougens valg av mulig kandidat til ledervervet var en arkitekt. Riktig nok en habil samler, men ingen fagperson innenfor museumsdisiplinene.

Gjennom profesjonaliseringen av fagene kommer også krav til profesjonalisering av innsamling av materialet tilhørende de ulike fagdisiplinene og av samlingsstrategien på museene. Et eksempel på dette er den prosessen som fant sted gjennom etableringen av etnografi som fagfelt ved museum og universitet (Gjessing og Johannessen 1957:37). Faget utviklet seg til å bli mer enn et skrivebordsfag der fagpersonene var involvert i både innsamlingen av materialet og utforskningen av det. De etnografiske gjenstandene som kom inn på museet fra utenforstående givere manglet kontekst, og ble i så måte ufullstendige kilder til etnografiens forskningsområde. Innsamlingsstrategien som så mange av museene i kystbyene benyttet seg av på 1800- og begynnelsen av 1900-tallet blir gradvis mindre meningsfylt. Her belyses også kunstsakenes endring fra estetiske og kunstferdige gjenstander til gjenstander som må settes i en kontekst for å gi kunnskap om et folk, et samfunn eller en kultur. Etnografien brøyt da til en viss grad bånd til sine bidragsyttere, og innsamlingsstrategier forflyttet seg gradvis fra skipskapteiner og oppdagelsesreisende til etnografen på feltarbeid. Skipskapteiner, sjøfolk og misjonærer samlet etnografika, men gjenstandene samlet inn slik har i senere tid fått merkelappen suvenirer, sjømannssuvenirer eller rariteter (Austbø 2012: 35).

Etnografi som fagfelt beveget seg, gjennom profesjonaliseringsprosessen, bort fra det gjenstandsmaterialet som la premissene for fagfeltet og avskrev disse. Etnografien ble i større og større grad en ekspertvirksomhet. Denne ekspertvirksomheten isolerer seg og var ikke lenger avhengig av sjøfolk for tilvekst til samlingene selv om det fortsatt var stor sjøfartsvirksomhet som kunne blitt brukt til innsamling. Den formen for innsamling svarte ikke lenger til fagforståelsen og ble derfor av mindre betydning. Nå skal det påpekes at denne profesjonaliseringen som resulterte i en ny tilnærming til innsamlingsstrategier var en langsom prosess, der strategiene ikke ble endret over natten. Eksempelvis ble det kun utført noe feltarbeid innenfor etnografien i løpet av 1900-tallets første tiår. Ole Solberg, som var den første av styrerne ved Etnografisk Museum som hadde en etnografisk fagutdanning, var en av de første, og få, som foretok feltarbeid. I 1902 foretok han en studiereise blant nordsvenske samer, og vinteren 1903-04 drev han feltarbeid blant hopiene i Arizona. Fra denne reisen kom Solberg hjem med en rikholdig samling, som han donerte i sin helhet til museet (Gjessing og Johannessen 1957:37). Selv med slike eksempler ble det ikke drevet utrakt etnografisk feltarbeid ved Etnografisk Museum utenfor landets grenser før midten av 1900-tallet (Gjessing og Johannessen 1957:37).

Den prosessen som jeg har skissert opp her vil jeg ikke argumentere for at direkte kan overføres til denne tidsperioden da disse diskusjonene fant sted i Kristiansand og det er tidlig i prosessen med å profesjonalisere innsamling av etnografiske objekter. Jeg redegjør for den fordi jeg anser det som sannsynlig at denne type tankegang festet seg i miljøet på den tiden, til tross for at tanken og praksisen ikke var fullt utviklet. Derfor mener jeg at det belyser et av de argumentene som Bendixen bruker i sin kritikk av Hougen sin plan. Denne kritikken er basert på at Hougen sin strategi for samlingenes vekst ikke i stor nok grad tar hensyn til denne gryende profesjonaliseringen. I denne periode var prosessen med å etablere en profesjonalitet som de faglige autoritetene bygget opp under, og ”forkynnet” i gang. Den var ikke ved veis ende, men dikterte allikevel kriterier som ikke er gjennomførbare for de mindre museene. Denne prosessen var derfor en underliggende faktor i Bendixens kritikk av Hougens plan.

Kulturhistoriske gjenstander fra etterreformatorsk tid

Oluf Rygh var, som tidligere diskutert, en sentral skikkelse innenfor den norske arkeologien, hvor han blant annet fikk de andre arkeologiske museene med på en landsomfattende plan for bevaring og registrering av samtlige oldfunn. Som et ledd i dette arbeidet ble alle norske museers tilvekst samlet publisert i Fortidsminnesmerkesforeningens årsberetning, og slik ble

det skapt et arkeologisk diplomatarium (Marstrander 1979:8). Sverre Marstrander (1979:9) karakteriserer det arbeidet som Rygh, hans forgjenger Rudolf Keyser og hans etterkommer Gabriel Gustafson, utførte som representativt for Oldsaksamlingens eldste historie hvor arbeidet i all hovedsak konsentrerte seg om innsamling, registrering og oppbevaring. En av Rygh mest ambisiøse planer var ønsket om en arkeologisk riksarkiv for studiet av Norges forhistorie (Marstrander og Sjøvoll 1979:5), og han arbeidet for at det skulle etableres en landsdekkende avleveringsplikt for arkeologiske gjenstander til Oldsaksamlingen i Oslo. Man kan argumentere for at Rygh gjennom dette arbeidet for å sentralisere oldsakene og arkeologien anså gjenstandenes rolle som forskningsmateriale som deres største verdi. De samme tankene gir Bendixen uttrykk for da han mente at landet ikke er tjent med å ha sine arkeologiske gjenstander spredd rundt i landet, og at disse burde samles ved de større institusjonene. Museene ble betraktet av de arkeologiske autoritetene som studiesamlinger for de få og ikke nødvendigvis kunnskap og gjenstander til forlystelse for massene. Denne sentraliseringen og avleveringsplikten til én institusjon har ikke funnet sted med noen annen gjenstandskategori i Norge. Det har for eksempel ikke blitt diskutert hvor vidt kunstmuseer skulle ha avleveringsplikt til Nasjonalgalleriet, så arkeologiske gjenstander står her i en særstilling.

Er det spesielt de arkeologiske og etnografiske museene som blir underlagt dette kravet om vitenskapelighet? De andre kulturhistoriske museene, og da kanskje spesielt de som tar for seg materiale fra etterreformatorisk tid, blir ikke underlagt de samme kravene om vitenskapelighet i forbindelse med deres fremstilling på museum. Denne gjenstandsgruppen blir heller ikke innlemmet i lovverket som ble utarbeidet på begynnelsen av 1900-tallet. Fornminnevernsloven fra 13. juni 1905 fredet automatisk faste kulturminner fra forhistorisk tid og middelalderen, altså kulturminner eldre enn reformasjonen, med unntak av bygninger som var i privat eie eller brukt av private da loven trådte i kraft. I lovforslaget ble tidsgrensen begrunnet med at det var de eldste gjenstandene som var de mest sjeldne og dermed hadde størst behov for beskyttelse i form av fredning, samt at de viktigste faste kulturminnene fra tiden etter reformasjonen var kirkene, som ble sikret gjennom kirkeloven fra 1897. Departementet var tydelig skeptiske til inngripen i den private eiendomsretten, og mente at jo nærmere egen tid fredningsgrensen kom jo mer motstand ville loven møte (NOU 2002:01 Vedlegg 2: Fortid former framtid:240).

Med Fornminneloven fikk Oldsaksamlingen i Christiania ansvar for oldsaker og middelaldergjenstander fra de 10 Østlands- og Sørlandsfylkene på statens vegne. For løse kulturminner ble det innført meldeplikt til offentlige myndigheter, uansett om gjenstanden ble

funnet i jorden, i vannet, i bygninger eller et annet sted (NOU 2002:01 Vedlegg 2: Fortid former framtid:240). Det er oldsakene og middelaldergjenstandene som gjennom Forminnevernsloven ble beskyttet av det norske lovverket, de øvrige kulturhistoriske gjenstandene ble ikke ivaretatt av dette lovverket. Det kan virke som om denne gjenstandgruppen ikke ble underlagt de samme strenge kravene til vitenskapelighet som Rygh og Bendixen argumenterer for at de etnografiske og arkeologiske gjenstandene skal underlegges. De blir heller ikke ivaretatt av lovverket. Jeg mener at man på bakgrunn av dette kan argumentere for at deler av historien demokratiseres (kulturhistorien fra etterreformatorisk tid), mens andre aspekter ved historien spesialiseres (arkeologi, etnografi). Dette mener jeg man også kan se av trenden i museumsetableringene som finner sted mot slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet der kulturhistoriske museer etableres på landsbasis.

I den overnevnte perioden oppstår en ny museumstype i Norge: folkemuseene eller friluftmuseene. Shetelig beskriver Hans Aalls Norsk Folkemuseum på Bygdøy som et friluftsmuseum med gamle bygninger forent med systematiske kulturhistoriske samlinger (1945:191). Folkemuseene kombinerer altså gamle bygg og gamle gjenstander, og dette er en museumstype som etableres både i sentrale og perifere strøk. Den 19.12.1894 ble det vedtatt å stifte Norsk Folkemuseum i Oslo (Shetelig 1945:215), og friluftmuseum blir etablert i byer som Bergen – Det Hanseatiske Museum, Lillehammer – De Sandvigske Samlinger på Maihaugen og i Amble i Sogn – De Heibergske Samlinger (Shetelig 1945:191-231). I disse museene skulle den nasjonale kulturen vises frem. Den nasjonale kulturen bandt folket og samfunnet sammen, og den legitimerer staten. Den nasjonale kulturen var gammel, og kom til uttrykk gjennom språk, historie, folkeminner og materiell kultur. Dens kjerne var folkekulturen som ble identifisert med bondekultur, en forbindelse til Norges storhetstid i vikingtid og middelalder (Eriksen 2009:76). Folkemuseene bidro til oppbygningen av en felles, nasjonal kultur med folkekulturen i sentrum der bevaring av gjenstandsmateriale fra denne stod sterkt. Den nasjonale kulturen, tuftet på landets storhetstid, men med kulturelle uttrykk fra etterreformatorisk tid, skulle ivaretas og foredles i disse museene. Deres geografiske utstrekning viser at denne type institusjon var av en nasjonal karakter og for hele nasjonen. Denne type institusjon hadde en rolle å spille på landsbasis og var ikke utelukkende passende i områder med høy befolkningstetthet av akademikere og vitenskapsmenn.

Hougens initiativ til å etablere et historisk/arkeologisk museum i byen ble ikke realisert, men et kulturhistorisk museum som fokuserte på den lokale historien ble opprettet i Kristiansand: Kristiansand Folkemuseum. Dette er byens første rene historiske museum og

det ble etablert i 1903. Dette museet begynte i første omgang å sette opp bygninger fra Setesdalen, men fikk etter hvert også møbler, bruksting og pyntegjenstander. Til dette formålet bidro Kristiansand Museum med et lån på neste 200 gjenstander (Kjellebold 1963:43). Det var Vilhelm Krag som stod bak initiativet til å grunnlegge dette kulturhistoriske museet og gjennom avisartikler fra 1901 – 1902 skisserte han en plan for et museum som skulle bevare typiske eksemplarer fra dalførenes, med vekt på Setesdalen, kunsthåndverk og byggeskikk samt utstyr fra by og skjærgård (Shetelig 1945:276). Etableringen av Kristiansand Folkemuseum ble alternativet til å skille ut de historiske samlingene fra museet i Kristiansand.

5. GJENSTANDSKATEGORIENE OG MUSEET

REFLEKSJON OG RESULTAT

I denne avhandlingen har jeg undersøkt hvordan man kan analysere et museums historie og utvikling med utgangspunkt i kildematerialet som omhandler innholdet i museets samlinger. Gjennom min analyse har jeg lokalisert tre historier; ”Gjenstandskategoriernes utvikling og segregering”, ”Hvordan synet på gjenstandskategoriene og de ulike periodenes fokus på ulike gjenstandskategorier påvirker og definerer museet som institusjon” og ”Fremveksten av museums- og universitetsdisiplinene: hvordan dette har påvirket oppfatningen av gjenstandskategorier, satt premissene for segregering av de ulike kategoriene og skapt grunnlag for nye museumspraksiser”. Disse historiene er ikke adskilt fra hverandre men flettes sammen på flere områder både innenfor og mellom de tre definerte periodene. Før jeg redegjør for resultatene vil jeg diskutere noen sider ved metodens styrker og svakheter.

Refleksjon over metode

Det har vist seg at det å studere et museums historie gjennom dets samlinger er en tilnærming som har gitt resultater. Mitt utgangspunkt for denne analysen var basert på problemstillingen rundt hva et museums forhold til sine egne samlinger kan bidra med av kunnskap om museets utvikling og historie. Med utgangspunkt i et kildemateriale som omtaler museets samlinger blir samlingene i seg selv og museets forståelse av disse sentrale. Jeg har valgt å fokusere på de ulike gjenstandskategoriernes skiftende betydning og de premissene som lå til grunn for disse endringene. Jeg mener at et av de mest sentrale grepene jeg har gjort er at jeg har sett på alle de gjenstandskategorier som museets samling består av, og undersøkt disse i de forskjellige periodene. Hadde jeg utelukkende fokusert på én gjenstandskategori og utelukkende fulgt denne tror jeg det ville ført til en tilbakedatering av våre, nåtidens, bastante skiller mellom gjenstandskategorier i både samling og museum. Ved å se på hele samlingen har jeg fått belyst det brede virkningsfeltet til museene på 1800-tallet og dets skiftende fokus.

Jeg mener at det er flere aspekter ved et museums historie som kan belyses og diskuteres med utgangspunkt i mitt (eller lignende) kildemateriale med denne metoden. Man kan gå dypere inn på temaer som jeg har berørt her som innsamling og tilvekst, strategier, fortolkninger av gjenstander og vitenskapshistorie, eller man kan bruke dette materialet til å sammenligne institusjoner. Jeg vil påstå at det i dette kildematerialet ligger et stort kunnskapspotensial, men det må også understrekes at det er aspekter ved et museums historie

som man ikke får belyst gjennom mitt kildemateriale. Et konkret eksempel på dette er kunsten i kunstsakskategorien som ikke omtales i mitt kildemateriale, som da fører til at kategorien kunst ikke blir redegjort for og analysert på samme måte som de øvrige gjenstandskategoriene. Dette kan skyldes at museet ikke hadde en større samling kunst, at informasjon om denne gjenstandskategorien har gått tapt eller at etableringen av kunstforeningen i byen i 1856 ble et alternativ til kunstsamling på museet.

Det er flere sider ved museumshistorien jeg ikke kan belyse gjennom mitt materiale og som jeg anser som interessante aspekter ved en slik historie. Et eksempel er publikumsgruppen. Hvem som besøkte museet, hvordan museet ble brukt til ulike tider og hvordan de besøkende opplevde museet og samlingene. Hvordan gjenstandsmaterialet ble organisert i utstillinger eller hvordan utstillingene ble påvirket av de ulike kunnskapssynene til forskjellige tider. Museet var samlokalisert med skolen, men hvordan dette fungerte i praksis, hvilke rom som museet hadde til disposisjon og hvordan skole, bibliotek og museum var organisert i forhold til hverandre får jeg heller ikke redegjort for. Spesifikke hendelser eller aktiviteter som jubileum, spesielle utstillinger osv. vil ikke komme frem i mitt valgte materiale. Dette er alle relevante og interessante elementer ved et museums historie, men i min avhandling på bakgrunn av mitt kildemateriale og utgangspunkt har ikke disse elementene ved historien blitt belyst. Enhver avhandling må begrenses, og min begrensing har kommet gjennom de historiske periodene jeg har valgt å ta for meg, gjenstandsmaterialet jeg har analysert og problemformuleringen jeg har formulert. Min metode og mitt materiale har gitt meg muligheten til å analysere og diskutere visse aspekter ved museumshistorien, og har brakt frem resultater innenfor min problemformulering.

Gjenstandskategoriernes utvikling og segregering

Ved etableringen av museet var det tre gjenstandskategorier som var ønsket: antikviteter, naturalia og kunstsaker – disse gjenstandskategoriene utgjør dermed utgangspunktet for analysen. Eldre⁴³ samlinger bestod av gjenstander innenfor de samme gjenstandskategoriene, men fokuset i disse lå på det sjeldne og det uvanlige – ”rariteter”. Det som karakteriserte de gjenstandene som ble inkludert i samlinger på 1800-tallet var at man skulle samle representanter av det alminnelige, det relevante og det normale (Brenna 2006:46). I innbydelsesteksten er det ikke presentert hvilke type gjenstander som svarer til de ulike gjenstandskategoriene, men både Bergen Museum (1826) og Arendals Museum (1832) har

⁴³ Eksempelvis Worms samling i Museum Wormianum.

spesifisert dette i sine innbydelsestekster. Hvis man ser på deres definisjoner av hvilke type gjenstander som er representative for de ulike gjenstandskategoriene, er dette inndelt slik: **Antikviteter**: våpen og instrumenter, primstaver, husholdningsredskaper, smykker, urner eller askekrummer fra oldtiden. **Naturalia**: mineraler, konkylier, fisker og dyr, skalldyr, insekter, fugler og planter. **Kunstsaker**: kunstprodukter av blant annet metall, ben, tre samt kobberstikk, tegninger og malerier av en mulig verdi. Både sjeldenhet og verdi (økonomisk eller estetisk/ kunstferdighet) og alder var faktorer som la premissene for hvilke gjenstander som var ønsket til samlingene i Bergen og Arendal. Kristiansand Museum ble etablert i perioden mellom Bergen Museum og Arendals Museum og synet på gjenstandskategoriene som preget disse museene preget med stor sannsynlighet også museet i Kristiansand.

Gjennom undersøkelser av kildematerialet omhandlende overføringen av gjenstander fra Kristiansand Museum til Arendals Museum kommer det fram at gjenstandskategoriene antikviteter og kunstsaker i perioden fra 1882 til 1902 segregeres i flere gjenstandskategorier. **Oldsaker** skilles ut fra antikvitetsdefinisjonen, og dette kommer til uttrykk i *Katalog over Arendal skoles offentlige musæums oldsagsamling* utgitt i 1882. Hele denne katalogen var dedikert til denne ene og nye gjenstandskategorien. Dermed blir oldsakene definert som noe annet enn andre kulturhistoriske gjenstandene som tidligere hadde blitt kategorisert sammen under fellesbetegnelsen antikviteter. En lignende endring dokumenteres i *Katalog over Arendals offentlige musæums samling af pattedyr og fugle, ægsamling, etnografiske sager, våben og brugsgjenstande fra ældre tid* fra 1902. Denne katalogen inneholder naturaliesamlingene, samt den nye definisjonen ”etnografiske saker”, **etnografika**, og ”våben og brugsgjenstande fra ældre tid”, **kulturhistoriske gjenstander fra etterreformatorisk tid**. Gjenstandskategoriene antikviteter og kunstsaker har dermed falt helt bort, og ble erstattet med oldsaker, kulturhistoriske gjenstander fra etterreformatorisk tid og etnografi. Hvilke gjenstander som faller innenfor hver av disse gjenstandskategoriene defineres ut i fra alder, funnkontekst og hvilken fagdisiplin de hører innunder. Man ser også i omtalen av naturalia i de ulike kildene at innholdsdefinisjonene i den gjenstandskategorien forandrer seg lite. Det som endrer seg er hvordan gjenstandene som faller inn under denne kategorien omtales og plasseres under ulike underoverskrifter i katalogene.

Den siste definerte perioden i min analyse overlapper med perioden forut. Dette da tematikken som kapittelet ”Museet flyttes til Arendal” strekker seg over en så lang periode at det fører til en overlapping med den perioden som ”De nye museumssamlingene” omhandler. Begge disse kapitlene underbygger min teori om at de kulturhistoriske gjenstandene som skilles ut fra antikviteter, og som ikke er oldsaker, kan defineres som kulturhistoriske

gjenstander fra etterreformatorisk tid. Dette skjer blant annet gjennom klarere definerte premisser innenfor de ulike akademiske disiplinene og det nye, norske lovverket.

I 1828 inneholdt altså museet tre definerte gjenstandskategorier: antikviteter, naturalia og kunstsaker. Ved begynnelsen av det nye århundre er disse tre blitt segregert inn i flere ulike kategorier: oldsaker, etnografika, kulturhistoriske gjenstander fra etterreformatorisk tid, naturalia og kunst(saker). Antikviteter som en gjenstandskategori innenfor museumssamlingene har falt bort og kunstsakene mest sannsynlig blitt til kunst i betydningen malerier, tegninger og så videre.

Gjenstandskategoriene definering av museet i de ulike periodene

- hvordan synet på gjenstandskategoriene og de ulike periodenes fokus på ulike gjenstandskategorier påvirket og definerte museet som institusjon.

I innbydelsesteksten står det spesifisert at Kristiansand Museum var et offentlig museum for byens borgere, med samlinger bestående av antikviteter, kunstsaker og naturalier. Initiativet til etableringen av institusjonen var i stor grad motivert av at Kristiansand stift manglet, til sammenligning med landets øvrige stift en form for organisert vitenskapelig aktivitet. Etableringen av bibliotek og museum skulle bøte på dette. Den økonomiske situasjonen i byen var under press og ikke stabilt god. Situasjonen var allikevel god nok til at denne type aktivitet kunne realiseres som et tiltak for en positiv byutvikling, og som en måte å sidestille seg med landets øvrige stift og kompensere for en mangel Kristiansand stift hadde til sammenligning med disse. Tiltaket skulle vise at Kristiansand som by hadde borgere som var patriotiske, kultiverte og vitenskapelig interesserte. Initiativtakerne til etableringen av museet var byens biskop og stiftprost, samt rektoren og to av lærerne ved katedralskolen. Biskopen ble mest sannsynlig ansett som museets leder og sammen representerte disse fem byens kirkelige og lærde autoritet.

Nedfelt i museets statutter stod det spesifisert at museet alltid skulle være forent med skolen, det vil si en samlokalisering av bibliotek, museum og skole. Slik var det tilgjengelig for både skolens elever og byens borgere. Museet kan ha vært med på å tilgjengeliggjøre skolen og hvor skolen igjen tilgjengliggjorde museumssamlingene. Gjennom denne samlokaliseringen kunne de nyetablerte institusjonene dra nytte av skolens eksisterende institusjonelle tyngde, mens museum og bibliotek kunne fremme skolens vitenskapelig autoritet. Man oppnår altså en vekselvirkning mellom institusjonene gjennom samlokaliseringen.

I 1846, da overføringen av antikviteter og kunstsaker (den delen av dette gjenstandsmaterialet som senere defineres som etnografika) finner sted, råder det en oppfatning av at museet i Kristiansand med denne overføringen var avviklet. Aktørene både i Kristiansand og Arendal ga uttrykk for en oppfatning av at det ikke lenger eksisterer et museum i Kristiansand etter overføringen av de kulturhistoriske gjenstandskategoriene antikviteter og kunstsaker. Jeg argumenterer for at det fortsatt eksisterer et museum i byen på bakgrunn av at det må ha vært flere kulturhistoriske gjenstander igjen ved museet og det faktum at alle naturaliene er igjen i Kristiansand. Videre mener jeg at overføringen av de kulturhistoriske gjenstandene til Arendal viser til en oppfatning av at det som var igjen i Kristiansand ikke ble ansett som et museum, men faller under en naturaliekabinett- definisjon. Dette underbygges i neste kapittel og gjennom tittelen på tilvekstkatalogen fra 1878/1879: Fortegnelde over Kathedralskolens naturvidenskapelige Samlingers Tilvækst fra 1ste Juni 1878 til 31ste Mai 1879”, hvor det understrekes det at det er de naturvitenskapelige samlingenes tilvekst det redegjøres for.

I nevnte tilvekstkatalog gjenintroduseres to samlingstyper på museet. Den eksisterende samlingen var naturvitenskapelig og at det var i tilvekstkatalogen til denne samlingen de to nye samlingene innlemmes i. De nye samlingene omtales som en historisk og en etnografisk samling. I 1890 ønsker Hougen, museets daværende leder, å skille ut de historiske og etnografiske samlingene til et eget museum under en egen leder. Slik ville man da fått to museer i byen hvorav ett var kulturhistorisk og det andre var naturhistorisk orientert. Dette forslaget møtte motstand utenifra representert av byens tollkasserer Daae og Bendix Bendixen, museums mannen fra Bergen.

Gjennom kritikken av planen til Hougen uttrykkes ulike synspunkter på museumsdrift, de ulike museumsdisiplinene og en ny form for autoritet innenfor museumsinstitusjonen. Gjennom kritikken argumenteres det for at planen og museet preges av en manglende innsamlingsstrategi, ressurser og kunnskap. Det uttrykkes også at landets arkeologiske gjenstander burde være lokalisert ved landets største museer, i tilknytning til det arkeologiske fagmiljøet. I denne delen av analysen kommer det også frem et skifte i autoritene innenfor museene. Det har skjedd en forflytning fra biskopens selvskrevne rolle som museets leder til at det nå er en faglig autoritet som preger institusjonen. Museet ledes ikke lenger av biskopen, men av en av de ansatte ved katedralskolen, og da det skulle rådføres med andre om hvordan museets videre drift skulle håndteres ble Bendix Bendixen kontaktet, ikke biskopen. Hougen på sin side forsøkte å få borgermesteren i byen interessert i prosjektet slik at det kan få

finansiering. Fagpersonene sitter på autoriteten og politikeren sitter på de økonomiske ressursene.

Profesjonaliseringen og krav til vitenskapelighet preger synet på både de etnografiske og arkeologiske samlingene, dette til forskjell fra de kulturhistoriske gjenstandene fra etterreformatorisk tid som blant annet ekskluderes i Fornminnevernsloven. Jeg mener at dette er et uttrykk for hvordan deler av historien demokratiseres (kulturhistoriske gjenstandene fra etterreformatorisk tid) mens andre aspekter ved historien (arkeologi og etnografi) spesialiseres, og at dette er representert i den nye trenden innenfor museumsetableringer mot slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet: folkemuseene eller friluftsmuseene. Resultatet av denne kulturpolitiske debatten var at det ikke ble opprettet et historiskorientert museum etter Hougens plan, men et friluftsmuseum blir etablert i 1907 – hvor de kulturhistoriske gjenstandene fra etterreformatorisk tid fikk innpass.

Fremveksten av museums- og universitetsdisiplinene

- hvordan dette har påvirket oppfatningen av gjenstandskategorier, satt premissene for segregering av de ulike kategoriene og skapt et nytt grunnlag for museumspraksiser.

Etableringen av museet var orientert rundt kirke og skole, hvor disse legger betingelsene både for den vitenskapelige tilnærmingen så vel som autoriteten innenfor museet. Museets autoriteter var de kirkelige og lærde i byen, representert av biskop, stiftprost og lærere ved katedralskolen. Etableringen av museum og bibliotek kan karakteriseres som både patriotisk og vitenskapelig betinget. Det skulle bøte på mangelen av vitenskapelige institusjoner i Kristiansand, men var også et ledd i utviklingen av den nye borgerlige offentligheten som ble bygget på 1800-tallet. Dette har jeg tolket slik at det er to former for patriotisme som er knyttet til etableringen: den patriotismen som benyttes som en hedersbetegnelse om de som velger å involvere seg i dette initiativet som skal komme allmennheten til gode - allmennpatriotismen. Den andre formen for patriotisme er den som selve etableringen representerer: altså som et ledd i en nasjonal utvikling med fokus på det norske til forskjell fra det danske - nasjonalpatriotismen. Disse typene patriotisme må sees i sammenheng med andre organisasjoner som skulle fremme allmennhetens interesser, fremme og ivareta norsk vitenskap samt utvikle og formidle kunnskap om det særegne norske som Selskabet for Norges vel og Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab stod for.

At ulike kunnskapssyn virket inn på hvordan gjenstandene ble omtalt og kategorisert i listene og museumskatalogene kommer frem i kapittelet ”Museet sendes til Arendal”. Dette

fører også til en segregering av de ulike gjenstandskategoriene. **Den antikvariske kunnskapstradisjon:** preger innføringen i gaveprotokollen, skrevet ned i 1846. Denne innføringen har ingen standardisert tilnærming til beskrivelsen av gjenstandsmaterialet. Ulike karakteristikk var sentrale ved ulike gjenstander, og gjenstandene ble derfor individuelt beskrevet. Gjenstandsmaterialet var variert, derfor var beskrivelsen av de varierende og ulike aspekter var relevant ved forskjellige gjenstander. Valget av beskrivelsene av gjenstandsmaterialet kan peke på overlevninger av den antikvariske kunnskapstradisjonen hvor søken etter bevis for kjemper i gravhaugene og heltene i sagaene stod sentralt.

Arkeologi: med *Katalog over Arendals skoles offentlige musæums oldsagsamling* introduseres arkeologi som fagfelt inn i museets praksiser. Kategorisering og beskrivelse av gjenstander basert på Oluf Ryghs klassiske verk *Norske Oldsaker. Ordrede og Forklarede*. Sammen med disse rammene satt av det arkeologiske fagfeltet innføres en standardisert tilnærming til beskrivelsen av oldsaksmaterialet. **Etnografi:** i *Katalog over Arendals offentlige musæums samling af pattedyr og fugle, ægsamling, etnografiske sager, våben og brugsgjenstande fra ældre tid* fra 1902 introduseres etnografiske gjenstander som en egen gjenstandskategori samtidig som den etnografiske disiplinen legger premissene kategorisering av gjenstandene. Gjenstandene blir plassert innenfor ulike regioner gjennom underoverskrifter som ”Kina” og ”Vestasien”. Dette prinsippet tar muligens etter Daae som systematisk katalogiserte Etnografisk Museum ved Universitetet i Christiania sine samlinger etter geografisk prinsipp.

Alle disse kunnskapstradisjonene preget museumspraksiser til ulike tider. I Dedekam sin katalog fra 1860 introduseres verb og adjektiv for å beskrive gjenstandene. Dette fører til at gjenstandene blir beskrevet med verdiladete begreper gjennom adjektivene, og verbene introduserer en form for tolkning av gjenstandene. Dette beskriver deres funksjon før de kom inn på museet og at det var tatt mer visir at dette blir ansett som relevant informasjon for gjenstandene inne i museumskonteksten. I katalogen *B. Oldsaker og Kunstgjenstande* er det kun gjenstander innenfor disse gjenstandskategoriene som publiseres, de øvrige blir utelatt, men gjenstandene fra Kristiansand er i denne katalogen fortsatt oppført i en gruppe. Det viser at deres rolle som overførte gjenstander fra Kristiansand fortsatt er sentral i 1860.

Gjenstandenes definisjon innenfor gjenstandskategoriene legger premissene for hvilken katalog de får innpass i, eller om de får innpass i en katalog i det hele tatt. I de ulike katalogenes titler vises også fremveksten av de ulike fagdisiplinene. Autoritetsaspektet som preger denne perioden er en videreføring av kirke/skole autoriteten. Dette vises ved at det er

biskop Von der Lippe og Rektor Boye som avviklet museet i Kristiansand gjennom overføringen av gjenstandene til Arendal.

I perioden mot slutten av 1800-talet blir spesielt den dominerende rollen fagdisiplinen arkeologi har utviklet gjennom den siste halvdel av 1800-tallet understreket, sammen med fremveksten av etnografi og historie. Dette fører til et større krav om faglighet ved de ulike museene enn det som hadde vært tilfellet tidligere. De mindre museene, i dette tilfellet museet i Kristiansand, vil i følge de faglige autoritetene ikke ha forutsetninger for å oppfylle disse nye kravene. Det tidligere synet på at man gjennom museumsetableringene skulle bringe kunnskap og fornuft til småbyene går man bort i fra da man påstår at det ikke var kunnskap og fornuft nok i småbyene til å drive museene. En sentralisering av vitenskapen ønskes av fagautoritetene gjennom institusjonsbygging i de større byene. Med profesjonaliseringen av fagene kommer også krav til profesjonalisering av innsamlingsstrategier. De nye innsamlingsstrategier viser til nye former for museumspraksiser. De tidligere, og av Bendixen kritiserte, innsamlingsstrategier var rettleddning i innsamlings arbeidet foretatt av sjømenn, misjonærer og reisende med fokus på sjømenn og kapteiner, kjøp av gjenstander og bruk av skolens elever. Disse strategiene ble ikke regnet som tilfredsstillende mot slutten av 1800-tallet.

Profesjonalisering fører til mer kunnskap om gjenstandene som igjen legger premissene for en differensiering av gjenstander og en segregering av gjenstandskategorier. Fagekspertise blir også et virkemiddel og en maktdemonstrasjon slik som Daae og Bendixen argumenterer på bakgrunn av fagpersonautoriteten. Profesjonaliseringen skaper nye former for autoritet innenfor museumsinstitusjonen, påvirker museumspraksiser, gjenstanders plasseringer innenfor gjenstandskategorier hvor museets fokus på disse ulike elementene påvirker hvordan museet oppfatter seg selv som institusjon.

LITTERATURLISTE

Aas, Einar

1932 *Kristiansands Katedralskoles historie 1642- 1908*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.

Agder Naturhistoriske Museum

<http://www.naturmuseum.no/ArtikkelsideSimpleNarrow.aspx?m=20&amid=4>,
oppsøkt 28.03.2012.

Andersen, Even Ballangrud

2004 *Vikingtidens sverdtyper. Deres sosiale og symbolske betydning*.
Hovedfagsoppgave i arkeologi, IAKK, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Andersen, Håkon With, Brita Brenna, Magne Njåstad og Astrid Wale

2009 *Aemula Lauri : the Royal Norwegian Society of Sciences and Letters, 1760-2010*.
Science History Publications, Sagamore Beach.

Austbø, Anne Tove

2012 Sjøfolks medbrakte gjenstander – en problematisk museumskategori? *Tidsskift for kulturforskning* vol. 11(1):25 - 39.

Bjerke, Ernst, John Petter Collet og Anne Vaalund

2009 *Vekst gjennom kunnskap : Det kongelige selskap for Norges vel 1809-1814 : ved 200-årsjubileet*. Det kongelige selskap for Norges vel, Oslo

Brenna, Brita

2006 Halvannen tekopp av kokosnøttskall. Vitenskapelige og sosiale gjenstander i 1700-tallets samlingskultur. *Agora. Journal for metafysisk spekulasjon* vol. 3:32 - 52.

Brenna, Brita

2010 Tidligmoderne samlinger. Fra det kuriøse til det normale. I *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*. Redigert av Amundsen, Arne Bugge og Bjarne Rognan, s. 27 - 40. Novus forlag, Oslo.

Brenna, Brita

2011 Materielle forbindelser: En natursamlende biskop og hans ordning av verden. I *Materiell kultur & kulturens materialitet*. Redigert av Naguid, Saphinaz-Amal og Bjarne Rogan, s. 21 - 40. Novus Forlag, Oslo.

Brunchorst, Dr. J.

1900 *Bergen Museum 1825 – 1900. En historisk fremstilling*. John Griegs Forlagsekspedition, Bergen.

Brøgger, A. W. og Einar Jansen

1940 *Norsk biografisk leksikon, Bind IX Madsen – Nansen*. H. Aschehoug & CO., Oslo.

- Bull, Edv. og Einar Jansen
1926 *Norsk biografisk leksikon, Bind III Christiansen – Eyvind Urarhorn*, H. Aschehoug & CO., Oslo.
- Christiansands Adresse-Contoires Efterretninger
1828 "Innbydelse til etablering av bibliotek og museum i Kristiansand", publisert 08.03.1828.
- Christiansands Adresse-Contoires Efterretninger
1828 "Leserinnelegg som kritiserer initiativet til å etablere bibliotek og museum i Kristiansand" publisert 12.03.1828.
- Christensen, Arne Lie
2011 *Kunsten å bevare. Om kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge*. Pax forlag A/S, Oslo.
- Daa, Ludvig Kr,
1855 *Inbydelsesskrift til den offentlige Examen i Christiania Kathedralskole 1855. Udsigt over Ethnologien*. Det Steenske Bogtrykkeri, Christiania.
- Deichmanske Bibliotek, Historikk
http://www.deichmanske-bibliotek.oslo.kommune.no/om_oss/article16208-5391.html, oppsøkt 17.04.2012.
- Det Dramatiske Selskab i Kristiansand, a
<http://dramatiske.no>, oppsøkt 17.04.2012.
- Det Dramatiske Selskab i Kristiansand, b
<http://dramatiske.no/anno.htm>, besøkt 17.04.2012.
- Eriksen, Anne
1999 *Historie, minne og myte*. Pax forlag A/S, Oslo.
- Eriksen, Anne
2006 "Intet uden de sedvanlige Leerpotter..." Antikvarer og fornminner i 1700-tallets topografiske litteratur. I *Tidsskrift for kulturforskning* vol. 5(1):39 - 55.
- Eriksen, Anne
2008 Kjemper: fra monstre til forfedre. I *Tidsskrift for kulturforskning* vol. 7(4): 45 - 61.
- Eriksen, Anne
2009 *Museum. En kulturhistorie*. Pax Forlag a/s, Oslo.
- Foucault, Michel
2006 [1966] *Ordene og tingene : en arkæologi om humanvidenskaberne* (dansk oversettelse av *Les Mots et les Choses: Une archéologie des sciences humaines*, Editions Gallimard 1966, Paris). Oversatt av Mogens Chrom Jacobsen, Det lille forlag, København.

- Findlen, Paula
1994 *Possessing nature : museums, collecting, and scientific culture in early modern Italy*. University of California Press, Berkley and Los Angeles.
- Floris, Lene og Annette Vasström
1999 *På museum – mellem oplevelse og oplysning*. Roskilde Universitetsforlag, Fredriksberg.
- Gjessing, Guttorm og Marie Krekling Johannessen
1957 *De hundre år – Universitetets etnografiske museums historie 1857 – 1957*. Forenede Trykkerier, Oslo.
- Hooper- Greenhill, Eilean
1992 *Museums and the Shaping of Knowledge*. Routledge, New York.
- Johansen, Anders
2008 Innledning. I *Kulturanalyse. En teksthistorie*. Redigert av Eriksen, Anne, Anders Johansen, Siv Ellen Kraft og Erling Sandmo, s. 275 - 280. Pax Forlag, Oslo.
- Kjellevold, Gerhard
1962 *Kristiansand museum 1828 – 1962*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder.
1980 *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. Fra vikingtid til reformasjonstid. Bind 1. Abbed-Blinde*. Redigert av Danstrup, John med flere. Fotografisk opptrykk etter 1. Utgave 1956 – 1978, Rosenkilde og Bagger, København.
- Lassen, P.B.
1883 *Beretning om Stiftsstaden Christianssand : dens Fortid og Nutid*. R.C. Grøntofts Forlag, Kristiansand.
- Marstrander, Sverre
1979 Universitetets oldsaksamling 150 år. I *Universitetets Oldsaksamling 150 år. Jubileumsårbok 1979*. Redigert av Martens, Irmelin og Egil Mikkelsen, s. 7 - 19. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Marstrander, Sverre og Thorleif Sjøvold
1979 *Fortiden Forteller. Universitetets Oldsaksamling 1829 – 1979*. Dreyers Forlag, Oslo.
- Mordhorst, Camilla
2009 *Genstandsfortællinger. Fra Museum Wormianum til de moderne museer*. Museum Tusculanums Forlag, København.
- MacGregor, Arthur
2001 The Ashmolean as a museum of natural history, 1683-1860. I *Journal of the History of Collections* vol.13(2):125 - 144.

Norges offentlige utredninger (NOU)

2002: 01 *Fortid former framtid. Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*. Utredning fra kulturminneutvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon 9 april 1999. Avgitt til Miljøverndepartementet 21. desember 2001
<http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20022002/001/PDFA/NOU200220020001000DDDPDFA.pdf>, oppsøkt 21.04.2012.

Rio, Knut Mikjel

1999 *Oceania gjenoppdaget i Bergen: reiser i Bergen museums samlinger fra Stillehavet*. Bergen Museum, Bergen.

Roesdahl, Else

2001 *Vikingerne verden : vikingerne hjemme og ude*. Gyldendal, København.

Rygh, Oluf

1999 [1885] *Norske Oldsaker. Ordnete og forklarede*. Faksimileutgave ved Tapir Forlag, Trondheim.

Reed, Tanja Røskar

2010 Samlingen med det rare i. I *Aust-Agder-Arv Årbok 2010*. s. 52 – 67. Aust Agder Kulturhistoriske senter, Arendal.

Sandnes, Jørn

2000 Plikten fremfor alt. Oluf Rygh, mannen, miljøet, og vitenskapen. I *Oluf Rygh. Artikler om en foregangsmann i humanistisk forskning*. Redigert av Sandnes, Berit, Jørn Sandnes, Ola Stemshaug og Lars F. Stensvik, s. 11 - 20, Norna- Förlaget, Uppsala.

Shetelig, Haakon

1944 *Norske museers historie*. J.W. Cappelens Forlag, Oslo.

Smith, A.

1860 *Om Arendal Skoles offentlige Bibliothek og Museum. Indbydelsesskrift til Hovedexamen ved Arendals Middel- og Realskole i Juni og Juli 1860*. T. D. Hjorthøys Bogtrykkeri, Arendal.

Steen, Sverre

1941 *Kristiansands historie : 1641-1814*. Grøndahl & Søn, Oslo.

Steen, Sverre

1948 *Kristiansands historie : i fredens århundre 1814-1914*. Grøndahl & Søn, Oslo.

Stenvik, Lars F.

2000 Arkeologen Oluf Rygh. I *Oluf Rygh. Artikler om en foregangsmann i humanistisk forskning*. Redigert av Sandnes, Berit, Jørn Sandnes, Ola Stemshaug og Lars F. Stensvik, s. 21 - 29. Norna- Förlaget, Uppsala.

Store norske leksikon – Bendix Edv. Bendixen

Artikkel om Bendix Edv Bendixen – utdypning (Norsk biografisk leksikon) i Store norske leksikon, http://snl.no/nbl_biografi/Bendix_Edv_Bendixen/utdypning, oppsøkt 16.02.2012.

Store norske leksikon – Ludvig Daae

Artikkel om Ludvig Daae – utdypning (Norsk biografisk leksikon) i Store norske leksikon: http://snl.no/nbl_biografi/Ludvig_Daae/utdypning, oppsøkt 16.02.2012.

Storsveen, Odd Arvid

1997 ”Fornuftig Kierlighed til Fædrelandet”. En analyse av norsk patriotisme mellom 1784 og 1801. I *Norsk patriotsime før 1814*. Redigert av Sørensen, Øystein, s. 9 - 148. Norsk Forskningsråd, Oslo.

Welhaven, Johan Sebastian

2008 Norske Musæer. I *Kulturanalyse. En teksthistorie*. Redigert av Eriksen, Anne, Anders Johansen, Siv Ellen Kraft og Erling Sandmo, s. 85 - 92. Pax Forlag, Oslo.

Whitehead, Christopher

2011 National Art Museum Practice as Political Cartography in Nineteenth-Century Britain. I *National Museums New studies from Around the World*. Redigert av Knell, Simon, s. 105 - 122. Routledge, London og New York.

Wilse, J. N.

1792 *Reise-Iagttagelser i nogle af de nordiske Lande : med Hensigt til Folkenes og Landenes Kundskab*, bind 3. C. Poulsens Forlag, København.

SAMMENDRAG AV AVHANDLINGEN

En historie har alltid flere sider og flere perspektiver, det samme gjelder en museologisk tilnærming til et museums historie. Denne avhandlingen omhandler Kristiansand Museums tidlige historie undersøkt gjennom museets forhold til de gjenstandskategorier som samlingene innholdt på ulike tidspunkt. Hvordan museet forholder seg til egne samlinger og innenfor hvilke forståelseskontekster de kategoriserer sitt eget gjenstandsmateriale er brukt som perspektiver for skrive dette museets historie. Gjennom en treperiodisk tilnærming til Kristiansand Museums historie og utvikling fra etableringen i 1828 til det første tiåret på 1900-tallet gir denne avhandlingen innblikk i et museums historie, utviklingen av museumspraksiser og vitenskapeliggjøringen av museumsdisiplinene.

Mitt kildemateriale består av innbydelsestekster til museumsetableringer, beretninger om tilvekst til Kristiansand Museum, museums kataloger, brev og protokoller. Og gjennom min analyse av dette belyses gjenstandskategoriernes utvikling og segregering. Hvordan synet på gjenstandskategoriene og de ulike periodenes fokus på disse påvirket og definerte museet som institusjon. Samt fremveksten av museums- og universitetsdisiplinene og hvordan dette har påvirket oppfatningen av gjenstandskategorier, satt premissene for segregering av de ulike kategoriene og skapt grunnlag for nye museumspraksiser.

APPENDIKS 1.

Kildemateriale:

Arkivmateriale:

Brev 1: Fra Overlærer Knut Johannes Hougen, daværende leder av Kristiansand Museum, til Kristiansands borgermester, datert 07.10.1890.

Brev 2: Fra Bendix E. Bendixen ved Bergen Museum til Kristiansands tollkasserer Ludvig Daae, datert 22. 10.1890.

Brev 3: Fra Ludvig Daae til Kristiansands borgermester, datert 25. 10.1890.

Avis:

Artikkel 1: ”Innbydelse til en Forening til Grundlægning af et offentlig Bibliothek og Museum i Christiansand”, publisert 08.03.1828.

Artikkel 2: Kritikk av innbydelsen til å etablere bibliotek og museum, publisert 12.03.1828.

Artikkel 3: ”1ste Beretning om Bidrag til det offentlige Bibliothek og Museum i Christiansand”, publisert 05.11.1828.

Artikkel 4: ”1ste Beretning om Bidrag til det offentlige Bibliothek og Museum i Christiansand (Fortsat fra forrige No)”, publisert 08.11.1828.

Artikkel 5: ”2den Beretning om Bidrag til det offentlige Bibliothek og Museum i Christiansand”, publisert 28.01.1829.

Artikkel 6: ”3die Beretning om Bidrag til det offentlige Bibliothek og Museum i Christiansand”, publisert 18.03.1829.

Artikkel 7: ”4de Beretning om Bidrag til det offentlige Bibliothek og Museum i Christiansand”, publisert 19.07.1829.

Artikkel 8: ”7de Beretning om Bidrag til det offentlige Bibliothek og Museum i Christiansand”, publisert 21.08.1829.

Dokumenter fra Aust Agder Kulturhistoriske Senter

Dokument 1: En side fra gaveprotokollen hvor gaven fra Kristiansand Museum står innført, 1846.

Dokument 2: Brev fra Biskop Von der Lippe til Morten S. Dedekam, datert 30.05.1846.

Dokument 3: Håndskrevet liste over mottatte gjenstander fra Kristiansand til Arendal, skrevet av Morten S. Dedekam, datert juli 1846.

Dokument 4: Brev fra Arendals Museum til rektoren ved Katedralskolen i Kristiansand, datert 17.03.1957.

Dokument 5: Brev fra rektoren ved Katedralskolen i Kristiansand til Arendals Museum, datert 29.03.1958

Dokument 6: Brev fra Arendals Museum til Statsarkivet i Kristiansand, datert 31.03.1958.

Dokument 7: Brev fra Statsarkivet i Kristiansand til Arendals Museum, datert 17.04.1958.

Dokument 8: Liste over de gjenstander som inngikk i gaven fra Kristiansand Museum til Arendals Museum som nå befinner seg i AAKS magasiner pr. juli 2011.

Tilvekstkataloger fra Kristiansand Museum

Tilvekstkatalog: 1861, 1866, 1878, 1880, 1880/81, 1881/82, 1883, 1884, 1884/85, 1886, 1887, 1887/88, 1889, 1890, 1891, 1892, 1892/93.

Museumskataloger fra Arendals Museum

Katalog 1: Katalog med navnet "B.Oldsager og Kunstsager", publisert i *Om Arendal Skoles offentlige Bibliothek og Museum. Indbydelsesskrift til Hovedexamen ved Arendals Middel- og Realskole i Juni og Juli 1860* skrevet av A. Smith, T. D. Hjorthøys Bogtrykkeri, Arendal.

Katalog 2: *Katalog over Arendals skoles offentlige musæums oldsagsamling*, Arendal Skoles offentlige Musæum, Arendal, 1882.

Katalog 3: *Katalog over Arendals skoles offentlige musæums samling af pattedyr og fugle, ægsamling, etnografiske sager, våben og brugsgjenstande fra ældre tid*, Arendal Skoles offentlige Musæum, Arendal, 1902.

APPENDIKS 2.

Skannede kopier av brevene analysert i kapittel 4.

Skannet kopi av brev fra Hougen til borgermester Smith, datert 07.10.1890.

Skannet kopi av brev fra Ludvig Daae til borgermester Smith, datert 25.10.1890.

Skannet kopi av brev fra Bendix Edv. Bendixen ved Bergen Museum til Ludvig Daae, datert 22.10.1890.

Fra

~~Christiansands tekniske Aftenskole.~~

Hr. Borgmester Smith!

Forledning af Museumspørgsmaal
skal jeg tillade mig at nævne et andet Forslag, som vilde være meget lettere at gennemføre, blandt andet ogsaa hvad Pørgsmaalet angaar, og som kanske vel saa godt vilde føre til det Maal, som Borgmesteren havde tænkt som det nærmeste og første anledning af Jubilaet, nemlig Istandbringelse af en fyldestgørende historisk og etnografisk Samling. Mit nye Forslag er, at man udskiller den historiske og etnografiske Samling fra den naturhistoriske, benytte den som Grundlag for hertilhørende Fag, som findes paa Latinskolen og Folkeskolen, og stiller den under en særegen Bestyrelse (som en, jeg kunde tænke mig skikket til denne Post, skal jeg ogsaa have at nævne Arkitekt Nørgaard-Frolich, der er adskillig af en Samling).

Den formentlige Udvidelse af Lokalerne i 3de Etage paa Latinskolen bør alligevel foretages for at skaffe Plads til denne nye Samling, ialfald bør tegnesalen flyttes.

Biblioteket blev paa denne Maade frendelses under samme Bestyrelse som nu; og jeg er bange, det ogsaa vilde valde Ubehageligheder og Vanskeligheder at jage det slægt sammen med Museet. Den naturhistoriske Samling maatte frendes vort i sin langsomme Væxt under mit Titogen. Dog disse Indrøstninger

vilde saaledes i det forjagt Tilbud kræve. Beskrivelsen af den historiske og etnografiske Samling vilde vist være tilbedes med en forholdsvis liden Løn, naar man til den Tost tog en paa Stedet boende Mand, som vilde kunde udføre Arbeidet paa Museet i sine ledige Timer, og som vilde paastaa sig det af Interesse for Sagen; til Sammenligning skal jeg nævne, at jeg hidtil har haft 160 Rb. pr. Aar for min Beskæftigelse med Samlingen. Noget man maatte vel den nye Beskrivelse have, hvis han skulde have Museet aabnet flere Dage i Ugen, og hvis han skulde foretage Reiser for Museet, naturligvis foruden Godtgørelse af Reisedgifterne. For Tiden kan Bedellen for at holde Samlingen være 40 Rb. om Aaret; det vilde, han maatte have ianledning Museets Udvidelse, vilde ikke have stort at betyde. De væsentlige Udgifter vilde blive til Indkjøb og Reiser i den ianledning. Men man vilde vist nok langt, om man f. Ex. det første Aar bevilgede 2000 Rb. og senere f. Ex. 1000 Rb. aarlig; jeg tænker ikke, det vilde være saa let uden stor Anstrængelse og Oprebsen at kunne paa anskaffelse for store Summen af denne Højs Ting under almindelige Omstændigheder; skulde der byde sig en eller anden gunstigt Leilighed til at gøre Indkjøb, saa var der vel ianledning til at gøre en Extrabevilgning et eller andet Sted; kanske det var bedst at gøre denne Extrabevilgning lige fra først af som et Fond, der kun skulde angribes ved ekstraordinære ianledninger.

Ved en saadan Ordning vilde netop den etnografiske og historiske Samling gøre en hurtig Fortsættelse, og man indrettede sig saaledes, som der blev talt om igaar, og Udgifterne vilde blive meget mindre, idet Administrationens udgifter ikke

4000th til ekstraordinær Ansættelse.

Jeg maa bede Hr. Borgmesteren undskyld
sammen ved dette store Hast-sammensatte Brev; men
jeg haeder, Tiden hastede, og Tiden er for mig meget knapp efter
midday.

Kristianssand d. 7de Oktbr. 1890.

Arbedigst
J. Haugen

Christiansborg 25 Oktober 1890

Mr. Borgmester, R. H. O. Smith

Jeg har siden min ledestund været
med Oreløse sagt at kalde mig ind-
for det. Men da jeg saa, at Dr. Borg-
mester, havde givet Anledning til Off-
retten af de Museer her, blev min
Interesse for dem, at jeg ikke gjorde
færdig med mig i det. Jeg kunne
derfor overbevise Hverken, der har
hvert en har deltaget med Hverken
Museer at tage, en uge blyg-
ger, der virkelig kunde være de
Står og Hver. Som der har jeg
modtaget Hverken Strøge med
Hver, som jeg vilde mig at overføre
Om de som Hverken, som Dr.
me ville finde Hverken med.

Selvst vilde jeg mig at Hverken

Dear & much respected Mr. Hend-
son, Antiquary & it men of all the
Musical recollections & above all
of more excellent & perfect and
of all the musical instruments.

And now her recollections are perfect
and it is to be found in, & is very
faint in faint, & is above all
the

As that has been before
it, for some time ago
and is very young

Dear children

Yours & dear,

Bergen 22/10 90

Hr. Soldkasserer Daas:

Det eneste, vi har ved Bergens museum af
statuter m. m., er "Love f. d. b. m.", hvorefter ved-
lægges et exemplar.

At reise et museum er ingen let sag, og jeg
tror ikke, man rigtig ved, hvad det vil sige, og
hvilke store bekostninger det kræver, skal det
nok blive til noget. Et zoologisk museum
kan nogenlunde let oprettes, men vil man
sprede sig ogsaa paa det arkæologiske og
ethnografiske felt, bliver arbejdet meget ven-
skeligere, hvis man da ikke tager for godt
altskens kuriosa. Af Katedralskolens an-
beholdninger ser jeg, at der stadig indkommer
enkelte gaver, især af folkenes, men paa
den maade faar man inget ordentlig ethno-
grafisk samling, og vore arkæologiske
genstande er allerede for spredt i for-
skjellige museer, at en yderligere spred-

ning maa i videnskabelig henseende beklages,
hvis der ikke kan komme en overenskomst istand
jaa at de mindre museer forsynes med stüter af
de almindelige gjenstande fra de ældre samlinger,
mod at de først afgiver til de første sine gælden-
heder. Forresten vil ikke en samling kunne
blive til noget, uden at der er folk, som fuldt-
stændig kan opføre sig for den; der maa ansættes
fagmand, og desse skal lønnes nogenlunde. Der vil
komme, at alle jordfund og national-etnogra-
fiske gjenstande nu maa betales og betales dyrt;
det ved vi vel her. Natur ligvis vil der vel være
en og anden vellynder, som giver flige ting til
museet, men det vil ikke kunne blive af
nogen storre betydning.
En begrændning burde vel derfor være paa rette
sted. Forøvrigt faar de ikke sige ild op, at jeg
gjør mine hemstærkninger ved planen

Deres ærbødige

B. E. Bendtsen.